OPUSCULUM II.

SOLILOQUIUM

DE QUATUOR MENTALIBUS EXERCITIIS

PROLOGUS.

1. *Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, a quo omnis paternitas in caelo et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriae suae virtute corroborari per spiritum eius in interiori homine, Christum per fidem habitare in cordibus vestris; in caritate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum, scire etiam supereminentem scientiae caritatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei*, ad Ephesios tertio [1].

Explicatio textus.

Paulus apostolus, vas aeternae electionis, sacrarium divinae sanctificationis, speculum et exemplar supernae contemplationis, in verbis praemissis ostendit nobis mentalis exercitationis *ortum, obiectum* et *fructum*. — Mentalis enim exercitatio, si debet esse pia et salutifera, oportet, quod habeat potentiam supernaturaliter [2] confortantem, sapientiam regulantem et clementiam consolantem. Flectat igitur anima devota, divinae contemplationis amore accensa [3], genua mentis ante thronum beatissimae et incomprehensibilis Trinitatis, pulset humiliter et postulet sapienter Dei Patris confortatricem potentiam, ne labore depressa succumbat; Dei Filii regulatricem sapientiam, ne errore seducta a veritate deviet; Dei Spiritus sancti consolatricem pietatem et clementiam, ne taedio devicta deficiat. *Omne* enim *datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum*, Iacobi primo [4]; et secundum Augustinum, « omne bonum nostrum aut Deus est, aut a Deo est ». Unde non immerito in omni boni operis initio ille est invocandus, a quo omne bonum originaliter progreditur, per quem omne bonum exemplariter producitur, et ad quem omne bonum finaliter reducitur. Haec est illa ineffabilis Trinitas, Pater, Filius et Spiritus sanctus, quam tangit Apostolus, cum dicit [5]: *Flecto genua mea* etc., usque ibi: *ut possitis*.

De ortu mentalis exercitationis.

2. Secundo ostendit istius salutiferae mentalis exercitationis *obiectum*. Obiectum vero exercitationis devotae mentis debent [6] esse *interiora* et *exteriora, inferiora* et *superiora*. — Debet enim anima devota per mentale exercitium contemplationis radium reflectere primo ad *interiora sua*, ut videat, qualiter sit formata per naturam, deformata per culpam, reformata per gratiam. — Secundo debet convertere radium contemplationis ad *exteriora*, ut cognoscat, quam instabilis sit mundana [7] opulentia, quam inutabilis mundana excellentia, et quam miserabilis mundana magnificentia. — Debet etiam tertio radium contemplationis convertere ad *inferiora*, ut intelligat humanae mortis inevitabilem necessitatem, iudicii finalis formidabilem austeritatem, poenae infernalis intolerabilem poenalitatem. — Debet quarto convertere radium contemplationis ad *superiora*, ut cognoscat et sapiat caelestis gaudii inaestimabilem pretiositatem, ineffabilem delitiositatem et interminabilem

De obiec eiusdem q draplici.

De prime

De secon

De tertio

De quarto

---

[1] Vers. 14-19. Pro *in interiori homine* Vulgata *in interiorem hominem;* cfr. tom. VII. pag. 430, nota 3. — Subinde respicitur Act. 9, 15: Quoniam *vas electionis* est mihi iste.

[2] Codd. A D F *supernaturatem*.

[3] Codd. F G L *succensa*. Subinde post *genua mentis* G addit *ante Deum et;* pro *confortatricem* D substituit *confortantem*, pro *regulatricem* et *consolatricem* E exhibet *regulantem* et *consolantem*.

[4] Vers. 17. — Sententia Augustini habetur l. de Doctr. christiana, c. 31. n. 34; de Vera Relig. c. 18. n. 35; cfr. de Natura boni, c. 1. — Inferius pro *in omni boni operis initio* C F *in omnis boni operis initio*.

[5] Ephes. 3, 14-18. — Codd. D E post *Spiritus sanctus* prosequuntur: *unus Deus, quam* [E *quem*] *tangit Apostolus in principio, cum dicit*.

[6] Ita I L; alii codd. et Vat. *dicuntur*. Inferius pro *reflectere* A D E F *deflectere*, et pro *formata* A C E L *creata*.

[7] Pro *mundana* hic et inferius F ter substituit *humana*, quod A C bis tantum exhibent; D E legunt *humana conditio et opulentia, quam brevis et inermis humana excellentia*.

aeternitatem. — Haec est illa *crux beata*, quatuor finibus terminata, in qua, o anima devota, cum tuo dulcissimo sponso Iesu Christo debes iugiter meditando pendere. Hic est ille *currus igneus*, quatuor rotis consummatus, in quo debes post tuum fidelissimum amicum assidue contemplando caeli palatium conscendere [1]. Haec est illa *quadruplex regio*, videlicet orientalis, occidentalis, aquilonaris et meridionalis, quam tu, o anima, quotidie debes peregrinando intrare et tuum dilectum specialissimum in ea speculando quaerere et investigare, ut possis dicere cum sponsa [2]: *In lectulo meo quaesivi per noctem quem diligit anima mea.* Haec quatuor tangit Apostolus, cum subiungit: *Ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum.*

3. Tertio ostendit *fructum* salutiferae exercitationis. Fructus autem istius salutiferae exercitationis, si digne et laudabiliter exsequatur, est felicitas aeterna, quae est quid optimum et pulcherrimum et per se sufficientissimum, nullo extra se indigens; in qua [3] « videbimus et amabimus, vacabimus et laudabimus » in aeternum et ultra eum qui est benedictus in saecula. Hunc fructum promittit Apostolus, quando sermonem concludit dicens: *Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.* Hanc plenitudinem tunc inveniemus, quando [4] « Deus erit voluntati multitudo pacis, rationi plenitudo lucis, memoriae continuatio aeternitatis ». Tunc enim *Deus* erit *omnia in omnibus* [5], « cum a ratione omnis error, a voluntate omnis dolor et a memoria omnis timor recesserit, et successerit illa quam speramus mira serenitas, divina iucunditas, aeterna securitas ».

Intentio auctoris et modus operis.

4. Hunc tractatum, instigante conscientia, propter simpliciores quosque simplicibus verbis de Sanctorum dictis compilavi per modum cuiusdam dialogi, in quo *anima* devota, veritatis aeternae discipula, meditando *interrogat*, et *homo* interior mentaliter loquendo *respondet* [6]. — Ut autem ad istius mentalis exercitationis inaestimabilem contemplationem perveniamus, ab exordio incipiamus et Patrem luminum humiliter invocando accedamus, genua cordis devote flectamus ante thronum aeternae Maiestatis, et ante solium individuae Trinitatis lacrymis et gemitibus incessanter clamemus, ut Deus Pater per suum benedictum Filium in Spiritu sancto donet nobis gratiam exercitandi mentaliter, ut possimus cognoscere, *quae sit longitudo, latitudo, sublimitas et profundum*, ut per hanc pertingamus [7] ad eum qui est omnis desiderii finis et complementum. Amen.

Hortatio ad orandum.

Capitulum I.

Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis reflectere ad interiora sua, ut videat, qualiter sit formata pernaturam, deformata per culpam et reformata per gratiam.

§ 1.

Praeambulum.

1. Interrogatio animae. Dic, quaeso, o homo, si post devotam invocationem divinae magnificentiae et post humilem implorationem aeternae sapientiae et demum post flebilem supplicationem supernae pietatis et clementiae, gratiam exercitandi mentaliter circa hanc *quadruplicem* materiam, videlicet longitudinis, latitudinis, sublimitatis et profunditatis, obtinerem; quo ordine inchoem, ne meritum huius exercitationis amittam, si indebito ordine ignoranter procedam? « Ordinis enim ignorantia, secundum beatum Ambrosium [8], perturbat formam meritorum »: « nec reputatur, secundum eundem, perfecta rei cognitio in nobis existere, cum scimus, quid faciendum, et ignoramus, quo ordine sit procedendum ».

2. Homo. O anima, secundum beatum Bernardum ad Eugenium Papam [9], « a te tua consideratio

Resp. Necessitas se ipsum cognoscendi.

---

[1] Libr. IV. Reg. 2, 11: Ecce currus igneus... et ascendit Elias per turbinem in caelum.

[2] Cant. 3, 1. — Superius pro *peregrinando intrare* A C D E F *quasi peregrinando incedere* (A *intendere*), et pro *dilectum specialissimum in ea* B *dilectum speciosissimum.*

[3] Ut dicit August., XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 5. — Exod. 15, 18: Dominus regnabit *in aeternum et ultra.* — Codd. B C D E F, omisso *et ultra*, prosequuntur *Deum* (B D E addunt *verum, vivum et aeternum*), *qui est super omnia benedictus* etc.

[4] Secundum Bernard., Serm. 11. in Cant. n. 5. Pro *Deus erit* G I *Deus factus est* (textus originalis: *ipse fulurus est*).

[5] Epist. I. Cor. 15, 28, post quem sequitur sententia Bernardi, Serm. 11. in Cant. n. 6, ubi pro *omnis timor* A *omnis oblivio*, pro *divina iucunditas* textus originalis *plena suavitas*, et pro *securitas* (D E addunt *et felicitas*) C *satietas.*

[6] Eundem procedendi modum exhibet Hugo a S. Vict. in suo Soliloquio de arrha animae; cfr. Isidor., lib. de Synonymis, in quo inducitur *homo* miserias deflens et *ratio* consolans; et liber de Cognitione verae vitae (inter opera August.), in quo *magister* et *discipulus.*

[7] Cod. F *perveniamus;* pro *ad eum* C D *ad Deum*, et pro *complementum* B *plenitudo.*

[8] Serm. 4. in Ps. 118, 27. n. 12: « Ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam formamque meritorum »; ibid. paulo superius: Nam scire, quid facias, et ordinem nescire faciendi non est perfectae cognitionis; offendunt plerumque praepostera. — Pro *Ambrosium* A C E F *Bernardum.*

[9] Sive II. de Considerat. c. 3. n. 6, ubi A C D I L cum textu originali *te neglecto* (alloquitur Eugenium).

inchoet, ne frustra extendaris ad alia, te neglecta ». Idem in Meditationibus [1]: « Multi multa sciunt et se ipsos nesciunt, alios inspiciunt et se ipsos deserunt, Deum quaerentes per exteriora, deserentes sua interiora, quibus interior est Deus. Idcirco ab exterioribus ad interiora redeam et ab inferioribus ad superiora conscendam: ut possim cognoscere, unde venio aut quo vado, unde sim et quid sim; et ita per cognitionem mei ascendam ad cognitionem Dei ». Item, Chrysostomus super Matthaeum [2] dicit: « Non minima pars philosophiae est cognitio sui ». Item, Ambrosius in Hexaëmeron [3]: « Cognosce, quantus sis; attende tibi, ut consideres, quid in te intret in cogitatione, quid exeat in sermone ». — « Vitam igitur
Corollarium. tuam, o anima, quotidiana discussione examina. Attende diligenter, quantum proficias et quantum deficias; qualis sis in moribus, qualis in affectionibus; quam similis sis Deo et quam dissimilis, quam prope et quam longe. Illud semper agnosce, quod multo laudabilior et melior es, si te cognoscis, quam si, te neglecto, cursum siderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium cognosceres et scientiam omnium caelestium et terrestrium haberes. Redde ergo te tibi, et si non semper, saltem interdum. Rege tuos affectus, dirige actus, corrige gressus [4] ». Igitur, anima, tene consilia Sanctorum et primo radium contemplationis converte ad regionem *orientalem*, hoc est ad considerationem tuae conditionis. Diligenter igitur considera, quam generose a summo Artifice *sis facta per naturam*, quam vitiose a tua voluntate *deformata sis per culpam*, quam gratiose a divina bonitate saepius *reformata sis per gratiam*.

§ 2.

Quam generose a summo Artifice formata sit anima per naturam.

3. Primo ergo considera, quam *generose formata sis per naturam*. Generositas tua naturalis consistit in hoc, ut existimo, quia tibi naturaliter ad Beneficia primum tui decorem impressa est imago beatissimae Trinitatis. Unde Anselmus in Proslogio [5]: « Fateor, Domine, et gratias ago, quia me creasti ad tuam imaginem, ut tui memor sim, te cogitem, te diligam ». Bernardus in Meditationibus [6]: « Secundum interiorem hominem tria in me invenio, per quae Deum recolo, conspicio et concupisco. Haec tria sunt memoria, intelligentia et voluntas. Cum enim Dei reminiscor, in ipso delector; *memoria enim eius super vinum*. Intelligentia ipsum intueor, quantum in se sit incomprehensibilis, quia principium est et finis; quantum in Angelis desiderabilis, quia *desiderant in eum prospicere;* quantum in Sanctis omnibus delectabilis, quia in eo assidue laetantur; quantum in creaturis omnibus admirabilis, quia omnia potenter creat, sapienter gubernat, benigne dispensat ». Cum haec intueor, ipsum concupisco. « Cum Deum per voluntatem diligo, me ipsum in eum transformo ». Haec Bernardus [7]. Recognosce ergo, o anima mea, quam mira et inaestimabilis dignitas est, esse non solum vestigium Creatoris, quod est commune omnibus creaturis, sed etiam esse imaginem eius, quod est proprium creaturae rationalis. *Lauda* igitur, anima mea, *Dominum, lauda Deum tuum, Sion* [8]. « Expergiscere et lauda, exsulta et gaude, quia insignita es Dei imagine, decorata similitudine, particeps rationis, capax aeternae beatitudinis ».

4. Sed quia haec modica non immerito forte Beneficia secunda iudicarentur, si morte finirentur; exsulta et lauda, quia cum praedictis dedit tibi *naturam immortalem*, substantiam incorruptibilem, durationem interminabilem, vitam perpetuam. « Imago enim aeternae Trinitatis non esses, si termino mortis claudi posses », Augustinus de Trinitate [9]. « O anima, adverte, quod Creator tuus post illud *esse* dedit tibi pulcrum *esse*, dedit tibi perpetuum *esse*, deditque tibi vivere, sentire, discernere, sensibus te decoravit, sapientia illustravit ». « Tuam igitur pulcritudinem attende, ut

---

[1] Scilicet in Meditationibus piissimis de cognitione humanae conditionis (inter opera Bernardi), c. 1. n. 1, ubi pro *Deum quaerentes per exteriora* textus originalis *Deum quaerunt* [ita etiam F] *per ista exteriora*, qui insuper in fine legit *quo vado, quid sum, vel unde sum; et ita per cognitionem mei valeam pervenire ad cognitionem Dei.*

[2] Homil. 25. (alias 26.) n. 4: Nec sane minima pars est philosophiae, cum meritum nostrum dignoscere possumus. Hic enim se ipsum maxime novit, qui se nihil esse existimat. Cfr. Glossa *ordinaria* (ex Origene, Homil. 3. in Exod.) in Exod. 4, 10.

[3] Libr. VI. c. 8. n. 50: Cognosce ergo te, o homo, quantus sis... attende tibi, ut consideres, quid in te intret, quid ex te exeat. Non de cibo dico, qui absorbetur et egeritur, sed de cogitatione dico, de sermone assero. Pro *in cogitatione* A E F I *in cognitione.*

[4] Ita auctor Meditat. piissim. de cognit. human. conditionis (cfr. supra nota 1.). Post *quam longe* textus originalis prosequitur *non locorum intervallis, sed morum affectibus. Stude cognoscere te; quam multo* etc. Post *haberes* C addit *Unde Algazel* [cfr. I. Philosophiae, tr. 3. c. 1. de scientia Dei sententia 3. et 4; Logic. c. 2. circa finem, ed. Venet. 1506]: *Homo cognosce te ipsum, et cognoscis omnia.* — Inferius pro *conditionis* Vat. *condonationis*, et pro *sis facta* F *sis formata.*

[5] Cap. 1, ubi pro *quia me creasti ad tuam imaginem* textus originalis *quia creasti in me hanc imaginem tuam.*

[6] Cap. 1. n. 1; cfr. supra nota 1. Pro *in me invenio* textus originalis *in mente mea invenio*, qui etiam hinc inde plura interiicit. Allegantur Cant. 1, 3, quem textus originalis omittit, et 1. Petr. 1, 12.

[7] Cfr. Tract. de caritate (inter opera Bernardi), c. 18. n. 61: Qui Deum diligit... quodammodo, ut ita dixerim, consubstantiat se dilecto. Hugo a S. Vict., de Arrha animae: Ea vis amoris est, ut talem esse necesse sit, quale illud est quod amas [Quae hic Vat. adiungit], et qui per affectum coniungeris in ipsius similitudinem ipsa quodammodo dilectionis societate transformaris.

[8] Psalm. 147, 12. Sequitur Bernard., Meditat. c. 3. n. 7. — August., XIV. de Trin. c. 8. n. 11: Eo quippe ipso imago eius est, quo eius capax est eiusque particeps esse potest.

[9] Libr. XIV. c. 2-4. n. 4-6, sententialiter; clarius in libro de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 18. et in M. Aurelii Cassiodori libro de Anima, c. 2; cfr. tom. I. pag. 159, nota 13. et tom. II. pag. 460, nota 3.

intelligas, qualem debeas pulcritudinem diligere. Quodsi temetipsam, ut expedit, contemplari non sufficis, cur saltem, quid de te aestimare debeas, ex iudicio alieno non perpendis? Sponsum habes, de cuius pulcritudine, si dubitares, scire posses, quod tam pulcher, tam formosus, tam unicus Dei Filius tuo aspectu captus non esset, si eum singularis decor tuus et ultra ceteros admirandus, non traxisset ». Haec Augustinus [1].

eficium rtium.

5. Sed haec fortasse, o anima nimis ingrata, tibi videntur modica; propterea audi tertio dignitatem admirabilem: quod *tantae es simplicitatis*, quod nihil potest domum mentis tuae inhabitare, nihil potest ibi mansionem facere nisi simplicitas et puritas Trinitatis aeternae. Ecce, quid dicit sponsus [2]: *Ego et Pater meus ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus;* et alibi: *Festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere.* Illabi enim menti nulli possibile est nisi soli Deo qui eam creavit. Ipse enim est qui intimior intimo tuo esse perhibetur, sicut Augustinus [3] testatur. Gaude igitur, o felix anima, quod potes esse tanti hospitis hospita. Bernardus [4]: « O felix anima, quae quotidie cor suum mundat, ut inhabitantem Deum suscipiat, cuius hospes nullo bono indiget, quia auctorem omnium bonorum in se habet ». « O quam beata anima, apud quam Deus requiem invenit, quia dicere potest: *Qui creavit me requievit in tabernaculo meo!* Negare siquidem ei caeli requiem non poterit », qui sibi in hac vita requiem praeparavit. Haec Bernardus [5]. O anima, nimis es avara, si non sufficit tibi tanti hospitis praesentia, quia scito, quod tam liberalis est, quod communicabit tibi de bonis suis; quod tam pius est, quod ditabit te donis suis. Nullo enim modo deceret tantum principem, si dimitteret hospitam suam indigentem. « Adorna igitur thalamum tuum et suscipe regem Christum [6] », de cuius praesentia exsultabit et laetabitur tota familia tua. O vere mira et multum admirabilis sententia! « Rex, cuius pulcritudinem sol et luna mirantur [7] », cuius magnitudinem caelum et terra reverentur, de cuius sapientia caelestium spirituum agmina illuminantur, de cuius clementia omnium Beatorum collegia satiantur, talis tuum, o anima, desiderat hospitium, tuum coenaculum plus quam caeleste palatium appetit et exoptat. *Deliciae* enim suae sunt *esse cum filiis hominum* [8].

Beneficium quartum.

6. Sed si haec adhuc te non movent ad laudandum Creatorem tuum, converte contemplationis radium ad quartum beneficium et recognosce, quod *tantae capacitatis* es, quod nulla creatura infra Deum sufficit satiare tuum desiderium. Hugo de S. Victore [9]: « Omnis iucunditas, omnis suavitas, omnis pulcritudo creaturarum afficere cor humanum potest, satiare non potest ». Anselmus [10]: « Omnis copia, quae Deus non est, mihi inopia est ». « Et quia revera, secundum Gregorium in Moralibus [11], anima humana ad Deum appetendum facta est, quidquid infra Deum appetit, minus est, ideoque iure ei non sufficit quod Deus non est ».

Beneficium quintum.

7. Iam, ut aestimo, anima, sufficienter [12] vidisti tuam nobilitatem, quae est valde laudabilis; converte nunc radium contemplationis ad tuam super ceteras creaturas *potestatem*, quae revera est admirabilis. Hugo de Arrha animae [13]: « O anima mea, quid dedit tibi sponsus tuus? Respice mundum istum: omnis natura ad hunc finem cursum suum dirigit, ut tuis utilitatibus deserviat tuisque oblectamentis secundum distributionem temporum indesinenter occurrat ». Vide iam, anima mea, et diligenter considera,

Quoad mundum.

---

[1] De Diligendo Deo (inter opera August.), c. 6. et 4, quae, ut editores operum August. praenotant, inveniuntur apud Hug. a S. Vict., de Arrha animae (ed. Migne Patrolog. Lat. tom. 176, col. 960 seq. et 954). Cod. L in principio horum duorum textuum ponit *Hugo de Arrha et de donis animae*, in fine *Haec Hugo*. Pro *non traxisset* A *non attraxisset*.

[2] Ioan. 14, 23, post quem Luc. 19, 5. — Superius pro *potest ibi nihil* l *nihil per substantiam potest*.

[3] Libr. III. Confess. c. 6. n. 11: Tu autem eras interior intimo meo et superior summo meo. Libr. VIII. de Gen. ad litt. c. 26. n. 48: Cum sit ipse... et interior omni re, quia in ipso sunt omnia, et exterior omni re, quia ipse est super omnia. Cfr. tom. II. pag. 226, nota 5. et 7; tom. III. pag. 643, nota 4.

[4] Serm. 2. de Dedicatione ecclesiae, n. 2: Propter quod iam festina [anima], adorna thalamum tuum, Sion, quoniam complacuit Domino in te... Quanta enim Dei benignitas, quanta dignatio, quanta dignitas, quanta gloria animarum, quod Dominus universorum, et qui nullam habet indigentiam templum sibi fieri iubet in illis etc. — Cod. L omittit *Bernardus*.

[5] Sive auctor Meditat. piissim. etc. (cfr. supra pag. 30, nota 1.) c. 1. n. 2. Allegatur Eccli. 24, 12. — Post *requiem* A C D E addunt *in mente*. Inferius vocibus *bonis suis* D praefigit *optimis*.

[6] Missale Roman. pro processione in festo Purificationis B. M. Virg.

[7] Ut dicitur in Epist. 1. ex Ambrosianarum numero segregatarum, n. 3, in qua describitur martyrium S. Agnetis (cfr. Breviar. Roman. 21. Ianuar. antiph. 1. tertii Noctur.).

[8] Prov. 8, 32. — Superius pro *tuum coenaculum* G *tuum habitaculum*.

[9] In Eccle. homil. 2. Cfr. tom. VI. pag. 17, nota 1. — Superius pro *tantae capacitatis es* Vat. *tantae capacitatis est palatium tuum* (l *es palatium*).

[10] Cfr. Meditat. 14. c. 2: « Si cuncta, quae fecisti, dederis mihi, non sufficit servo tuo, nisi te ipsum dederis ». Pro *Anselmus* fortasse substituendum *Augustinus;* vide infra n. 41. et supra pag. 13, notam 12. Cfr. etiam Gregor., XX. Moral. c. 38. n. 73. et XXII. c. 3. n. 5.

[11] Libr. XXVI. c. 44. n. 79.

[12] Codd. A C F *sufficit tibi*, D E L *sufficit tibi, quod*, et pro *vidisti* D E *audisti*.

[13] Textus originalis (ed. Migne, col. 955) plura hinc inde interserit et finem sic exhibet: *dirigit, ut obsequiis tuis famuletur et utilitati deserviat tuisque oblectamentis pariter et necessitatibus secundum affluentiam indeficientem occurrat. Hoc caelum, hoc terra... explere non cessant; in hoc circuitus temporum annuis innovationibus* etc. Pro *omnis natura* A C D E F *omnis naturalis creatura*, et in fine F legit *tuisque oblectationibus* [ita etiam C D E] *secundet et secundum distinctionem* [ita etiam A, E *distinctiones*] *temporum indesinenter occurrat.*

quod Creator tuus, rex tuus, sponsus et amicus, totam machinam mundialem ad tuum ordinavit mi-
Quoad Angelos. nisterium [1]. — Ecce, *Angeli* purgant et inflammant tuum affectum, illuminant et informant tuum intellectum, perficiunt et custodiunt tuum subiectum. Magna enim est dignitas habere tales doctores, tales consolatores, tales conservatores. Et Bernardus [2]: « O anima, si videre posses, quanto gaudio quantoque tripudio assistunt orantibus, intersunt meditantibus, quanto studio nos in bono conservant, quanto desiderio nos et salutem nostram aeternam exspe-
Quoad caelum et terram. ctant »! — *Caelum* tibi deservit per suum motum, luminaria caeli per suum influxum, sol causat tibi diem, luna illuminat tibi noctem, ignis temperat aëris frigiditatem, aër tibi mitigat ignis internam caliditatem, aqua tibi mundat foetorem, mitigat tibi sitis ardorem et fecundat terrae vigorem. *Terra* vero te sustentat sua soliditate, recreat sua fertilitate, delectat sua amoenitate. — Ecce, anima, breviter
Corollarium. discurristi per singula ab inferioribus ad superiora et invenisti, quod « omnis creatura ad hunc finem ex divina ordinatione cursum suum dirigit, quatenus tuis utilitatibus deserviat tuisque oblectamentis indesinenter occurrat [3] ». « Sed cave, anima mea, ne non sponsa, sed adultera dicaris, si munera dantis plus quam affectum amantis diligis ». Augustinus in libro Confessionum [4]: « Vae tibi! si oberras in vestigiis suis, si nutus suos pro eo amas, ut temporalia lucra recipias, et non advertis, quid innuat illa lux beatissima, quae est purgatae mentis intelligentia, cuius vestigia et nutus sunt omnium creaturarum decus ». Adhuc, *si* forte *ignoras te, o pulcherrima mulierum, egredere et abi post vestigia gregum* [5], id est irrationabilium creaturarum, quae sunt vestigium Creatoris tui, tu vero speculum beatissimae Trinitatis. Ergo omnibus his dignior et excellentior comprobaris. *Et pasce hoedos tuos iuxta tabernacula pastorum*, id est, converte cogitationes tuas ad choros Angelorum, quibus quodam modo similis es in natura et concivis eris in gloria.

8. Anima. Iam satis silui diuque tacui; iam nunc Confessio anim. cum verecundia et rubore compellor dicere et confiteri, quod ad hanc dignitatem modicum converti amorem meum; heu ego infelix et misera! nimis indigne et irreverenter me prostitui, vane et negligenter vixi. Et ut verum fatear, secundum Bernardum [6], « quanto perfectius dignitatem meam aspicio, tanto magis vitam degenerem me duxisse confundor et erubesco ». Timeo etenim, quod tanto gravior sit culpa, quanto dignior et nobilior est natura [7]. Formido, quod tanto gravior sit offensa, quanto maior est illius qui offenditur excellentia. Pertimesco, quod tanto peior est iniuria, quanto maiora fuerunt illius cui iniuria irrogatur, beneficia. Heu, heu Domine Deus meus! ex dignitate substantiae iam perpendo vilitatem malitiae, ex speciositate naturae cognosco deformitatem culpae, ex recordatione beneficiorum acceptorum intelligo ingratitudinem factorum meorum [8]. Vae mihi miserae! iam video, iam cognosco, quod « quidquid a summo datore accepi ad usum vitae transitoriae, miserabiliter inflexi ad abusum pravitatis et culpae. Tranquillitatem humanae pacis ad usum converti vanae securitatis; peregrinationem terrae pro inhabitatione dilexi patriae; salutem et sanitatem corporis redegi in servitutem perversae voluptatis; ubertatis abundantiam non ad necessitatem corporis, sed ad superfluitatem expendi miserae cupiditatis; ipsa serena blandimenta aëris ad amorem mihi servire coegi terrenae delectationis. Timeo heu et valde pertimesco, ut simul me omnia ferire puniendo debeant quae vitiis meis male subiecta serviebant ». Haec Gregorius in Homilia [9].

9. Homo. O anima, aliqualiter iam perpendo, Confirm praeced tis. quod bona est tua cognitio. Ex verbis enim tuis sentio, quod non fuit frustra mea admonitio. Videtur mihi, quod lumine divino aliqualiter sis illustrata,

---

[1] Cod. F addit: *Nota hic triplex officium secundum Dionysium* [cfr. supra pag. 3, nota 4.], *scilicet illuminare, purgare et perficere.*

[2] Sive auctor Meditat. piissim. etc. (cfr. supra pag. 30, nota 1.) c. 6. n. 16, ubi tamen sententia haec multo diffusior exhibetur.

[3] Ut insinuat Hugo a S. Vict. paulo superius allegatus. Pro *oblectamentis* A C D E F *oblectationibus*. — Seq. sententia est eiusdem Hugonis, loc. cit.

[4] Potius II. de Lib. Arb. c. 16. n. 43, ubi haec sententia, aliter tamen formata, occurrit: Vae, qui derelinquunt te ducem et oberrant in vestigiis tuis, qui nutus tuos pro te amant, et obliviscuntur, quid innuas, o suavissima lux, purgatae mentis sapientia... et nutus tui sunt omne creaturarum decus.

[5] Cant. 1, 7, ubi etiam seq. locus habetur. — De differentia *vestigii* et *speculi* (imaginis) cfr. I. Sent. d. 3. p. I. q. 2. ad 4.

[6] Serm. 81. in Cant. n. 1: Age, iam intendamus declarationi huic, ut quo anima plenius suam agnoscet originem, eo amplius erubescat vitam habere degenerem. — Superius post *nimis indigne* Vat. cum uno alteroque cod. prosequitur *prostitui; factorem meum non pro his omnibus glorificavi, Deum meum propter dona sua non benedixi, et non adoravi eum toto tempore vitae meae, nimis indigne et irreverenter, vane et negligenter vixi* etc.

[7] August., in Ioan. Evang. tr. 110. n. 7: Cur non potius intelligimus, quod tanto damnabilior eorum [angelorum] iudicata sit culpa, quanta erat natura sublimior? Cfr. tom. II. pag. 750, nota 5.

[8] Codd. A C D E F G L addunt *Heu Domine, Deus meus.* Superius pro *ex recordatione beneficiorum* D E *ex erogatione beneficiorum.* Quae sequuntur usque ad n. 9. desunt in cod. H.

[9] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 35. n. 1. Pro *sanitatem corporis* Vat. *pulcritudinem corporis*, quae etiam inferius pro *ipsa serena blandimenta* cum nonnullis codd. substituit *tempora serena et blandimenta.* Cod. G hic duas sententias August. subiungit, quarum prima habetur II. Confess. c. 1. n. 1, cum quibusdam verbis ex c. 3. n. 7. in fine et c. 4. n. 9; secunda invenitur ibid. VIII. c. 5. n. 10: Suspirabam ligatus... dura servitus.

tactu veri luminis mota; quia, secundum beatum Gregorium in Moralibus [1], « unusquisque, dum tactu veri luminis illustratur, sibi ipsi ostenditur, ut, unde cognoscit, quid sit institia, inde erudiatur, quid sit culpa, qua excaecatur. Unde sancti viri, quo altius apud Deum virtutum dignitate proficiunt, eo subtilius indignos se esse deprehendunt, quia, dum proximi luci fiunt, quidquid eos in se ipsis latebat, inveniunt ». Haec Gregorius.

§ 3.

Quam vitiose a voluntate deformata sit anima per culpam.

10. Igitur, o anima, si luce veritatis tacta dignitatem tuam, quam hactenus non attendisti, cognoscis, si culpam, qua Creatorem tuum offendisti, intelligis et vidisti, quam generose formata sis per naturam; vide nunc, quam *vitiose deformata sis per culpam.*

edargutio pae in ge-e.

— « Redue igitur, anima aerumnosa et misera, ad memoriam enorme delictum tuum, perduc usque in caelum rugitum et lamentum. Cogita, anima perfida Dei, adultera Christi, quid feceris. Dereliquisti in caelo castum amatorem tuum, contempsisti factorem tuum, repudiasti sponsum tuum, turbasti Deum tuum, irreverenter tractasti sanctum Angelum custodem tuum. Eras templum Dei, sponsa Christi, sacrarium Spiritus sancti. Quae est ista subita conversio et repentina mutatio? De Dei virgine facta es corruptio satanae, de sponsa Christi scortum exsecrabile, de habitaculo Spiritus sancti facta es tugurium diaboli ». Haec Anselmus de Planctu virginitatis amissae [2]. Recordare, o anima, propter quid vendideris decorem tuum, propter quid abieceris honorem tuum, pro quo tam turpiter foedaveris vultum tuum, quae tanta bona pro tam vili pretio vendidisti.

Anima. Recognosco, o homo, quod verum loqueris, et non immerito me de tanta transgressione reprehendis.

naeritur tio tanti celeris.

11. Homo. O anima, quare te tot bonis spoliasti? Quare frustra tantis te honoribus privasti? Quare tot bona opera neglexisti? Quare tot annos, tot dies, tot horas sine fructu vixisti? Nam dicit Bernardus [3]: « O Domine, Deus meus, quot tempora effluxerunt, in quibus sine fructu, ut aspicio, vixi. Quomodo coram te subsistam? Quomodo ad te levare potero faciem meam in illo magno et terribili examine, quando numerari iusseris omnes dies meos, quaerens fructum in eis? O Domine Deus, cur intermisi te ullo tempore versare in corde meo, te tota mente amplecti, in tua dulcedine delectari? Omnia interiora mea ubi tunc erant, quando tecum non erant, cum a te habeat omnis creatura quidquid habet desiderabile, laudabile et delectabile »? Haec Bernardus [4].

Ratio est deceptio per falsum amorem creaturarum. Deceptio per visum.

12. Anima. Heu Domine, nunc intelligo, sed confiteri erubesco, *species et decor* creaturarum decepit *oculum meum*, et non adverti, quia speciosior omnibus creaturis tu es, quibus tantummodo unam guttam tuae inaestimabilis pulcritudinis communicasti. Quis enim ornavit caelum sideribus, aërem volucribus, aquam piscibus, terram plantis et floribus [5]? Nonne tu, clementissime Pater? Per te illa caelestium spirituum agmina variis donis sunt ornata. Nonne per te Seraphim ardent dilectione, Cherubim lucent cognitione, tuis donis indicant Throni [6], de tuis muneribus dominantur Dominationes inclytae, ex tua virtute praesunt Principatus, ex tua potestate Potestates daemonum malitias arcent, et ex tua profunda potentia miracula faciunt Virtutes, ex tuo praecepto Archangeli magnis nuntiant maiora, Angeli vero minoribus significant minora? Sed quid sunt haec omnia nisi tuae pulcritudinis modica scintilla? O bone Iesu, fons universae pulcritudinis! ignosce mihi miserae, quod tuam pulcritudinem tam sero cognovi, tam tarde amavi [7]; propterea miserabiliter oberravi.

Item, per gustum.

13. *Dulcedo* etiam creaturarum decepit *gustum meum*, et non adverti, quod melle dulcior es. Tu enim melli et omni creaturae dulcedinem suam, immo tuam commodasti, et non est aliud in creatura dulcedo vel delectatio qualiscumque, nisi *tuae dulcedinis, quam abscondisti timentibus te* [8], modica demonstratio. Unde dulcedo omnium creaturarum, si quis iuste

---

[1] Libr. XXXII. c. 1. n. 1, ubi tamen posterior propositio (*Unde sancti viri*) a textu originali primo loco exhibetur. — Superius pro *tua cognitio* L *tua conversio.*

[2] Sive Meditat. 3, ex qua non semper verba, sed pluries sententiae exhibentur. — Inferius pro *foedaveris* A C D L *defoedaveris.*

[3] Non in Bernardi operibus, sed in Anselmi Meditat. 13. hunc locum invenimus, ita quidem, ut ultimae propositiones *O Domine Deus, cur intermisi* etc. primo loco positae sint. In eadem meditatione tanguntur etiam ea quae inferius n. 12-15. proponuntur, quae S. Laurentius Iustinianus libro suo de Incendio divini amoris, c. 6, inseruit. — Superius Vat. ordinem invertit, transponendo *O anima, quare te tot.. vixisti* ante *Anima. Recognosco, o homo.*

[4] Cod. C omittit *Haec Bernardus;* G superius vocibus *O Domine Deus, cur intermisi* praefigit *Anima* et hic substituit: *Bernardus: Defluxi a te, Domine Deus, et erravi nimis a via et a tua stabilitate, devius fui in adolescentia mea et factus sum mihi regio egestatis.*

[5] Anselm., loc. cit.: Ornasti caelum sideribus, empyreum Angelis, aëra volucribus, aquas piscibus, terras herbis, floribus virgulta. Sed non est species ultra neque decor omnibus iis in tui comparatione, o fons universae pulcritudinis, Domine Iesu. — Vat. hic addit *homines in corpore diversis coloribus, in mente variis virtutibus.*

[6] Anselm., loc. cit.: « Per te Seraphim ardet, per te Cherubim lucet, per te Throni iudicant ». Quae sequuntur de aliis ordinibus paulo diffusius exhibentur ab Anselmo.

[7] August., X. Confess. c. 27. n. 38: Sero te amavi, pulcritudo tam antiqua et tam nova, sero te amavi.

[8] Psalm. 30, 20. — Anselm., loc. cit.: Melli dulcedinem suam praestitisti, et dulcior melle tu es. — Pro *modica demonstratio* D E *degustatio*, qui etiam inferius post *invitat* addunt: *Ergo, Domine, suppliciter et humiliter peto, ut dulcedo universae creaturae haec mihi amarescat, ut tu solus dulcis appareas animae meae* (Soliloq. inter opera August., c. 22.).

advertat, nihil aliud facit, nisi quod ad tuam dulcedinem aeternam invitat. O Iesu, fons universae dulcedinis et pietatis! ignosce mihi, quod tuam inaestimabilem dulcedinem et mellifluam pietatem in creatura tua non cognovi nec interno mentis amore degustavi; propterea miserabiliter oberravi et animam meam usque modo siliquis porcorum saturavi [1]. Sed heu, nunquam, ut timeo, de pane filiorum tuorum manducavi; ideo semper in deliciis mundi ieiuna et famelica permansi. Gregorius [2]: « Quia intus gustare nolumus paratam dulcedinem, propterea ieiuni et famelici amamus miseri famem nostram ». O dulcissime Iesu! modo agnosco, quod omnis dulcedo tibi contraria fuit mihi afflictio et magna miseria. Augustinus in libro Confessionum [3]: « Tu enim, misericordissime Deus, etiam in peccatis meis semper mihi aderas piissime saeviens, omnes iniquas delectationes meas et malas amarissimis respergens amaritudinibus, docensque per flagella, si vellem sine amaritudine delectari, non posse nisi in te, Domine ». Haec Augustinus. Sed heu, hanc doctrinam non intellexi, propterea oberravi, semper tamen in omnibus deliciis iniquis timui proditorem, timui accusatorem, timui reprehensorem, formidavi aliquoties conscientiam, expavi multoties infamiam, nonnunquam abhorrui gehennam, et tamen, heu ego misera, inter tot tormenta non mutavi voluntatem propriam.

Deceptio per odoratum.

14. Decepit etiam *odor* creaturae *olfactum meum*, et ignoravi, quod *odor tuus*, o bone Iesu, *super omnia aromata* [4]. O bone Iesu! fons odoris, cuius suavitas faciat me indesinenter *post te in odorem unguentorum tuorum currere*.

Item, per auditum.

15. Decepit etiam *sonus* fallax creaturarum *auditum meum*, et nescivi, quam *dulcia faucibus* electorum tuorum *eloquia tua* [5], quam suavia auribus amicorum tuorum consilia tua, quam levia manibus Sanctorum tuorum mandata tua. O Iesu! fons sapientiae, auctor scientiae, seminator casti consilii, fac me saltem modo audire vocem tuam, *sonet vox tua in auribus meis* [6]. Cum quanta amaritudine recogitandum mihi est, quod fefellit me miseram illa vox cantantium et dicentium [7]: *Venite, fruamur bonis, quae sunt; coronemus nos rosis, antequam marcescant, et non praetereat nos flos temporis. Vino pretioso et unguentis optimis nos impleamus, ubique relinquamus signa laetitiae.* Hanc vocem audivi et non intellexi nec adverti, quoniam omnia *vana sunt et risu digna*. Omnia enim haec et his similia cito pertranseunt et velut umbra evanescunt. Quid enim vana haec omnia amatoribus suis profuerunt? Quid haec stulta dilectoribus suis contulerunt? *Quem enim fructum habuerunt in illis, in quibus nunc erubescunt et confunduntur* [8]?

Confessi divinae mi sericordia ad melior vocantis e propriae s mnolentiae

16. Sed inter haec omnia tu, amantissime Deus, mihi semper aderas, vocem tuam frequenter audivi, sed non exaudivi, inspirationem tuam salutiferam sensi, sed non consensi. O quoties mihi illud salutiferum consilium inspirasti: Peccasti, quiesce, desine et erubesce! Ad quae ego misera, morem secuta beati Augustini in libris Confessionum [9], verba somnolenta aliquando respondi: « Domine, ecce modo, sine paululum, modo a vanitate quiescam, cito de malignitate erubescam, omnia vana et mundana derelinquam. Sed heu, illud *modicum* et *modo* non habebat modicum et modum, et *paululum* in longum ibat ». Augustinus [10]: « Multi aeternaliter damnantur et finaliter in peccatis detinentur, qui se ad vocem Domini non corrigunt. Vocem quidem occultae inspirationis audiunt, sed vitam non corrigunt, dicentes: Cras, cras, et subito ostium clauditur, remanetque peccator foras extra arcam caelestis patriae cum voce corvina, quia pro peccatis gemere noluit cum columba ». Gregorius [11]: « Heu, quam multos in peccatis eorum peius sua felicitas prostravit, multos diuturna pax inertes reddidit, eoque illos mox malignus hostis gravius perculit, quo longius

---

[1] Respicitur Luc. 15, 16, ubi de filio prodigo.

[2] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 36. n. 1. Pro *paratam* A C E F L *perfectam*.

[3] Libr. II. c. 2. n. 4. Pro *saeviens* (ita B cum textu originali) I *leniens*, alii codd. et Vat. *sustinens*.

[4] Cant. 4, 10. et subinde 1, 3. Anselm., loc. cit.: Aromatibus cunctis odores suos tribuisti, et est, o Iesu, odor tuus super omnia aromata suavis et gratus. — Inferius post *currere* Vat. cum uno alteroque cod. prosequitur *et infatigabiliter laborare. Ignosce mihi, quod tam sero te cognovi, tam torde in odore unguentorum tuorum post te cucurri. Puto tamen et per hoc me non excuso, quod odor illius caelestis apothecae huic terreno foetori, quo infecta eram*, [L addit *de cetero*] *non miscetur*.

[5] Psalm. 118, 103. — Inferius post *consilia tua* D E addunt *quam lucidum praeceptum* [cfr. Ps. 18, 9.] *lucidis oculis*.

[6] Cant. 2, 14. — Superius pro *consiliator casti consilii* substituimus ex L *seminator casti consilii* (ita etiam Breviar. Roman. in festo S. Caeciliae, 22. Nov., secundi Nocturn. antiph. 1.

[7] Sap. 2, 6-9. — Subinde allegatur Ier. 10, 15, ubi pro *risu digna* Vulgata *opus risu dignum*, A C D E F L *planctu digna*. Codd. D E subiungunt I. Ioan. 2, 17: *Transit mundus et concupiscentia eius*, et quod, secundum Gregorium, plures non in iuventute, sed tantum in senectute continentiae servire eligunt, quando eos libido contempsit.

[8] Rom. 6, 21. — Secuti codd. A C D E F H I L, omisimus quae Vat. hic ex August., I. Confess. c. 13. n. 21. addit: O Domine, Deus meus, lumen cordis mei, panis animae meae, virtus amaricans mentem meam, non te amabam et fornicabar abs te et fornicanti mihi sonabant: Euge, euge. Amicitia huius mundi fornicatio est abs te. O quid miserius misero non miserante super se ipsum?

[9] Libr. VIII. c. 5. n. 11: Non erat omnino quod responderem veritate convictus, nisi tantum verba lenta et somnolenta: Modo, ecce modo. Sine paululum. Sed *modo* et *modo* non habebant modum, et *Sine paululum* in longum ibat.

[10] Serm. 82. (alias 16. de Verbis Domini) c. 11. n. 14. Cfr. Serm. 224. (alias 164. de Tempore) c. 4. n. 4. et Enarrat. in Ps. 102. n. 16.

[11] Libr. XXXI. Moral. c. 43. n. 84.

quietis usu negligentes invenit »! Item, Gregorius [1]: « Quos enim Deus, ut convertantur, diutius tolerat, non conversos durius damnat ».

17. Sed, o homo, ut tibi meae infelicitatis historiam perfectius manifestem, profiteor, quod haec omnia meae infelicitati non sufficiebant, sed ad cumulum damnationis, heu, *carnis mollities* [2] *tactum meum* nimis miserabiliter decipiebat; et ignoravi, quod tam suavis, o bone Iesu, esset amplexus tuus, tam honestus attactus tuus, tam deliciosus convictus tuus. « Cum enim te amavero, munda sum; cum tetigero, casta sum; cum accepero, virgo sum [3] ». Tuus, o dulcissime Iesu! amplexus non maculat, sed mundat; tuus attactus non inquinat, sed sanctificat. O Iesu, fons universae dulcedinis et suavitatis! quantum habes deliciositatis et honestatis et iucunditatis, quando *laeva* tuae aeternae sapientiae et cognitionis est *sub capite*, id est sub ratione, *et dextera* tuae divinae clementiae et dilectionis *amplexabitur me* [4], in voluntate. Heu me miseram! quis unquam tam dulce, tam suave tamque deliciosum experiri poterit quam inter brachia tanti sponsi requiescere, inter oscula tanti regis et amici feliciter obdormire? Hanc dulcedinem senserat anima devota, quando optabat dicens [5]: *Osculetur me osculo oris sui* etc. *Quis mihi det te fratrem meum, sugentem ubera matris meae, ut inveniam te solum foris et deosculer te, et iam me nemo despiciat? Apprehendam te et ducam te in domum patris mei et in cubiculum genitricis meae. Ibi me docebis* praecepta Domini.

18. Sed, o Domine Deus, si haec tam dulcia sunt cogitanti, quam dulcia esse possunt degustanti? Si tam suavia sunt legenti, quam dulcia erunt per affectum sentienti? Augustinus [6]: « Fac me, dulcissime Iesu! intus gustare per amorem quod extra gusto per cognitionem; fac me sentire per affectum quod sentio per intellectum ». Eia, dulcissime Iesu! transfige saluberrimo vulnere amoris tui medullas animae meae, ut vere ardeat, langueat et liquefiat et solo tuo desiderio deficiat, cupiat *dissolvi et esse tecum* [7]. Te solum semper esuriat, panem vitae caelestis, qui *de caelo descendisti*. Te sitiat, fontem vitae, fontem aeterni luminis, torrentem verae voluptatis. Te semper ambiat, te quaerat teque inveniat, in te dulciter requiescat [8]. Sed quae vesania, quae infernalis furia tanto tempore a me prohibuit talia et tanta mentis meae solatia, tam divina gaudia et melliflua convivia? — Dic, quaeso, o homo, quae est tanti mali causa [9], quae tanti periculi ratio, quae tanti damni occasio?

19. Homo. Video, o anima, quod iam [10] fatigata laboribus, iam vexata doloribus, invenire non valeas, cui tantum damnum illatum ascribas. Peto igitur, ut cum diligentia audias, si tibi tanti mali causam demonstravero, si tibi tanti damni occasionem ostendero. Habes, o anima mea, *inimicum domesticum*, hostem amicum, adversarium propinquum, qui tibi mala pro bonis reddidit [11], et sub specie amicitiae crudelior existens inimicus, his omnibus et aliis infinitis bonis te privavit. Hic hostis, salva tua reverentia, est caro tua infelix et misera, multum tamen tibi dulcis et dilecta [12]. Hanc cum pavisti, inimicum pessimum contra te erexisti. Hanc cum honorasti, hostem contra te crudelissimum armasti. Hanc cum foris variis et pretiosis indumentis decorasti, omnibus interioribus ornamentis te spoliasti, nesciens quod dicit beatus Gregorius in Homiliis [13]: « Unde caro ad tempus suaviter vivit, inde spiritus in aeternum torquebitur et ingemiscet »; econtra, « quo plus caro premitur, eo plus de spe caelesti animus laetatur ».

Deceptio sensuum.

Confirmatur.

Oratio notanda.

Causa tanti mali monstratur.

Inimicus domesticus, qui est caro.

---

[1] Libr. I. Homil. in Evang. homil. 13. n. 5. Cfr. XVII. Moral. c. 6. n. 8.

[2] Vat. cum pluribus codd. *mundana mollities*. Quae praecedunt *Sed, o homo... cumulum damnationis* omittuntur ab A C E F L.

[3] Ut habetur in Epist. I. ex Ambrosianarum epistolarum numero segregatarum (cfr. supra pag. 31, nota 7.) n. 2.

[4] Cant. 2, 6. — Superius post *suavitatis* Vat. cum nonnullis codd. addit *ignosce mihi, quod tam sero credidi.*

[5] Cant. 1, 1. et 8, 1. seq.: *Quis mihi* etc., cui nonnulli codd. et Vat. praemittunt: *Nunquid has delicias anima devota erat experta, quando orabat ardens et iam pene deficiens prae dilecti sui concupiscentia, dicens in Canticis.*

[6] De Contritione cordis (inter opera August.) c. 2. Cfr. Anselm., Meditat. 11. circa finem. Textus originalis omittit *intus* et cum A D E I L *extra*. — Superius post *Si tam suavia sunt* D E addunt *per intellectum*, et pro *quam dulcia erunt per affectum* [A C D E L *effectum*] Vat. *quam consolatoria erunt per affectum.*

[7] Respicitur Phil. 1, 23: Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo. Ioan. 6, 51: Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi. Ps. 35, 9. seq.: Torrente voluptatis tuae potabis eos. Quoniam apud te est fons vitae etc. — Post *qui de caelo descendisti* G addit: *panem habentem omnem dulcedinem et omnem suavitatem et delectamenti saporem* (cfr. Sap. 16, 20.).

[8] Codd. B H hanc orationem *Eia, dulcissime Iesu* etc. omittunt, cui A praefigit *Anima*, C F *Anima ad Dominum*, G vero *Et Bernardus*, qui etiam post *requiescat* plura adiungit: *Te meditetur, de te loquatur* etc., quae sumta sunt ex illa huius orationis forma, quae habetur inter orationes post Missam recitandas, quamque fecit auctor opusculi *Stimulus amoris* (prologus secundus), quod falso Bonaventurae attributum est.

[9] Codd. A D E F *quae* [D addit *est*] *tanta malitia*, C legit *o homo, in tanta malitia.*

[10] Nonnulli codd., ut C L, hic et paulo inferius *tam;* pro *fatigata* D *sanciata*, E legit *tam acriter sauciata laboribus, taliter evacuata* [etiam C L *evacuata*, A *cruciata*] *doloribus.* Inferius pro *diligentia* (ita A C D E F) Vat. *patientia*, et pro *damni occasionem* (ita H) alii codd. et Vat. *damni inimicum.* Post *ostendero* Vat. addit contra A C D E F L: *Iam pro parte hostem tetigisti aliquatiter, tamen forte prae dolore mentis non advertisti.*

[11] Cfr. I. Mach. 16, 17. et Prov. 17, 13.

[12] Codd. A C D L *accepta.* Inferius pro *honorasti* non pauci codd. *ornasti.*

[13] Libr. X. Moral. c. 24. n. 42: *Spes* itaque carnalium *abominatio* dicitur, quia inde in perpetuum spiritus interit, unde ad tempus caro suaviter vivit. Ibid. XXXI. c. 38. n. 77: Quo autem plus caro premitur, eo de caelesti spe animus securius laetatur. — Inferius pro *per te illata* A *per eam illata.*

Unde pro tanta iniuria nobis per te illata continere amplius me non valeo, quin tantum malum hucusque sub silentio periculose pertransitum durius reprehendam. « Scio, inquit Bernardus [1], o anima, quendam, qui per plures annos tecum vixit, ad mensam tuam sedit, eibum de manu tua sumsit et in sinu tuo dormivit; cum voluit, tecum colloquium habuit, hic iure hereditario servus tuus est. Sed quia delicate nimis enutristi eum et virgae pepercisti, *levavit calcaneum suum super caput* tuum et te in servitutem redegit ». Et subdit [2]: « O anima miserabilis et misera! quis te liberabit de vinculo improperii huius? Exsurgat Deus, et eadat armatus et conteratur inimicus, contemptor Dei, amicus mundi, cultor diaboli. — Quid tibi videtur de illo? Si recte sentis, puto, quod meeum dices: *Reus est mortis, crucifigatur!* Noli ergo dissimulare, noli differre, noli parcere; *crucifige, crucifige eum!* Sed in qua eruce? In eruce Domini nostri Iesu Christi, in *qua est salus, vita et resurrectio nostra* ». Haec Bernardus. Recole igitur secundum Bernardum in Meditationibus [3], o anima, primordia tua; attende, quod es « insignita Dei imagine, decorata similitudine, desponsata fide, dotata spe, praeeleeta caritate, redempta sanguine, particeps rationis, eapax aeternae beatitudinis. Quid tibi cum carne, unde ista pateris? Si diligenter omnes conditiones eius advertis, quid per nares, quid per alios corporis meatus egreditur; nunquam vilius sterquilinium vidisti. Si eius miserias enumerare velis, quam onusta sit peccatis, pruriens concupiscentiis, occupata passionibus, polluta illusionibus, confusione plena, ignominia repleta; quid de ea habes aliud quam cogitationes foedas et immundas »? Haec Bernardus. Idem [4]: « O anima, imago divinae similitudinis, erubesce in similitudinem porci commutari, erubesce volutari in coeno, quae es de caelo ». Idem super Cantica Canticorum [5]: « O anima, donec in carne es, inter spinas versaris, et necesse est, ut tentationum tribulos et impugnationum aculeos graviter patiaris. Unde dicitur tibi in Cantieis: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* O eandens lilium, o tener et delicate flos! increduli et subversores sunt tecum et cum scorpionibus habitas; vide ergo, quomodo caute ambules inter spinas. Caro et mundus pleni sunt spinis; conversari in his et non laedi divinae potentiae est et non virtutis humanae ». Haec Bernardus.

Hic inimicus crucifigendus.

20. Est et *alius inimicus,* fortis et erudelis, qui mira calliditate « omnium discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus et ibi semper quaerit causam noeendi, ubi quemquam viderit studiosius oceupari. Novit enim hic hostis antiquus, ab initio humani generis inimicus, eui illeeebras gulae ingerat, eui virus invidiae infundat, cui blandimenta luxuriae obiiciat, cui vana superbiae ineitamenta promittat; novit, quem metu opprimat, quem gaudio fallat, quem admiratione seduеat. Habet etiam aliquos sibi obligatos, quorum ad alios decipiendos ingeniis utitur et linguis ». Haec Leo [6] Papa. O anima fragilis ad resistendum, facilis ad cadendum, diffieilis ad surgendum, qualiter istius erudelis adversarii laqueos evadere poteris, quem tantis snbtilitatibus praeditum agnoscis?

Alius inimicus, qui diabolus.

Periculamae.

21. Anima. Nunc video, quod « non facile peccatum ab illo cognoscitur, qui ab eo premitur; sed mox cum inceperit se quis ab illo alienare, tune demum cognoseit, in quanta foeditate iacuerat [7] ». Igitur, quia iam aliqualiter me ipsam a peccato alienare incipio, et per hoc me et peeeatum meum agnosco, me amplius a planetu eontinere non valeo. Anselmus [8]: « O Pater, Deus meus! tu impressisti mihi amabilem imaginem tuam, et ego superinduxi odibilem imaginem diabolicam. Heu, heu miser homuncio, quod daemonis imaginem superimpressi super imaginem Dei! Cur non odi eius imitationem, cuius abhorreo nomen? Ille sponte eecidit, ego volens corrui. Ille, nulla praeeedente vindicta, peecavit superbiens, ego visa eius poena peccavi eontemnens. Ille semel in innocentia est eonstitutus, ego multoties restitutus. Ille se erexit contra eum qui

Confess animae

---

[1] Codd. C D E F addunt *in Meditationibus* (cfr. supra pag. 30, nota 1.) c. 15. n. 38. In fine respicitur Ioan. 13, 18, ubi de Iuda dicitur: Sed ut adimpleatur Scriptura [Ps. 40, 10.]: Qui manducat mecum panem levabit contra me calcaneum suum. Cfr. Bernard., Serm. 3. in Dominica 6. post Pentec. n. 5. et Serm. 85. in Cant. n. 4.

[2] Num. 40. Respicitur Tob. 3, 11: Deprecabatur [Sara] Deum, ut ab isto improperio liberaret eam; v. 15: Peto, Domine, ut de vinculo improperii huius absolvas me. Matth. 26, 66: Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis; 27, 23: Dicunt omnes: Crucifigatur; Marc. 15, 13: Crucifige, crucifige eum; Luc. 23, 23. In fine allegatur ex Breviar. Roman. Responsor. lect. 4. Noct. 2. festi inventionis S. Crucis (3. Maii): In cruce Domini etc.

[3] Cap. 3. n. 7. Post *pateris* textus originalis plura addit et ultimam propositionem *quid de ea* etc. omittit. Voci *beatitudinis* fide A C D L praefiximus *aeternae*. Cfr. Serm. de Conversione ad clericos, c. 8. n. 15.

[4] Serm. 24. in Cant. n. 6: Erubesce, anima mea, divinam pecorina commutasse similitudinem; erubesce etc. Pro *O anima, imago divinae similitudinis* (ita A C), F *O anima, divinam,* Vat. cum aliis codd. *O anima divina.*

[5] Serm. 48. n. 1. et 2. Allegatur Cant. 2, 2. Pro *tentationum tribulos* (ita F) Vat. cum pluribus codd. *tentationum tribulationes* (D *tribulationum*), textus originalis legit *inquietudines tentationum tribulationumque aculeos.* Pro *graviter,* quod textus originalis omittit, A C E F L *prudenter,* D *prudenter et patienter.*

[6] Serm. 26. (7. in Nativ. Domini) c. 3. Textus originalis primam propositionem *omnium discutit... occupari* transponit post *seducat.* Vat. cum fere omnibus codd. etiam sequentem propositionem *O anima fragilis* etc. tribuit *Leoni Papae;* concordante textu originali, seculi sumus L, qui hic ponit *Haec Leo Papa.* Idem cod. L sequenti propositioni praefigit *Bernardus,* et in fine ipsius ponit *Haec Bernardus* (cfr. infra c. 3. n. 3. in fine); G ipsi praemittit *Homo.*

[7] Eadmer., de S. Anselmi similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 99.

[8] Orat. 63.

se fecit, ego me erexi contra eum qui me refecit. Ille Deum dereliquit promittentem, ego fugi Deum prosequentem. Ille persistit in malitia, Deo reprobante; ego curro ad eum, Deo misericorditer revocante. Etsi ambo contra Deum, ille tamen contra non requirentem se, ego vero contra morientem pro me. Ecce, cuius imaginem abhorreo, cum in multis me inveniam horribiliorem [1] ».

fortatio. Homo. « Fuge, fuge a me, o horribilis substantia, fuge te ipsam, exterrita a te ipsa; non igitur sine rugitu cordis tui toleres horrorem tuum. Si toleras, non te agnoscis; non enim est haec fortitudo, sed mentis hebetudo; non est sanitas, sed obdurata iniquitas [2] ».

onfessio oriae mi- ae. 22. Anima. « Si me videro, est horror intolerabilis; si non videro, est mors inevitabilis. O quam infelix, qui sibi est horribilis; sed tamen multo infelicior, cui mors aeterna est sensibilis »! Haec Anselmus [3]. Idem in Orationibus: « O Pater patientissime, o Rex clementissime! tegere non valeo, excusare nequeo, et tamen confiteri non modicum erubesco. Iam causam tantorum malorum invenio, iam quod prius male latuit agnosco ». Bernardus in Meditationibus [4]: « Cor enim meum miserum, dum futurum non curavit gaudium nec divinum quaesivit consilium, a se ipso fuit elongatum et in amore terrestrium occupatum, dumque elapsum fuit ab illis et involutum in istis, vanitas ipsum decepit, luxuria polluit, curiositas abduxit, cruciabatur invidia, torquebatur iracundia, dividebatur avaritia, anxiabatur accidia, sicque immergebatur omnibus vitiis, quia unum bonum, quod sibi sufficere potuit, dereliquit ».

positum ae vitae. Haec Bernardus [5]. Abeant ergo, mitissime Deus, in oblivionem coram te omnia male consumta mea tempora, et concede, ut hoc temporis mei residuum, forte nimis breve et momentaneum, sit tibi honorificum, mihi fructuosum et proximo aedificatorium [6]. Iam, piissime Deus, propter magnitudinem damni, quod ego infelix et misera miserabiliter incurri, video et recognosco, quod me ipsam et peccatum meum sufficienter, ut merui, deplangere non valeo, si tanta debet esse non immerito peccati detestatio, quanta fuerit in misera voluntate delectatio [7].

Recursus ad B. V. Mariam. 23. Homo. O anima, si per te, ut asseris, delictum tuum non sufficis deplangere; necesse habes te ad aliquem Sanctorum convertere. An ignoras, quod secundum Bernardum [8] « securum habes accessum ad Deum, ubi Matrem habes ante Filium, Filium ante Patrem? Mater pro te ostendit Filio pectus et ubera, Filius Patri latus et vulnera. Puto, quod nulla potest ibi esse repulsa, ubi tot sunt caritatis indicia ». « In periculis ergo et in angustiis ac in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. Non recedat a corde tuo, non discedat ab ore tuo. Ipsam sequens, non devias; ipsam rogans, non desperas; ipsa tenente, non corruis; ipsa protegente, non metuis; ipsa duce, non fatigaris; ipsa propitia, ad veniam pervenis ». Haec Bernardus [9]. Dic igitur, o anima, magnam in ipsam habens fiduciam: « O Domina, si tuus Filius per te factus est frater meus, nonne tu per ipsum facta es mater mea? *Exsultabo* igitur *et laetabor in te*, quia quidquid iudicabitur de me, pendet ex sententia Matris et Fratris mei ». Haec Anselmus [10].

Dubium proponitur. 24. Anima. Cum peccavi in Filium, irritavi Matrem; ipsam offendere non potui sine iniuria Filii. Quid ergo, o homo, faciam? Quis reconciliabit me Filio, inimica Matre? Quis mihi placabit Matrem, irato Filio?

Solvitur. 25. Homo. « O anima, non dubites, etsi ambo sint offensi, ambo tamen sunt clementes, ambo piissimi. Fugiat ergo reus iram iusti Dei ad piam Matrem, refugiat reus, offensa Matre, ad benignum Filium et dicat: Deus, qui factus es filius feminae propter nostram miseriam; femina, quae facta es mater Dei propter misericordiam, aut miseremini mihi impiae

---

[1] Cod. L ex eadem Anselmi oratione hic addit: *Reforma, Domine, faciem, quam defoedavi; reforma innocentiam, quam violavi. Qui abstulisti peccata, quae nascendo attuli, tolle peccata, quae in mundo* [textus originalis *vivendo*] *contraxi; tolle, qui tollis mundi peccata, peccata, quae in mundo contraxi.*

[2] Anselm., loc. cit. — Superius E F K omittunt *Homo.*

[3] Loc. cit. — Orationem, quae sequitur, non invenimus in operibus S. Anselmi.

[4] Cap. 9. n. 23, ubi pro *a se ipso* textus originalis *ab amore caelestium*, et pro *ipsum decepit* idem substituit *illud recipit.*

[5] Codd. G L hic addunt: Obliviscere, piissime Deus, superbum et invidum, et fac humilem et benignum. Obliviscere iracundum et cupidum, et fac mansuetum et pium. Obliviscere gulosum et lubricum, et fac temperatum et castum. Obliviscere, mitissime Deus quod perversa voluntas excogitavit, et aspice quod tua altissima benignitas in natura mea plantavit.

[6] Anselm., Meditat. 13: Sint in oblivione coram te quae perdidi tempora heu multa nimis. Et si quae, te iuvante, utiliter servavi, quorum, o Domine, numerus brevis est, in memoria aeterna fac permanere; fiat, amande Pater, saltem hoc residuum temporis mei fructuosum et sanctificatum in gratia tua, ut in diebus aeternitatis inveniat locum et computabile sit ante te. — Superius pro *et momentaneum* F *et modicum.* A C G hic addunt *Anima.*

[7] Codd. D E *quanta fuit misera voluntas et delectatio.*

[8] Cfr. infra n. 28. et Serm. in Nativ. B. M. Virg. n. 7. Videtur tamen potius esse secundum *Arnaldum* sive *Ernaldum*, Bonaevallis abbatem, amicum S. Bernardi, in libello de Laudibus B. M. Virg. (Migne Patrolog. Lat. tom. 189. col. 1726): Securum accessum iam habet homo ad Deum, ubi mediatorem causae suae Filium habet ante Patrem et ante Filium Matrem. Christus, nudato latere, Patri ostendit latus et vulnera, Maria Christo pectus et ubera; nec potest ullo modo esse repulsa, ubi concurrunt et orant omni lingua disertius haec clementiae monumenta et caritatis insignia.

[9] Homil. 2. super *Missus est*, n. 17. Pro *corruis* F *corrues*, pro *metuis* C E *metues*, pro *fatigaris* et *pervenis* A C E F *fatigaberis* et *pervenies.* Pro *ad veniam*, quod textus originalis omittit, D E *ad portam salutis*, G *ad patriam.*

[10] Orat. 52. Allegatur Ps. 9, 3.

peccatrici, aut ostendite mihi magis misericordem, ad quem ego misera fugere valeam ». Haec Anselmus [1].

Trepidatio animae.

26. Anima. O homo, quam sanum est consilium tuum, quam consolatorium est mihi miserae verbum tuum! quia, quando peccatum meum recte aspicio, tunc invenio, tunc agnosco, quod elementa peccatis meis pollui, caelos inquinavi, astra caeli obfuscavi, damnatos in inferno cruciavi, Sanctos in caelo perturbavi, Angelos mihi ad custodiam deputatos irreverenter tractavi; unde ab omnibus his auxilium petere pertimesco. Et quia iusti iuste mihi indignati sunt, ad ipsos confugere non praesumo.

Anima ad spem erigitur exemplis Scripturae.

27. Homo. O anima, nimia est trepidatio tua, quamvis placita sit humiliatio tua. An ignoras, quod multi de Sanctis peccaverunt, qui, qualiter nobis peccantibus misereri debeant, in suis magnis peccatis didicerunt? Cogita Moysen, Prophetam eximium, de divina potentia desperantem [2]. Cogita David, regem sanctissimum, contra divinam legem adulterio et homicidio peccantem. Agnosce Salomonem sapientissimum, idcla vana et pessima adorantem. Agnosce Manassen, regem iniquissimum, qui plus quam omnes reges Israel peccaverat, qui dicebat [3]: *Peccavi super numerum arenae maris, et non sum dignus videre altitudinem caeli prae multitudine iniquitatum mearum.* Hos semper cogita veniam impetrasse. Sed quid plura de Sanctis veteris testamenti? Vide Matthaeum sedentem ad telonium, peccatorem et publicanum et assumtum in discipulum [4]. Vide Paulum lapidantem Stephanum et electum in Apostolum. Vide Petrum Christum abnegantem et mox veniam impetrantem. Vide militem Christum crucifigentem, et tamen de divina misericordia praesumentem [5]. Vide latronem in cruce pendentem et veniam impetrantem. Postremo cogita, o anima, quod illa famosa et immunda peccatrix, Maria Magdalena facta est tam specialis Christi amatrix. Omnes enim, quotquot modo cum Deo regnant, vel olim sicut nos peccaverunt, vel saltem peccare potuissent, si eos divina clementia a peccato non praeservasset; quia, cuicumque donatum est, ut peccare penitus non potnerit, non est hoc naturae, sed caelestis gratiae [6].

Confirmatur anima per suffragia sanctorum et M. Virg.

28. Anima. Iam nunc secure Prophetas et reges implorabo; iam nunc audacter Apostolos et Martyres invocabo, Confessores, Virgines et Viduas et omnes Sanctos constanter interpello; sed tamen prae omnibus his sacratissimam Dei genitricem Virginem Mariam ardentius adorans invocabo. Scio enim, quod « tam pia, tam dulcis et tam suavis est Maria, quod nec nominari potest, quin accendat, nec cogitari, quin recreet affectum diligentium se ». « Haec est enim illa quae salutem omnibus impetravit et totius mundi reparationem obtinuit ». Haec Bernardus [7]. Anselmus: « O femina mirabiliter singularis et singulariter admirabilis! per quam elementa renovantur, infirma remediantur, homines salvantur et Angeli redintegrantur! O femina gratia plena, de cuius plenitudinis abundantia respersa reviviscit omnis creatura »! Bernardus [8]: « O benedicta inventrix gratiae, genitrix vitae, mater salutis! per te accessum habemus ad Filium tuum, ut per te nos suscipiat qui per te datus est nobis. Excuset apud ipsum integritas tua culpam corruptionis nostrae, humilitas tua Deo grata, o beatissima, veniam impetret vanitati nostrae. O benedicta! per gratiam, quam invenisti, per praerogativam, quam meruisti, per misericordiam, quam genuisti, fac, ut qui mediante te dignatus est fieri particeps infirmitatis et miseriae nostrae, te intercedente nos participes faciat gloriae et beatitudinis suae ». Haec Bernardus.

§ 4.

Quam gratiose a divina bonitate reformata sit anima per gratiam.

Praeoptat.

29. Homo. Iam nunc, ut aestimo, o anima, aliqualiter convertisti radium contemplationis ad videndum, qualiter formata sis per naturam et quomodo deformata sis per culpam; converte nunc radium contemplationis [9] ad intuendum, qualiter sis *reformata per gratiam*. Scire tamen debes, quod quanto perfectius per contritionis lavacrum caligo mentis detergitur, tanto lucidius divinae reparationis beneficium

---

[1] Orat. 51. Pro *offensa Matre* Vat. *iram offensae Matris*, originale (plura addens) *offensae Matris*.

[2] Vat. allegat Exod. 4, 1. seqq., ubi Moyses se excusat ab Aegyptiaca missione. Vide Num. 20, 10-13. et Ps. 105, 32. seq. (cfr. Augustin., in hunc loc. n. 28.), ubi de dubitatione Moysis in percussione petrae. — De *David* cfr. II. Reg. 11, 2. seqq. et III. Reg. 11, 4. seqq. de *Salomone*.

[3] In sua oratione.

[4] Matth. 9, 9. De *Paulo* cfr. Act. 7, 57. et 9, 1. seqq.; de *Petro* Luc. 22, 56. et 62.

[5] Luc. 23, 47, ubi de *centurione;* ibid. v. 40. seqq. de *latrone* et 7, 37. seqq. de *Maria Magdalena*. Cfr. Bernard., Serm. 3. pro Dominica 6. post Pentec. n. 4. et de Diligendo Deo (inter opera August.), c. 12. in fine.

[6] Codd. G L hic addunt: Et si ista non sufficiant, vide et considera, quod Christus in cruce expansis manibus te exspectans habet caput inclinatum ad te revertentem deosculandum; habet manus apertas ad condonandum, pedes affixos ad commanendum, latus apertum ad te intromittendum. Quis ergo tam excaecatus, qui non conciperet spem veniae, qui attendet ad corporis sui dispositionem! Cfr. infra n. 38.

[7] Prima sententia habetur in Serm. panegyrico ad B. Virg. Deiparam (inter opera Bernardi), n. 6; secunda in Serm. 4. in Assumt. B. M. Virg. n. 8. In prima verbo *accendat* L praefigit *intellectum*. — Sententia Anselmi invenitur in Orat. 52; in fine legit textus originalis: *de cuius plenitudinis exundantia respersa sic revirescit omnis creatura.*

[8] Serm. 2. de Adventu Domini, n. 5. Post *vanitati nostrae* L addit: *Copiosa caritas tua meorum cooperiat multitudinem peccatorum, et fecunditas tua gloriosa fecunditatem nobis conferat meritorum.* Ita etiam textus originalis, qui tamen adhuc plura subdit.

[9] Vat. cum paucis codd. *radium tuum, iam, ut spero, per contritionem depurata* (G I *depuratum*).

speculatur. Peccatum enim, secundum Augustinum [1], est « tenebra, qua intellectus obtunditur, et interior homo totus obtenebratur ». Unde necesse est, ut tanto sollicitius mentales oculi a peccati tenebra per compunctionis lacrymas continue expurgentur, quanto amplius per hanc contemplationis radius obtenebratur [2]. Iam igitur, o anima, in affectionibus serenata, dirige radium contemplationis ad intuendum, quam *profunda Dei clementia*, quam *alta Dei sapientia*, quam *mira Dei potentia* sis per gratiam reformata.

eratio a ato ori- ali per lempto- rem.

30. Considera primo, qualiter per beneficium redemptionis te a *peccato originali liberavit*. An ignoras, quod per peccatum originale eras bonis naturalibus et spiritualibus exspoliata, potestati principis tenebrarum subiugata, a patria tua repulsa et alienata? Sed secundum Bernardum [3], « singularis illa Maiestas mori voluit, ut viveremus, servire, ut regnaremus, exsulare, ut repatriaremus, et ad servilissima opera inclinatus est, ut nos constitueret super omnia opera sua ». *Venit enim Filius hominis quaerere et salvum facere quod perierat* [4]. *Venit*, inquam, ut te *superbum humiliaret*. Gregorius [5]: « Ad hoc unigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostrae suscepit, ad hoc invisibilis non solum visibilis, sed etiam despectus apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, illusionum opprobria, passionum tormenta toleravit, ut superbum non debere esse hominem doceret humilis Deus ». Augustinus [6]: « Omnia bona terrena contempsit Christus, ut contemnenda monstraret; et omnia terrena mala sustinuit, ut sustinenda doceret, ut nec in illis quaereretur felicitas, neque in istis timeretur infelicitas ».

stos ve- ut te su- um ho- aret.

31. Venit secundo, ut te *Patri aeterno reconciliaret*. Augustinus [7]: « Cum inimicus esses Patri, ego reconciliavi te; cum longe esses, ego veni, ut reducerem te; cum inter montes et silvas errares, quaesivi te, inter lapides et ligna inveni te; in humeris meis portavi te, Patri meo reddidi te, laboravi, sudavi, caput meum spinis exposui, manus meas clavis obieci, lancea latus meum aperire permisi, sanguinem meum pro te fudi, totque non dicam iniuriis, sed asperitatibus laceratus sum propter te; et tu heu per peccatum tuum te dividis a me »!

, ut Pa- e recon- iret.

Item, ut te venditum repararet.

32. Venit tertio, ut te *venditum repararet*. Augustinus [8]: « Admiremur, gratulemur, amemus, laudemus, adoremus, quoniam per Redemptoris nostri mortem de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de exilio ad patriam, de corruptione ad incorruptionem, de miseria ad gloriam, de luctu ad gaudium vocati sumus ». Gregorius Nazianzenus [9]: « O mira et inaudita permixtio! Qui Creator est fit creatura, qui immensus est capitur, qui *dives est in omnes* pauper efficitur. Suscepit imaginem carnis nostrae, ut imaginem, quam fecerat, repararet, ut carnem mortalem immortalitate dotaret ».

Exhortatio ad contemplandum Crucifixum.

33. Expergiscere nunc, o anima mea, respice in faciem Christi tui. Vide, inquam, faciem illam quondam splendore nimio luminosam propter te velatam contra claritatem; decore speciosam, inflatam contra speciositatem; dulcore gratiosam, consputam contra gratiositatem; amore desiderabilem, abominabilem contra desiderabilitatem. Vide et considera, *quae fecit Dominus super terram* [10]. Deus illuditur, ut honoreris; flagellatur, ut consoleris; crucifigitur, ut liberēris; Agnus immaculatus occiditur, ut epuleris; sanguis et aqua de latere eius lancea emittitur, ut poteris. Respice igitur ad pretium redemptionis [11], inspice exemplum informationis. Inspice, o anima, et considera, quod Christus Dominus et amicus tuus affligitur omni genere poenarum, in omni parte sensuum, ab omni statu hominum. Rex illusit, praeses iudicavit, discipulus tradidit, Apostoli reliquerunt, pontifices, scribae et Pharisaei tradiderunt, gentiles flagellaverunt, turbae condemnaverunt ac milites crucifixerunt. Bernardus [12]: « Caput illud angelicis

---

[1] Haec descriptio peccati elici potest ex II. de Lib. Arb. c. 16. n. 43. Peccatum *tenebra* nominatur in Ioan. Evang. tr. 35. n. 1; in Epist. I. Ioan. tr. 1. n. 10; Enarrat. in Ps. 7. n. 19. et in Ps. 93. n. 6.

[2] Codd. A C G I L *obnubilatur*, F *obumbratur*. Vat. hic addit *Haec Augustinus* (?).

[3] Serm. 3. in Ascensione Domini, n. 2. — Superius pro *alienata* C D E F L *exterminata*.

[4] Luc. 19, 10. — Subinde post *inquam* A C F L addunt *humilis*, I *primo*.

[5] Libr. XXXIV. Moral. c. 23. n. 34. Pro *infirmitatis nostrae* A C D E *humanitatis*, F *humilitatis et humanitatis*, L *generis humani et nostrae infirmitatis*, et pro *despectus* D E F I *despectabilis*.

[6] De Catechizandis Rudibus, c. 22. n. 40. In fine pro *infelicitas* Vat. cum pluribus codd. *adversitas*.

[7] Contra quinque Haereses (inter opera August.), c. 6. In fine textus originalis legit *et tu dividis me*, scilicet a Patre (loquitur contra Arianos). — Codd. A C D E omittunt *Venit secundo* usque *Gregorius Nazianzenus* (n. 32.).

[8] Serm. 208. in Appendice (alias 35. de Sanctis et post in Appendice 83.), n. 7.

[9] Orat. 38. n. 20. (in ed. Migne, n. 13.). Pro *dives est in omnes* [Rom. 10, 12.] Vat. *dives est in homines*, L *dives est in omnibus* (ὁ πλουτίζων πτωχεύει).

[10] Psalm. 45, 9. — Propositionem praecedentem *Vide faciem illam... desiderabilitatem* omittunt A C D F. Inferius voci *flagellatur* Vat. cum nonnullis codd. praefigit *innocens* et verbo *crucifigitur* praemittit *iustus*.

[11] Vat. cum nonnullis codd. prosequitur: placans offensam praevaricationis; inspice exemplum informationis, praestans adminiculum sanctificationis; aspice auxilium protectionis, reserans ianuam incarcerationis; suscipe praemium retributionis, conferens gratiam iustificationis. Aspice, o anima delicata, contemplando assidue, et *fac* imitando perfecte *secundum exemplar* consummatae iustitiae, *quod tibi in monte monstratum est* [Exod. 25, 40.], hoc est in Christi victoriosissima passione. Annon consideras, quod deliciis corporalibus aestuas, et Christus Dominus tuus, rex tuus, sponsus tuus, magister et amicus tuus affligitur etc.

[12] Thomas de Hibernia, in suo *Manipulo florum* hunc locum sub voce *Passio* attribuit Bernardo *in quodam sermone*, quem tamen in ed. operum S. Bernardi a Maurinis procurata non invenimus. Cfr. Serm. in feria 4. hebdomadae sanctae, n. 3. et 8. Allegantur Ps. 44, 3; Eccli. 23, 28. et Ps. 98, 5. Thomas de Hibernia cum A D E F I *tremebundum* pro *tremendum*, et cum L *caligantur* pro *caligant*.

tremendum spiritibus, densitate spinarum pungitur, facies pulcra *prae filiis hominum* sputo Iudaeorum deturpatur; *oculi lucidiores sole* caligant in morte; aures, quae audierunt angelicos cantus, audiunt peccatorum insultus; os, quod docet Angelos, felle et aceto potatur; pedes, quorum *scabellum adoratur, quoniam sanctum est,* cruci clavo affiguntur; manus, quae formaverunt caelos, sunt in cruce extensae et clavis affixae; corpus verberatur, latus lancea perforatur. Et quid plura? Non remansit in eo nisi sola lingua, ut pro peccatoribus exoraret et Matrem discipulo commendaret ». Haec Bernardus [1]. O fidelis anima, Salvator noster nullis adversantium hostium tentamentis potuit a nostrae salutis cura revocari. Sed quo magis eius nobis ostenditur dilectionis aemulatio, eo gravior nos sequitur, si hanc spernimus, damnatio.

34. Anima. O homo, iam diu tacui, quia quae proposuisti cum gaudio pariter et luctu devota mente audivi. *Gaudens gaudebo in Domino* [2], quia me tantum dilexit, quod unigenito Filio suo propter me non pepercit. Gregorius: « O inaestimabilis dilectio caritatis! ut ancillam, immo nec nomine ancillae dignam, redimeres, Filium tradidisti ». O Domine Iesu Christe! qui propter me tibi non pepercisti, cor meum tuis vulneribus saucia et mentem meam tuo sanguine inebria; ut, quocumque me vertam, semper te videam pro me crucifixum, et quidquid inspexero, mihi appareat tuo sanguine rubricatum; ut sic [3] totus in te tendens, nil valeam praeter te invenire, nil nisi tua vulnera intueri. Haec mihi consolatio sit, tecum, mi Domine, crucifigi; haec mihi sit intima afflictio aliquid praeter te meditari [4]. Sed heu, quoties hanc miram circa nos divinae pietatis dignationem adverto, de nimia ingratitudine mea non modicum confundor et erubesco [5]. Unde quanto beneficia magna redemptionis agnosco digniora, tanto peccata ingratitudinis sunt deteriora.

Affectus animae.

35. Homo. Vide ergo, o anima, ne sis ingrata, cui tanta et tam mira beneficia sunt collata. Magnum enim est peccatum ingratitudinis, quia, secundum Bernardum [6], « ingratitudo est quasi ventus urens, siccans rivulos divinae misericordiae, fontem clementiae et fluenta gratiae ». Attende ergo, o anima, frequenter volve et revolve in mente diligenter illud horribile verbum, quod contra ingratos profertur in persona Salvatoris [7]: « O anima, vide, quanta pro te patior; ad te clamo qui pro te morior. Vide poenas, quibus afficior; vide clavos, quibus confodior; audi improperia, quibus confundor. Sed cum sit tantus dolor exterior, cruciatus tamen interior est gravior, cum tam ingratum te experior ». Alibi [8] contra ingratos: *Populo meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te? Responde mihi:* quid causae est, quod inimico meo magis libet servire quam mihi? Attende ergo, o anima, et semper gratias age, nunquam cessa unigenitum Dei Filium pro tantis donis benedicere et magnificare [9].

De pecc. ingratitu. nis.

36. « Totam vitam tuam debes huic, qui vitam suam pro te posuit et cruciatus duros sustinuit, ne tu aeternos cruciatus sustineres ». « Cum ergo donaveris ei quidquid es et quidquid potes, nonne erit sicut stella ad solem, sicut stilla ad fluvium et sicut pulvis ad montem »? Haec Bernardus [10].

Totum D. redonand.

37. Et quia iam, o anima, depurato contemplationis oculo gratiam divinae redemptionis, qua te a

---

[1] Codd. C D F omittunt *Haec Bernardus;* A E legunt *Bernardus* insinuantes ea quae sequuntur, esse verba S. Bernardi.

[2] Isai. 61, 10. — Subinde respicitur Rom. 8, 32: Qui etiam proprio Filio suo non pepercit. Sententia Gregorii habetur in praeconio paschali *Exsultet* (in Missali Romano, die Sabbati sancti): O inaestimabilis dilectio caritatis, ut servum redimeres, Filium tradidisti!

[3] Codd. A C D F *ut sim,* et deinde pro *tendens* C *intentus.* III omittunt *O Domine... praeter te meditari.*

[4] Vat. cum nonnullis codd. contra A C D E F addit: Hugo de sancto Victore [de Arrha animae, ed. Migne col. 963]: Nulla dilectio maior, nulla caritas sincerior, nullus amor fortior; mortuus [L quam quod mortuus] est pro me innocens, nihil in me inveniens, quod amaret.

[5] Vat. cum nonnullis codd. subdit: *Homo.* Hugo de Arrha animae [ed. Migne col. 961 seq.]: O anima, dereliquisti sponsum tuum, prostituisti amorem tuum et pro tantis beneficiis gratias non egisti, quia, ut relevaret te illuc, unde ecciderat, ipse descendere dignatus est et pie pati quod tolerabas. Cogita ergo, quantum diligat te qui non nisi moriendo a morte voluit liberare te. Unde etc.

[6] Serm. 51. in Cant. n. 6: Ingratitudo ventus urens, siccans sibi fontem clementiae, rorem misericordiae, fluenta gratiae. Codd. A C D E F *fontisque fluenta clementissimae gratiae.* — Superius ante *Vide ergo* Vat. cum pluribus codd. omittit *Homo,* quem loquentem iam aliquanto superius introduxit (cfr. nota praecedens).

[7] Libr. III. Sent. d. 16. a. 2. q. 3. in fine hoc verbum dicitur esse *cancellarii Philippi;* in nota adiecta observavimus, ipsum attribui etiam S. Bernardo.

[8] Mich. 6, 3. Vulgata et L *aut quid molestus fui tibi* pro *aut in quo contristavi te* (sic etiam Missale Roman. in *Improperiis* pro Parasceve; Septuaginta: *aut quid contristavi te, aut in quo molestus fui tibi*). — Vat., cui ex parte consentiunt nonnulli codd.: *Et alibi Bernardus contra ingratos in persona Christi invehitur dicens: Populo* etc. Inferius pro *Quid causae est* C *Quae causa est.* Subinde post *Attende* Vat. et nonnulli codd. legunt: *quod ego sum, qui creavi te, ego omnibus bonis* [L *ego prae omnibus*] *ditavi te; si haec modica videntur ingratis, ego pretiosissimo sanguine meo redemi te. Eia, anima mea, non recedant haec a corde tuo, non discedant ab ore, semper gratias age* etc.

[9] Vat. cum paucis codd. prosequitur: Sit tibi dilectus pro his omnibus aliquando fasciculus myrrhae in corde tuo, aliquando iubilus in mente, laus in ore, melos in aure [cfr. Bernard., Serm. 43. in Cant. n. 1. seqq. et Serm. 15. n. 6.]. *Anima.* Iam diutius me continere non valeo. Dic quaeso: Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi [Ps. 115, 12.]? *Homo.* O anima, sicut dicit Bernardus in Meditationibus [potius Serm. 22. de Diversis, n. 5.]: Totam vitam tuam debes huic etc.

[10] Serm. 22. de Diversis, n. 5. et 6. Pro *cruciatus duros* E *cruciatus diros* (textus originalis *amaros*). Post *sustineres* Vat. cum paucis codd. continuat: Quid tibi vel durum esse poterit, cum recordatus fueris, quod ille speciosus in forma Dei

peccato originali sponsus tuus liberavit, agnoscis, nunc tibi, qualiter per divinam miserationem a *peccato actuali* liberata sis, ostendam. — Converte igitur radium contemplationis ad beneficium *iustificationis* et considera Domini Dei tui *gratiam*, quam paterne per occultam inspirationem te a peccato actuali *revocavit*, quam dulciter et quam amicabiliter aliquando per interiorem allocutionem te revocavit, dicens[1]: *Revertere, revertere, Sunamitis*, id est, anima per peccatum misera effecta.

38. Revertere ad me, quia ego sum *creator* tuus; revertere, quia ego sum *redemptor* tuus; revertere, quia ego sum *consolator* tuus; et si haec modica videntur, revertere ultimo, quia ego sum tam liberalis *remunerator* tuus. — Revertere igitur ad me, ego sum, qui te tam nobiliter *creavi*. Revertere, ego sum, qui te tam misericorditer per mortem meam amarissimam de *morte aeterna liberavi*[2]. Revertere ad me, ego sum, qui te bonis spiritualibus et corporalibus tam multipliciter *ditavi*. Revertere ultimo ad me, o anima, ego sum, qui te iam per praeparatam felicitatem tam liberaliter *remuneravi*. — Revertere, inquam, a peccato cogitationis, revertere a peccato locutionis, revertere a peccato actionis, revertere a peccato assuefactionis. Revertere ad me, o anima, te cum magno desiderio exspectant Sancti; revertere, ad tuum adventum exsultant Angeli; revertere, te exspectat tota curia caelestis paradisi. O anima, revertere, vocat te expansis in cruce manibus Iesus Christus; revertere, tuum reditum praestolatur totius Trinitatis abyssus. O anima, haec vox dilecti te *invitantis*,

39. Adverte nunc, quae fuerit *longanimitas exspectantis*. O quanto tempore tuum adventum exspectavit! heu, quanto tempore te in peccatis tuis toleravit! O quot et quantos ante tuam conversionem in peccatis damnavit, et te semper peccantem misericorditer exspectavit! Revertere adhuc, o anima, Christus in cruce te exspectans habet caput inclinatum ad te deosculandam, habet brachia extensa ad te amplexandam, manus apertas ad remunerandum, corpus extensum ad se totum impendendum, pedes affixos ad commanendum, latus apertum ad te in illud intromittendam[3]. « Esto ergo, o anima, iam *columba* nidificans *in foraminibus petrae, in caverna maceriae*, pervola ad manus, pervola ad pedes, involа lateri, ibi tuta requies, ibi secura quies ». Haec Bernardus[4]. « O anima, si digne cogitare posses, quot et quales in tui comparatione abiecti sunt, qui tibi datam gratiam consequi non meruerunt. Elegit enim et praeelegit te Sponsus tuus, elegit te in omnibus, assumsit ex omnibus, amavit prae omnibus ». Haec Hugo[5].

40. Anima. Iam confiteor, iam etiam recognosco, experior et intelligo, multa plura a Deo accepisse, sed pro his omnibus nihil dignum tantis beneficiis Deo retribuisse[6].

41. Homo. O anima, vidisti longanimitatem exspectantis, iam nunc converte radium contemplationis ad *benignitatem iustificantis*. Cogita ergo diligenter et considera tam inaestimabilem gratiam a tuo Sponso tibi factam. « Tribuit enim tibi per gratiam, ut sis socia mensae, socia regni, socia thalami[7] ». Bernardus:

Longanimitas exspectantis.

Benignitas iustificantis.

---

pro te voluit crucifigi [cfr. Bernard., loc. cit. n. 5.]? O quam indebita miseratio, o quam gratuita dignatio, quam inopinata dilectio, quam stupenda dulcedo, regem gloriae pro despectissimo vermiculo mori et crucifigi! O quam dulcis amicus, o quam fortis auxiliator, o quam prudens consiliator! *Anima.* O homo, fateor et vere recognosco [quae sequuntur sunt ex Bernardo, loc. cit. n. 6.] « si essent in me omnes vitae filiorum Adam, omnes dies saeculi et labores omnium hominum, qui sunt, fuerunt et erunt, nihil esset ad comparationem illius, quod Sponsus meus pro me sustinuit, quod pro peccatis meis Filius Dei toleravit. Cum ergo donavero ei quidquid sum et quidquid possum, nonne erit sicut stella ad solem, sicut stilla ad fluvium et sicut pulvis ad montem »? Haec Bernardus. *Homo.* O anima, quia iam considero, quod depurato contemplationis oculo etc.

[1] Cant. 6, 12. — Superius A C D E omittunt *Converte igitur... ad beneficium iustificationis et*, addendo *igitur* post *considera*.

[2] Codd. A C D E F duas praecedentes propositiones omittunt.

[3] Thomas de Hibernia, Manipulus florum sub voce *Passio*, et Cornel. a Lapide, in Matth. 27, 50. Augustino (de Virginit. c. 54. n. 55.) tribuunt hanc sententiam : Inspice vulnera pendentis, sanguinem morientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis. *Caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum* (haec desiderantur in ed. operum August. a Maurinis curata ; cfr. *Manuale*, inter opera August., c. 23. in fine).

[4] Serm. 61. in Cant. n. 3: « *Columba mea in foraminibus petrae* [Cant. 2, 14.]... Quid non boni in petra? In petra exaltatus, in petra securus, in petra firmiter sto... Et revera, ubi tuta firmaque infirmis securitas et requies, nisi in vulneribus Salvatoris? Tanto illic securior habito, quanto ille potentior est ad salvandum ». Superius post *in caverna maceriae* D E addunt *id est in vulneribus Christi.*

[5] De Arrha animae (ed. Migne, col. 963). Pro *non meruerunt* textus originalis *non potuerunt*, qui etiam ibi plura addit. Vat. cum nonnullis codd. hic prosequitur: An ignoras, quam foeda prius fuisti, quam polluta et dissoluta prius exstitisti? Ipse te lavit lavacro regenerationis, pavit cibo dulcissimi corporis. Ipse tibi dedit vestimenta virtutum, quibus nuditatem tuam tegeres et te adornares. Ipse contulit aromata bonorum operum, quibus foetorem peccati effugares; dedit speculum Scripturae, in quo faciem tuam agnoscerès. Haec Hugo (loc. cit. ed. Migne, col. 963 et 966).

[6] Fide L responsionem *Animae* hoc loco exhibemus, quam G *Homini* tribuit et paulo inferius post *exspectantis* ponit, voci *multa* praefigens *te;* ipsam Vat. cum B I M post *thalami* subnectit; A C D E F G ipsam omittunt.

[7] Bernard., Serm. 2. in Dominica 1. post Octav. Epiph. n. 3. — Vat. cum nonnullis codd. legit: Cogita diligenter, « unde tibi post haec omnia tam inaestimabilis gratia, ut eius merearis esse sponsa, *in quem desiderant Angeli prospicere* [1. Petr. 1, 12.]». Bernardus [loc. cit., ubi etiam habetur sententia praecedens]: « Quid ergo retribues *Domino pro omnibus, quae retribuit* tibi [Ps. 115, 12.]. Tribuit enim tibi per gratiam, ut sis socia mensae, socia regni, socia thalami. Vide, quibus brachiis a te sit amplexandus, quibus labiis deosculandus qui te tanti aestimavit, ut te suo sanguine mundaret et propter et

Septem misericordiae Dei.

« *Misericordias Domini in aeternum cantabo,* quia septem misericordias in me factas invenio, per quas suam inaestimabilem pietatem evidentissime recognosco. Primo, quod a multis peccatis me conservavit. Secundo, quod me peccantem non statim damnavit, sed me prolongante iniquitatem, ipse prolongavit pietatem. Tertio, quod cor meum immutavit, ut fierent ei dulcia quae prius erant amara. Quarto, quod me poenitentem misericorditer recepit. Quinto, quod continendi et emendandi mihi virtutem praestitit. Sexto, quod dedit mihi gratiam promerendi. Septimo, quod mihi tribuit spem obtinendi [1] ».

Confessio.

42. Anima. Eia, mi Domine Deus, « quantum ego infelix et misera diligere debeo Deum meum, qui me creavit, cum non eram; redemit, cum perieram, et de multis periculis liberavit me; quando errabam, reduxit me; quando ignorabam, docuit me; quando peccabam, corripuit me; quando contristabar, consolatus est me; quando iam pene desperabam, confortavit me; quando steti, tenuit me; quando cecidi, erexit me; quando ivi, duxit me; quando veni, suscepit me ». « Cum enim cunctis praesidens, singulos implens, ubique praesens, cunctorum curam agens et tam singulis quam omnibus providens, ita tamen totum ad custodiam meam occupatum video, quasi omnium oblitus sit et mihi soli intendere velit [2] ».

Quaer quantu ligendus Deus.

43. Nunc ergo, o homo, quia pro his omnibus Deum, ut dixisti, diligere debeo, dic, quaeso, quantum, aut quomodo ipsum diligam, quatenus sibi vicissitudinem tantae dilectionis rependam?

Respons

Homo. O anima, quamvis, secundum Bernardum [3], « causa diligendi Deum Deus sit, modus vero sine modo diligere »; possumus tamen modum aliquem ex ipsis sacrae Scripturae locis investigare. Ipse etenim, qui tibi dilectionem tribuit, modum diligendi ostendit, quando dixit [4]: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua et ex tota fortitudine tua.* Dilige igitur, anima, amore singulari Deum Patrem, qui te tam nobiliter [5] ex nihilo creavit, Deum Filium, qui te tam inaestimabiliter pro te moriendo reformavit, Deum Spiritum sanctum, qui te tam misericorditer saepius consolando a peccato

---

somnum mortis acciperet [I M secundum textum originalem *exciperet*] ». Deinde Vat. cum B I M addit responsionem *Animae,* de qua in nota praecedente. — Septem misericordias, quae sequuntur, affert Bernard., Serm. 2. pro Dominica 6. post Pentec. n. 3-5; in principio allegatur Ps. 88, 2.

[1] Contradicentibus A C D E F L, Vat. hic plura subiungit, quorum etiam H I M quaedam, scil. verba Augustini omittunt. G praefigit *Anima.* Dic mihi iam, o homo, propter divinam clementiam, quid pro his omnibus Domino meo tribuam, ne fiam indigna percipiendis, si ingrata fuero inventa de perceptis? Augustinus [II. Confess. c. 7. n. 15.]: « Quid ergo retribuam Domino, nisi quod diligam et gratias agam, confitear et laudem dicam nomini suo aeterno et benedicto? Quoniam tam paratus est mihi dimittere mala et tam inaestimabilia conferre bona. Gratiae eius deputo, quod peccata mea quasi glaciem solvit, gratiae eius deputo, quaecumque mala non feci, et ideo omnia mihi reputo dimissa, quaecumque a me, ipso duce, non sunt commissa ». *Homo.* O anima, scito, quod quidquid tibi dilectus tuus contulit, quidquid propter te sustinuit, totum in *caritate perpetua, qua te dilexit* [Ier. 31, 3.], consummavit. Unde, sicut aestimo, nec melius nec decentius quam per dilectionem retribuitur, quod ex sola dilectione condonatur.

[2] Ita auctor libri de Spiritu et anima (inter opera August.) c. 17; cfr. de Diligendo Deo (inter opera August.) c. 9. seq. et Soliloq. animae ad Deum (inter opera August.) c. 13. seq. Vide etiam Anselm., Meditat. 7. c. 2, ubi prima pars usque *suscepit me* occurrit. Pro *et de multis periculis liberavit me* A C D E F L *et peccata mea* [D E addunt *indurata et congelata*] *quasi glaciem afflatu divinae gratiae resolvit.* — Vat., refragantibus A C D E F L (et ex parte H I M, qui ab *Adiuro vos* usque ad finem omittunt), prosequitur: « Sic enim praesentem se mihi exhibet, semper se paratum offert, si me paratum invenerit, ut, quocumque me verto, non me deserat, nisi ego prius deseram eum. Nec pro his omnibus quod illi retribuam habeo, nisi tantum, ut diligam ». Haec auctor libri de Spiritu et anima [loc. cit.]. Bernardus [Serm. 32. in Cant. n. 3.]: « O bone Iesu, quoties post immensas et innumerabiles lacrymas, quoties post varios singultus et gemitus, me sauciatam et iam pene desperantem unxisti unctione misericordiae tuae, et omnino pene deficientem excepisti gaudentem, nec dereliquisti de venia praesumentem ». « Sed super haec omnia mihi te, bone Iesu, amabilem non immerito reddit calix passionis, quem bibisti, opus nostrae redemptionis, quod suscepisti. Hoc enim est quod totum amorem meum vindicat sibi, hoc est quod meam devotionem blandius allicit et iustius stringit et vehementius afficit [Serm. 20. in Cant. n. 2.] ». « Etenim, ubi te humiliasti, ubi te naturalibus radiis exuisti, ibi caritas plus effulsit et gratia amplius radiavit [Serm. 45. in Cant. n. 9.] ». Haec Bernardus. *Adiuro vos,* inquit anima in Canticis [5, 8.], *filiae Hierusalem, si inveneritis dilectum, ut nuntietis ei, quia amore langueo.* Bernardus [Serm. 7. in Cant. n. 8.]: « Non aperit anima quem diligit, quia praesentem omnibus credit, qui de corde suo non recedit ». Augustinus [II. Soliloq. c. 1. n. 1.]: Amo te, Domine, et « impatiens est amor nec lacrymis sedatur, donec amori detur quod amatur ». Nihil eius moestitiam consolatur, quousque non aspicitur quod desideratur. *Anima.* Sed nunquid, o homo, ille tenetur Deum diligere, qui se gaudet talia, qualia ego commisi, minime commisisse? *Homo.* « O anima, non te quisquam irrideat, ab eo aegram sanari oportet, a quo sibi praestitum est, ut non aegrotaret, vel forsan, ut maiores labores cautius evitaret. Et ideo Deum tantundem, immo revera amplius diligat, quia, per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tantis doloribus non implicari ». Haec Augustinus in libro Confessionum [II. c. 7. n. 15.]. Hieronymus [cfr. infra n. 45.]: « Sine amore caritatis quamvis quisque recte credat, ad beatitudinem tamen venire non potest; quia tanta est caritas, ut etiam prophetia et martyrium sine illa nihil esse credantur, nullum praemium caritati compensatur. Caritas enim omnium virtutum obtinet principatum ». Augustinus [XIII. Confess. c. 8. n. 9.]: « Da mihi te, Deus meus, redde te mihi; amo te, et si parum est, amem validius. Non possum metiri, ut sciam, quantum desit mihi amoris tui, ad id quod satis est, ut currat vita mea in amplexus tuos, nec avertatur, donec abscondatur in abscondito vultus tui. Hoc tantum scio, quod male mihi est praeter te, et omnis copia, quae Deus meus non est, mihi egestas est ». Haec Augustinus. *Anima.*

[3] De Diligendo Deo, c. 1. n. 1.

[4] Deut. 6, 5; Matth. 22, 37; Marc. 12, 30; Luc. 10, 27. Pro *fortitudine* F *virtute* (cfr. Marc. loc. cit.).

[5] Codd. D E *potenter,* qui etiam subinde pro *inaestimabiliter* et *misericorditer* substituunt *sapienter* et *benigne.* Pro *a peccato redemit* (ita A C D E F L) Vat. *a peccato conservavit.* Aliquanto inferius pro *ut nullo alieno amore venenose inficiaris* A C D E F L *ut nullo amore venenoso interficiaris.*

olex modo diligendi. redemit et in bono confortavit. Dilige igitur Deum Patrem *fortiter*, ut nullo alieno amore periculose vincaris; dilige Deum Filium *sapienter*, ut nullo alieno amore dolose seducaris; dilige Deum Spiritum sanctum *dulciter*, ut nullo alieno amore venenose inficiaris. Vel aliter, secundum Bernardum [1]: « Disce a Christo, o anima christiana, quemadmodum debeas diligere Christum. Dilige *dulciter*, *prudenter* et *fortiter*: *dulciter*, ut amore illius omnis amor alius tibi vilescat, et ipse solus sit tibi mel in ore, melos in aure, inbilus in corde. Dilige *prudenter*, ut amor tuus in eo solo et in nullo alio continue inardescat. Dilige *fortiter*, ut tua fragilitas omnia dura et aspera gaudenter pro ipso sustineat, ut dicas: Labor meus vix est unius horae, et si amplius est, non sentio prae amore. Et ita Christianus per amorem in Christum iugiter intendat, ut omnia libenter propter ipsum sustineat, donec ad ipsum perveniat ». Haec Bernardus [2].

aestio de more Dei. 44. Anima. Dic quaeso, o homo, salva reverentia tua, non ex curiositate, sed ex humilitate, non ex praesumtione, sed potius ex devotione interrogo: et quid est quod amo, cum Deum meum amo?

esponsio. Homo. O anima, si tua quaestio esset praesumtuosa, tunc nimis esset vitiosa; sed quia ex devotione originatur, devotam responsionem meretur. Audi, quid dicit ille magnus amator Dei Augustinus in libro Confessionum [3]: « Cum Deum, inquit, amo, non amo speciem corporis nec decus temporis nec candorem lucis istius amicum oculis, non dulces melodias, non unguenta suaviter olentia, non manna aut mella, non membra carnis amplexibus acceptabilia; non haec amo, cum Deum meum amo. Sed quid amo? Amo lucem quandam, quandam vocem, quendam odorem, quendam cibum, quendam amplexum interioris hominis mei; ubi fulget animae meae, quod non capit locus; ubi sonat, quod non rapit tempus; ubi olet, quod non spargit flatus; ubi sapit, quod non minuit edacitas; ubi haeret, quod non divellit satietas ».

Quaestio de virtute caritatis. 45. Anima. Dic quaeso, o homo, vel paululum de caritatis virtute, qua cognita ad diligendum Deum fortius inardescam [4].

Laus caritatis. Homo. Revera, o anima, caritatis fructus magnus est, sed occultus. « Ipsa enim caritas, secundum Augustinum [5], in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus est fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate liberalissima, inter veros fratres laetissima, inter falsos patientissima, inter opprobria secura, inter odia benefica, inter iras placida, inter insidias innocens, in iniquitate gemens, in veritate respirans ». « O felix amor, ex quo oritur strenuitas morum, puritas affectuum, subtilitas intellectuum, sanctitas desideriorum, claritas operum, fecunditas virtutum, dignitas meritorum, sublimitas praemiorum et honorum [6] ». « O dulcedo amoris et amor dulcedinis, comedat te cor meum et nectare tuo repleantur viscera animae meae ». Haec Augustinus [7]. Hieronymus: « Sine amore caritatis quamvis quisque recte credat, ad beatitudinem tamen pervenire non potest; quia tanta est caritas, ut etiam prophetia et martyrium sine illa nihil esse credantur, nullum praemium caritati compensatur. Caritas enim omnium

---

[1] Serm. 20. in Cant. n. 4. Huic loco, de quo A C D E F ultimum solum membrum *Dilige fortiter* etc. exhibent, immixta sunt verba Bernardi, quae occurrunt in aliis Sermonibus in Cant.; sic Serm. 15. n. 6: Iesus mel in ore, in aure melos, in corde inbilus; Serm. 14. n. 4: Opus meum vix unius est horae, et si plus, prae amore non sentio.

[2] Vat. cum nonnullis codd. ultimam propositionem *Et ita Christianus* etc. tribuit *Hieronymo*, et deinde prosequitur: Haec Hieronymus [Epist. 22. n. 40.]: « Amemus Christum et eius semper quaeramus inhaerere amplexibus, et facile videbitur omne, quod est difficile ». Ambrosius: « O anima, semper in mente tua pertracta, quam dulciter Christus te dilexit in incarnatione, quam prudenter in conversatione et quam fortiter in passione ». Hugo [cfr. supra pag. 40, nota 4.]: « Nulla dilectio maior, nulla caritas sincerior, nullus amor fortior, mortuus est pro te innocens, nihil in te inveniens, quod amaret ». Haec Hugo de sancto Victore.

[3] Libr. X. c. 6. n. 8; in fine pro *divellit* A C D E F L *evellit*.

[4] Vat. cum nonnullis codd. *animus inardescat*.

[5] Serm. 350. (alias 39. de Tempore, sive Tract. de laude caritatis) n. 3. Pro *liberalissima* textus originalis *latissima*, qui etiam post *patientissima* plura addit.

[6] Vat. cum nonnullis codd. descriptionem praecedentem effectuum amoris (sicut et sequentem propositionem) attribuit *Bernardo;* concordat Thomas de Hibernia (Manipul. florum, sub voce *Amor*), qui allegat *Bernard. in lib. de Diligendo Deo*, ubi non occurrit (cfr. tamen c. 10. n. 28.) et cum codd. B I in fine omittit *et honorum* (C legit *sublimitas morum*, D E *sublimitas honorum*). Pro *ex quo oritur* A C F *ex quo nascitur*.

[7] In Manuali (inter opera August., cfr. Hugo a S. Vict. IV. de Anima, c. 6.), c. 12: O dulcedo... comedat te venter meus, et nectare tui amoris repleantur viscera mea, ut eructet mens mea verbum bonum (cfr. Ezech. 3, 3. et Ps. 44, 2.). — De seq. Hieronymi sententia cfr. III. Comment. in Epist. ad Gal. 5, 14. et 22; II. Apolog. adversus libros Rufini, n. 2. Fide codd. A C D E F L hunc Hieronymi locum hic inseruimus, quem Vat. cum aliis codd. iam superius (pag. 42, nota 2.) allegavit. — Pro *Haec Augustinus* (ita A C D E F L) Vat. cum aliis codd. *Haec Bernardus* (cfr. nota praecedens). Deinde prosequitur G: *Anima.* Validius non possum inquirere, « ut sciam, quantum desit... egestas est ». Haec Augustinus in libro Confessionum [XIII. c. 8. n. 9; cfr. supra pag. 42, nota 2. in fine). Idem cod. G cum B I M et Vat. subiungit: Bernardus [Tractat. de Gradibus humilit. c. 2. n. 3.]: « O anima, quam dulcis est cibus caritatis, qui fessos allevat, debiles roborat, moestos laetificat! Iugum namque Veritatis facit suave et onus eius leve ». Idem [Serm. 14. in Cant. n. 4.]: « Fateor, Domine, non sustinui *pondus diei et aestus*, sed *iugum suave et onus leve* [Matth. 20, 12. et 13, 30.] porto. Opus enim meum... non sentio prae amore [cfr. supra nota 1. in fine]. Sed quid plura? Hugo de sancto Victore [cfr. supra pag. 30, nota 7.]: « O anima, tanta est vis amoris, ut talem... transformaris ». Haec Hugo. — Vat. cum uno alterque cod. hic finem imponit capitulo primo et secundum ita incipit: *Anima.* Iam video, quoniam [ut dicit August., IV. Confess. c. 6. n. 11.] « miser est omnis animus iunctus amicitia rebus temporalibus », quae « cum labore acquiruntur... cum dolore amittuntur ».

Non amantis miseria.

virtutum obtinet principatum ». — O quam miser est, cuius animus res temporales per amorem complectitur, quae « cum labore acquiruntur, cum timore possidentur, cum dolore amittuntur [1] »!

Perfecte amantis beatitudo.

46. Sed « beatus est qui amat te, Domine, et inimicum propter te et amicum in te; solus enim nullum carum amittit cui omnes in te cari sunt. Te vero nemo amittit, nisi qui te dimittit, qui autem te dimittit quo ibit, nisi a te placido ad te iratum [2] »? Augustinus: « Minus te amat qui aliquid tecum amat, quod propter te non amat. O caritas, quae semper ardes et nunquam exstingueris; caritas, Deus meus, accende me, ut contineam a concupiscentia carnis, a concupiscentia oculorum et ambitione saeculi ». Unde Gregorius in Moralibus [3]: « Quam felix et quam beatus est, qui in solo aeternitatis desiderio per amorem figitur, qui nec prosperitate extollitur nec adversitate quassatur, et dum nihil habet in mundo quod diligat, nihil est in mundo, quod pertimescat ».

Verba Pauli cum explicatione Gregorii.

— Paulus in Epistola [4]: *Caritas patiens est, benigna est, non aemulatur, non inflatur, non agit perperam, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Quod Gregorius in Moralibus [5] exponit dicens: « *Patiens* quippe *est caritas,* quia illata mala aequanimiter tolerat. *Benigna* est, quia pro malis bona largiter ministrat. *Non aemulatur,* quia per hoc, quod in praesenti mundo nihil appetit, invidere terrenis successibus nescit. *Non inflatur,* quia, cum praemium aeternae retributionis anxia desiderat, de bonis se exterioribus non exaltat. *Non agit perperam,* quia, quo se in solum Dei ac proximi amorem dilatat, quidquid a rectitudine discrepat ignorat. *Non est ambitiosa,* quia, quo ardenter intus ad sua satagit, foris nullatenus aliena concupiscit. *Non quaerit quae sua sunt,* quia cuncta, quae hic transitorie possidet, velut aliena negligit, cum nihil esse suum proprium, nisi quod secum permaneat, agnoscit. *Non irritatur,* quia et iniuriis lacessita, ad nullos se ultionis motus excitat, dum pro magnis laboribus maiora post praemia exspectat. *Non cogitat malum,* quia, in amore munditiae mentem solidans, dum omne odium radicitus eruit, versari in animo quod inquinat nescit. *Non gaudet super iniquitate,* quia, quo sola dilectione erga omnes inhiat, nec de perditione adversantium exsultat. *Congaudet autem veritati,* quia ceteros diligens, per hoc quod rectum est, in aliis conspicit, quasi de augmento proprii profectus hilarescit ». Haec Gregorius in Moralibus.

Capitulum II.

Quomodo anima per mentale exercitium debet radium contemplationis convertere ad exteriora, ut cognoscat, quam instabilis sit mundana opulentia, quam mutabilis mundana excellentia, et quam miserabilis mundana magnificentia.

Despiciendus est mundus.

1. Homo. Converte igitur, o anima, nunc radium contemplationis ad ea quae sunt *iuxta te,* hoc est ad mundum istum sensibilem, ut ipsum et ea quae sunt in ipso, despicias, et eo despecto, amplius in amore Sponsi inardescas. Minus enim eum amas, si aliquid cum eo appetis, quod propter ipsum et in ipso non diligas [6]. « Tanto enim, secundum Gregorium, quisque ab illo superno amore disiungitur, quanto inferius delectatur »; et citius ad Deum convertitur qui non habet in hoc saeculo, unde delectetur. « Cunctae igitur creaturae tibi vilescant, ut Creator tuus solus in corde dulcescat ». Haec Augustinus [7].

§ 1.

De triplici rerum mundanarum vanitate.

2. Volve igitur semper et revolve, non tantum ex auditis, sed etiam ex expertis, non tantum

---

[1] Bernard., Serm. 42. de Diversis, n. 3. Cfr. Serm. de Conversione ad clericos, c. 8. n. 14. et de Diligendo Deo (inter opera August.) c. 16. in fine.

[2] August., IV. Confess. c. 9. n. 14. Ibid. X. c. 29. seq. n. 40. seq. habetur seq. locus, in quo post *accende me* Vat. cum textu originali prosequitur: lubes, ut amem te [textus originalis: *Continentiam iubes*]. *Da quod iubes, et iube quod vis. Iubes certe quod contineam* etc. Respicitur l. loan. 2, 16: Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est etc. — Vat. cum nonnullis codd., ut B I M, hic iterum allegat Hieronymi sententiam iam supra pag. 43, nota 2. positam: « O homo amemus Christum... difficile », et dein prosequitur: *Homo.* O anima, iam, ut video, recognoscis, quam felix et quam beatus est, qui in solo etc. (Edd. antiquiores cum praenotata propositione incipiunt cap. 2.).

[3] Libr. X. c. 21. n. 39.

[4] Epist. I. Cor. 13, 4-6.

[5] Libr. X. c. 6. n. 10. Circa finem pro *versari in animo* textus originalis *versare in animo,* et pro *quo sola dilectione* codd. *cum sola dilectione.* Auctoritate A C D E F L iam Pauli, quam Gregorii sententiam in Vat. omissam in textum recepimus et sic finem cap. 1. imposuimus.

[6] Respiciuntur verba August. supra c. 1. n. 46. posita, ut annotant etiam D E, qui post *Minus enim* addunt *secundum Augustinum.* — Sententia Gregorii habetur II. Homil. in Evang. homil. 30. n. 2. — Inferius post *unde delectetur* Vat., refragantibus A C D E F L, addit: Et secundum Glossam in Exodum [scil. *ordinariam* in Exod. 35, 21, ex Gregor., XXX. Moral. c. 6. n. 24.], « tanto quis ab inferiorum amore disiungitur, quanto ad sola aeterna amanda sublevatur ».

[7] Enarrat. IV. in Ps. 30. serm. 3. n. 8: Vilescat totum, quidquid praeter Deum est (cfr. tom. II. pag. 884, nota 13.).

ana est
li opu-
s, excel-
s, glo-

ex dictis, sed etiam ex factis, quam *instabilis est mundana opulentia*, quam *mutabilis est mundana excellentia*, quam *falsa et miserabilis est mundana gloria*. « Omne enim, quod hic eminet, multo plus moerore afficitur, quam honore gaudeat ». Haec Gregorius [1]. Bernardus: « Ecce, huius mundi amatores nundinas huius saeculi perambulant, alii divitias, alii honores, alii gloriam quaerentes. Sed quid de *divitiis* dicam? Cum labore acquiruntur, cum timore possidentur, cum dolore amittuntur. Quid de *honore* referam? In loco sublimi positus es, nunquid non eris iudicandus ab omnibus, lacerandus ab omnibus? Nunquid in honore sine dolore, in praelatione sine tribulatione, in sublimitate sine vanitate esse quis poterit? Quid de *gloria?* Nihil aliud est nisi quaedam vana aurium inflatio. Nunquid et ipsa est sine iudicio? Respice, quos antecedis, et cogita, quia omnibus invidiae semina praebuisti [2] ». Haec Bernardus.

caecita-
ominum
stio.

3. Anima. O homo, si haec ita se habent, quid est quod miseri homines quaerunt, dum mundi vanitatem appetunt? O quantum excaecati sunt qui mundi gloriam quaerunt!

sponsio.

Homo. « Nonnulli, dum quorundam gloriam cernunt, magnum aliquid existimant seque ut talia mereantur, exoptant. Cum vero eos morientes aspiciunt, eorum quam vana sit gloria, cum gemitu fatentur et dicunt: Ecce, quam nihil est homo ». Haec Gregorius [3]. O anima carissima, quid sunt mundana omnia nisi quaedam vana somnia? *Quid profuit superbia aut divitiarum iactantia* amatoribus suis? *Transierunt enim omnia tanquam umbra et tanquam navis, quae pertransit fluctuantem aquam, cuius non est invenire vestigium. In malignitate enim sua consumti sunt* [4]. Et virtutum, heu, quam plurimi nullum signum reliquerunt! *Ubi sunt principes gentium, et qui dominati sunt super bestias, quae sunt super terram, qui argentum thesaurizaverunt et aurum congregaverunt*, qui civitates et castra exstruxerunt, reges et regna bellando devicerunt? *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor huius saeculi* [5]? Ubi Salomon sapientissimus? ubi Alexander potentissimus? Ubi Samson fortissimus? ubi Absalom speciosissimus? Ubi Assuerus gloriosissimus? Ubi caesares potentissimi? Ubi reges et principes inclyti? « Quid profuit illis inanis gloria, brevis laetitia, mundana potentia, magna familia, carnis voluptas, divitiarum falsitas, concupiscentiae suavitas? Ubi risus, ubi laetitia, ubi iactantia, ubi arrogantia [6] », ubi generositas sanguinis, ubi pulcritudo corporis, forma elegans, iuvenilis decor, praedia magna, palatia immensa, mundi sapientia? De mundo sunt haec omnia, *et mundus quod suum est diligit* [7], et tamen haec omnia cum mundo non diu subsistunt. *Transibit* enim *mundus et concupiscentia eius.* — « Tu ergo, si recte sapis, si tecum lumen oculorum est, desine sequi quae consequi miserum est, quae possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant ». « Tu ergo relinque haec omnia propter eum qui est super omnia ». Haec Bernardus [8]. « Fuge ergo, et confuge, o anima, ad urbem refugii, hoc est ad vitam religiosam, ubi possis de praeteritis agere poenitentiam et in praesenti obtinere gratiam et feliciter praestolari futuram gloriam. Non te retardet peccatorum conscientia, quia, ubi superabundavit iniquitas, superabundare consuevit et gratia. Non poenitentiae austeritas ipsa te deterreat. *Non* enim *condignae sunt passiones huius temporis* ad praeteritam culpam, quae remittitur, ad praesentem gratiam,

Confirmatur exemplis.

Exhortatio.

Soliloq. animae ad Deum (inter opera August.) c. 22: « Omnia mihi peto ut amarescant, ut tu solus dulcis appareas animae meae ». Cfr. Meditat. (inter opera August.) c. 7. ex Anselm., Orat. 2. Pro *Haec Augustinus* (ita A) Vat. cum aliis codd. *Augustinus* (forsitan referens ad seq. propositionem).

[1] Libr. XXXII. Moral. c. 20. n. 33. — Sententia Bernardi habetur Serm. 42. de Diversis, n. 3. Textus originalis hinc inde plura interserit.

[2] Ultima propositio *Respice* etc. in A C D E F desideratur; econtra Vat. adiungit: Toties angelo apostatae similis esse volo, quoties praeesse desidero (cfr. Bernard., Homil. 1. super *Missus est*, n. 8; Gregor., Regul. pastoral. p. II. c. 6. et XXIV. Moral. c. 25. n. 52.). Post *Haec Bernardus* Vat. cum paucis codd., ut B I M, prosequitur: Hieronymus [III. Comment. in Amos 6, 2. seqq.]: « Nihil namque [I M *itaque*] saeculo rebusque saeculi fugacius est, quas, cum tenere cupimus, amittimus ». « Vidisti imperatores, vidisti praefectos, vidisti exercitus, victorias et triumphos; heri fuerunt, hodie non sunt; heri quasi flos apparuerunt, hodie quasi foenum aruerunt. Nihil itaque bonum est, nisi quod perpetuum est [Breviar. in Ps. 91, 8. inter opera Hieron.] ».

[3] Libr. VI. Moral. c. 6. n. 8. Finem plures codd., ut A C D E F L, textu originali repugnante, sic exhibent: *Ecce, quam vana* [D E addunt *et transitoria*] *sunt omnia, et quam nihil est homo* [C F adiungunt *et hominis gloria*]. — Superius pro *Homo* (ita A K, quibus suffragatur C, qui hic sicut semper *Ratio* pro *Homo* adhibet) substituto *Gregorius*, Vat. cum nonnullis codd., ut B I L, hic prosequitur: *Homo. O anima carissima* etc.; alii codd., ut C D E F pro *Haec Gregorius* substituunt *Gregorius*, et dein omittunt *Homo*, quod Vat. posuit; M legit *Haec Gregorius. Homo. O anima mea, dicit Bernardus, et quid sunt mundana* etc. Cfr. August., Enarrat. in Ps. 131. n. 8: Et omnes istae felicitates quae videntur saeculi somnia sunt dormientium.

[4] Sap. 5, 8-10. et 13: *In malignitate* etc. — Subinde allegantur Baruch 3, 16. et 18.

[5] Epist. I. Cor. 1, 20. Cfr. Prosper., Lib. sententiarum ex August. (inter opera August.), sententia ultima; Serm. 68. ad Fratres in eremo (inter opera August.); Isidor., II. Synonimor. n. 91. (alias c. 17.), et Anselm., Liber exhortationum ad contemptum temporalium et desiderium aeternorum (circa finem).

[6] Bernard., Meditation. etc. c. 3. n. 9. Pro *falsitas* C D E *felicitas*, G *facultas vel falsitas*, textus originalis legit *falsae divitiae*.

[7] Ioan. 15, 19. et subinde I. Ioan. 2, 17.

[8] Epist. 103. n. 2, ubi prima sententia; secunda insinuatur in Declamationibus ex S. Bernardi sermonibus [inter opera Bernard.; sed sunt Gaufridi) II. n. 2: Sed nec inutilis commutatio, pro eo qui super omnia est, omnia reliquisse. Nam et simul cum eo donantur omnia, et ubi apprehenderis eum, erit unus ipse *omnia in omnibus* [I. Cor. 15, 28.], qui pro ipso omnia reliquerunt.

quae immittitur, et *ad futuram gloriam*, quae promittitur ». Haec Bernardus [1].

4. Anima. Iam falsitatem et instabilitatem mundi agnosco, sed tamen nescio, quo vinculo detenta, adhuc avertere mentem nequeo.

Quaestio de vinculo mentem impediente.

Homo. Certe, si diligenter, o anima, et prudenter periculum tuum, quod de mundo incurris, adverteres; procul dubio animum tuum a saeculi vanitatibus cohiberes. Gravis enim et nimis periculosa est mundana conversatio, quia, secundum Bernardum [2], « periclitatur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, caritas in *hoc nequam saeculo* ». O anima debilis et infirma, quae tam facilis es ad decipiendum, tam prona ad cadendum, tam difficilis ad surgendum [3]; an ignoras, quod « sicut difficile est arborem iuxta viam positam fructus pulcherrimos usque ad maturitatem servare, sic difficile est hominem iuxta saeculum viventem institiam immaculatam usque in finem conservare »? Haec Chrysostomus [4]. Item Augustinus in epistola quadam: « Vincula huius mundi habent asperitatem veram, iucunditatem falsam, certum dolorem, incertam voluptatem, durum laborem, timidam quietem, plenam miseriae rem, beatitudinis inanem spem ». O anima, si haec in mente portares, mundum et ea quae in mundo sunt, contemneres. — Et quid est, carissima, quod diligis? Quid est, quod appetis? Quid est, quod in mundo quaeris? Si *praelationem* diligis, quid aliud facis, nisi quod vitam tuam confundis? An ignoras, quod « monstruosa res est gradus summus et animus infimus, sedes prima et vita ima, lingua magniloqua et manus otiosa, sermo multus et fructus nullus, vultus gravis et actus levis, ingens auctoritas et nutans stabilitas »? Haec Bernardus [5]. Gregorius in Cura pastorali: « Sciant haec praelati, quod si perverse aliquid perpetrant, tot mortibus digni sunt, quot exempla perditionis ad subditos transmittunt ». — Sed forte dicis, praelationem quidem appeto, sed in ipsa bene et sancte vivere intendo. — Laudo, sed raro quod laudare valeam invenio. Unde semper timeo, quod, secundum Gregorium in Registro [6], « ita sibi regentium et subditorum merita connectuntur, ut saepe ex culpa praesidentium fiat deterior vita subditorum, et saepe ex merito plebium delinquat vita pastorum ».

Responsio.

Contra amorem praelationis.

Obiectio] vitae

5. Si *sapientiam mundi* quaeris, o quanto periculo te committis! Bernardus [7]: « Heu, quot et quantos mundi maledicta sapientia supplantavit et conceptum in eis divinum exstinxit spiritum, quem *vehementer* Dominus *accendi voluit!* An ignoras, quod sapientia mundi *terrena est, animalis et diabolica,* inimica salutis, suffocatrix vitae et mater cupiditatis »? Haec Bernardus. Augustinus [8]: « Qui sine Salvatore salutem vult quaerere, et sine vera sapientia aestimat se prudentem fieri posse, non sanus, sed aeger est, non prudens, sed stultus est et in aegritudine laborat assidue ». « Qui enim crescit in scientia et non crescit in bona vita elongatur a Deo », sicut dicit Algazel [9]. Tu ergo, si sapiens esse desideras, « discas in terris sapientiam, quae tecum perseveret in caelis ». Haec Hieronymus [10]. Hic studeas, qualiter ad ipsum pervenias, quem semel vidisse est omnia didicisse. Haec est illa aeterna veritas, « sine qua omne sapere desipere est, quam solam cognoscere perfectum scire est [11] ».

Contra rem sap tiae mu nae.

6. Sed si forte *divitias mundiales, pompas saeculares et delicias carnales,* o anima mea, diligis et propter haec mundum invite derelinquis; haec attende; « quam caduca quamque fragilia sunt haec! Dic, ubi reges, ubi principes, ubi omnium praedictorum dilectores [12] »? Timeo, quod multi ex ipsis, heu, *exterminati sunt et ad inferos descenderunt. Quid eis*

Contra rem div rum, parum, liciarum

---

[1] Serm. de Conversione ad clericos, c. 21. n. 37. Respicitur Rom. 5, 20: Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia. Allegatur Rom. 8, 18. Pro *feliciter praestolari* textus originalis *fiducialiter praestolari.*

[2] Loc. cit. In fine respicitur Gal. 1, 4.

[3] Cfr. supra c. 1. n. 20. in fine, et infra c. 3. n. 3. in fine.

[4] Homil. 39. in Matth. 21, 19. (Op. imperfect.). — Sententia August. habetur Epist. 26. (alias 39.) n. 2.

[5] Libr. II. de Considerat. c. 7. n. 14. Pro *nutans stabilitas* (ita etiam textus originalis) Vat. cum nonnullis codd. *nutans instabilitas.* — Fide A C D E F L supplevimus seq. sententiam Gregorii, Regul. pastoral. p. III. c. 4.

[6] Libr. VII. Epist. epist. 7. Cfr. XXV. Moral. c. 16. n. 35.

[7] Declamation. (cfr. supra pag. 45, nota 8.) XXVII. n. 32. seq. Respicitur Luc. 12, 49, allegatur Iac. 3, 15, et in fine pro *mater cupiditatis* textus originalis *mater tepiditatis.* — Superius post *quaeris* C F addunt *plus quam oportet* (cfr. Rom. 12, 3.).

[8] Gratian., c. *Qui sine Salvatore* (c. 7.)., C. 26. q. 2, hanc sententiam tribuit *August., de Civ. Dei;* ipsa tamen est *Rabani,* de Magorum praestigiis, et omittitur ab A C D E F.

[9] Libr. II. Philosoph. (ed. Venet. 1506.) tr. 5. (De eo, quod fluit anima ab Intelligentia agente) c. 5. (De infelicitate animae damnatae) in fine: Propterea lex dicit, quod maior poena in die iudicii illorum hominum est, qui, cum sapientes essent, male vixerunt. Dicit etiam, quod qui crescit in scientia et non crescit in bona vita elongabitur a Deo.

[10] Epist. 53. (alias 103.) n. 9: Discamus in terris, quorum nobis scientia perseveret in caelo. Codd. C D E F L omittunt *Haec Hieronymus,* pro quo A solum *Hieronymus,* fortasse referens ad seq. propositionem. — De seq. propositione (in qua pro *ad ipsum pervenias, quem* F *ad illam* [Sapientiam] *pervenias, quam)* cfr. Gregor., IV. Dialog. c. 33: Quid est, quod ibi [in visione beatifica] nesciant, ubi scientem omnia sciunt? Simile dicit II. Moral. c. 3. n. 3. et II. Homil. in Evang. homil. 34. n. 14.

[11] Praecedenti propositioni, quam A C D E F omittunt, L praefigit *Augustinus,* M bene *Anselmus* [Orat. 2.], Vat. vero cum uno alteroque cod. hic addit: Augustinus [V. Confess. c. 4. n. 7.]: Infelix homo, qui scit omnia alia, te autem nescit. Beatus autem, qui te scit, etiam si aliena nesciat. Si autem te et alia novit, non propter illa beatior, sed propter te solum beatus.

[12] Anselm., Lib. exhortation. ad contemptum temporalium etc. (circa finem). Cfr. supra pag. 45, nota 5. — Subinde allegantur Baruch 3, 19. et Sap. 5, 8. Vat. cum nonnullis codd.: *Quid nunc eis prodest superbia, quid divitiarum iactantia?*

profuit superbia, quid contulit divitiarum iactantia? Qui enim plus diligit mundum quam Deum, saeculum quam claustrum, gulam quam abstinentiam, luxuriam quam continentiam, sequitur diabolum et ibit cum eo in aeternum supplicium. Augustinus [1]: « Qui florent felicitate saeculi pereunt virtute Dei; florent ad tempus, pereunt in aeternum; florent falsis bonis, pereunt veris tormentis ». Idem [2]: « Si in hoc saeculo aliquid possidere nos delectat, Deum, qui possidet omnia, expedita mente possideamus, et in ipso habebimus quidquid feliciter et sancte desideramus ».

Obiectio. 7. Sed ad haec omnia, o anima, invenis quod forte *obiicis* dicens: Mundum despicio, sed amicos, Responsio. parentes et cognatos derelinquere non valeo. — Frivola, o anima, est haec obiectio. Bernardus [3]: « *Fidelis sermo et omni acceptione dignus.* Si impium est contemnere patrem vel matrem, propter Christum piissimum est ». « O durum patrem, o saevam matrem, immo non parentes, sed peremptores, qui te malunt perire cum eis, quam regnare sine eis ». Hieronymus [4]: « Licēt sparso crine et scissis vestibus ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat; per contemptam matrem, per calcatum patrem perge siccis oculis et ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus est in hac re esse crudelem ». Chrysostomus [5]: An ignoras, o anima, quod « qui habet Iesum habet patrem, habet matrem, habet omnem amicum? Quid sequeris mortuos? sequere vivum *et dimitte mortuos sepelire mortuos suos* ».

§ 2.

De ratione, quare multi mundani excaecantur.

Quaestio. 8. Anima. Iam ex verbis tuis, o homo, perpendo et ex multis experimentis cognosco, quod etiam « mundus in se ipso aruit; sed adhuc, heu, in multorum cordibus floret, qui amaritudines mundi diligunt, fugientem sequuntur, labentem amplectuntur [6] »; dic, quae est tantae caecitatis ratio?

Homo. O anima, an ignoras, quod tam delicata et tam nobilis es a Sponso tuo, auctore omnium, condita, quod sine dilectione esse non potes? Hieronymus [7]: « Difficile est, humanam animam non amare; necesse est enim, ut mens nostra ad quoscumque trahatur affectus ». Unde « necesse est, secundum Bernardum [8], quod aut in summis, aut in infimis delectemur ». Igitur, secundum Gregorium in Moralibus [9], « sunt nonnulli, qui vitam suam negligunt, dum transitoria appetunt, et aeterna non intelligunt, vel intellecta contemnunt, dolorem non sentiunt, dum vulnerati sunt. Unde, heu, se miseri in bonis esse putant, exsilium quasi patriam diligunt et in sua caecitate quasi in luminis claritate exsultant! Econtra electorum mentes, dum cuncta transitoria quasi nulla conspiciunt, ad quid sint conditae, requirunt. Cumque eorum affectui nihil extra Deum sufficiat, in sola Conditoris sui contemplatione requiescunt, supernis interesse civibus appetunt, et adhuc in mundo positi, extra mundum surgunt ». Haec Gregorius. Idem super Ezechielem [10]: « Dulce videtur esse in rebus humanis eis qui de caelestibus nullam dulcedinem experti sunt; quia, quanto mens humana minus aeterna intelligit, tanto dulcius in temporalibus requiescit. Sed si quis iam cordis lingua gustaverit, quae sit illa dulcedo caelestium praemiorum; huic, quanto dulcius fit quod intus videt, tanto magis in amaritudinem vertitur omne, quod foris sustinet ».

Responsio contra falsum amorem.

9. Anima. Ne quaeso, o homo, procrastines, mihi aliquid de mundano et caelesti gaudio edisserere, quatenus utriusque natura verius cognita, unum perfectius despiciam et ad alterum assequendum studiosius me extendam; quia puto, quod sicut bonum non amatur, nisi cognoscatur [11], ita malum non devitatur, nisi intelligatur.

Quaestio de differentia gaudii mundani et caelestis.

Homo. O anima, aestimo, quod mundanum gaudium — si tamen potest dici gaudium et non potius flagellum incognitum [12] — nunquam perfecte cognoscitur, nisi cum perfecte despicitur. Unde, sicut a perfectis mundi contemptoribus traditur, mundanum gaudium potissime propter quinque contemptibile est habendum: primo, quia habet *vilitatem in obiecto.*

Respondetur primo de gaudio mundano.

Habet vilitatem in obiecto.

---

[1] Enarrat. in Ps. 53. n. 9.

[2] De Salutaribus Documentis (inter opera August.) c. 10. — Codd. H I L M duos locos August. omittunt; Vat. vero addit: *Gregorius* [? Hieron., Epist. 79. alias 9. n. 1.]: Nec diviti obsunt opes, si eis bene utatur, nec pauperem egestas commendabilem facit, si inter inopias sordes peccati non caveat.

[3] Epist. 104. n. 3. in fine (Allegatur II. Tim. 1, 15.) et Epist. 111. n. 2. — Codd. A C D E F n. 7. et primam partem n. 8. usque ad locum Hieron. *Difficile* etc., omittunt.

[4] Epist. 14. (alias 1.) n. 2.

[5] Homil. 18. ex variis in Matthaeum locis (ed. Venet. 1583, tom. II. fol. 403 col. 4). In fine allegatur Matth. 8, 22.

[6] Secundum Gregor., II. Homil. in Evang. homil. 28. n. 3.

[7] Epist. 22. n. 17. Codd. A C D E F, omisso *necesse est enim, ut,* legunt *mens enim nostra ad quoscumque trahitur affectus.*

[8] Cfr. Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 8: Praeoccupatum nempe saecularibus desideriis animum delectatio sancta declinat; nec misceri possunt... summa imis, ut pariter sapias *quae sursum sunt* et *quae super terram* [Col. 3, 2.]. Gregor., XVIII. Moral. c. 9. n. 16: Esse quidem sine delectatione anima nunquam potest; nam aut infimis delectatur, aut summis.

[9] Libr. I. c. 25. n. 34. Codd. A C D E: Sunt nonnulli, qui vitam animae negligunt, internum dolorem non sentiunt, exsilium diligunt etc.

[10] Libr. I. homil. 10. n. 43. Pro *aeterna intelligit* D E L *aeterna diligit,* et pro *foris sustinet* D E *foris videt.*

[11] Cfr. August., X. de Trin. c. 1. n. 1. seqq. Hieron., Comment. in Eccle. 1, 17: Stultitia autem carere non potest, nisi qui intellexerit eam.

[12] Codd. A C D E L omittunt *si tamen... incognitum.*

Quid enim est saeculi laetitia? Respondet Augustinus [1]: « Impunita nequitia », id est luxuriari, inebriari, comessationibus vacare, vanitatibus intendere et pro his in hac vita nihil mali sustinere. Putant enim mali, securos se esse in deliciis, cum non corriguntur pro suis nequitiis; et ignorant, quod, sicut dicit Augustinus [2], « nihil infelicius est felicitate peccantium, qua poenalis infirmitas nutritur, et mala voluntas roboratur ». — Secundo, habet *impuritatem in subiecto.* Anima enim peccatis deformata est subiectum mundani gaudii, quae *laetatur, cum male fecerit, et exsultat in rebus pessimis* [3]. Unde bene dicit beatus Hieronymus, quod « ridere et gaudere cum hoc saeculo non est hominis sensati, sed phrenetici »; quia mundum cor non cum hoc saeculo immundo, sed cum Deo et in Deo laetum est et iucundum. — Tertio habet *brevitatem in se ipso,* quia [4] *gaudium hypocritae ad instar puncti.* Augustinus super Ioannem: « Laetitia saeculi vanitas est, cum magno desiderio speratur, ut veniat, et non potest teneri, cum venerit ». O anima, « quam brevis, quam fragilis et quam caduca est mundana laetitia [5] ». *Breves* enim *dies hominis sunt,* ut dicit Iob. — Quarto habet *tristitiam in termino,* quia *ducunt,* heu miseri, *in bonis dies suos et in puncto ad infernum descendunt* [6]. *Extrema* enim *gaudii luctus occupat.* Immo, o anima, si vales discernere, tale gaudium habet frequenter tristitiam admixtam in actu suo, quia *semper* necesse est, quod *praesumat saeva perturbata conscientia* [7]. — Quinto habet *miseriam magnam in effectu proprio,* quia est spiritualis gaudii impedimentum. Agnosce igitur, o anima, quam miser est hic mundus, et miserrimi qui sequuntur ipsum. Semper enim mundana gaudia excluserunt homines a beata vita. Bernardus [8]: « O quam vilis est, quam inutilis est mundana consolatio, et quod plus est metuendum, quia verae ac sanctae consolationis est impedimentum ». « Renuas igitur, o anima mea, in mundo delectari, si vis de Dei memoria consolari ». Haec Bernardus. Augustinus [9]: « Cunctae creaturae tibi vilescant, ut Creator tuus solus in corde dulcescat ».

Impuritatem in subiecto. Brevitatem in se ipso. Tristitiam in termino. Miseria in effect

10. Anima. Iam mundum despicio, iam falsam laetitiam veramque tristitiam, falsam dulcedinem veramque mundi amaritudinem agnosco; et ob hoc non immerito haec omnia secundum tuum consilium contemno. Sed quia, o homo, sicut asseris [10], sine dilectione esse non valeo; dic quaeso, quid agam? Quo me convertam? Ubi dilectionem convenientem inveniam?

Secu quaerit gaudio lesti.

Homo. O anima, si te ipsam perfecte cognosceres, mundum et omnia, quae in mundo sunt, sperneres; si te naturam caelestem intelligeres, procul dubio terrenam consolationem abhorreres. « Erubesce igitur volutari in coeno, quae es de caelo [11] »; erubesce in imis delectari, quae non potes nisi in summis satiari. Natura es, ut puto, caelestis et caelestem consolationem, sicut aestimo, naturaliter, si carnalis insania permitteret, appeteres et requireres. Bernardus [12]: « O quam dulce et delectabile esset,

Respon

---

[1] Serm. 171. (alias 37. de Verbis Domini) c. 4. n. 4: Saeculi laetitia est impunita nequitia. Luxurientur homines, fornicentur, in spectaculis nugentur, ebriositate ingurgitentur, turpitudine foedentur, nihil mali patiantur; et videte saeculi gaudium. Ista mala, quae commemoravi, non castiget fames... sed sint omnia in rerum abundantia, in pace carnis, in securitate malae mentis; ecce videte saeculi gaudium. — Inferius voeibus *Putant enim* C D F L praefigunt *Incerta securitas est* (saeculi laetitia).

[2] Epist. 138. (alias 5.) c. 2. n. 14, ubi pro *poenalis infirmitas* textus originalis *poenalis impunitas,* qui etiam post *mala voluntas* addit *velut hostis interior.* Pro *nutritur* C D F L *incurritur.*

[3] Prov. 2, 14, cui Bernard., de Gratia et lib. arb. c. 5. n. 14, adiungit: Tale est quod faciunt, quale, cum rident phrenetici. — De sententia Hieron. cfr. Comment. in Eccle. 2, 2. et 4, 13-16, ubi gaudium ipsorum vocatur amentia et insipiens. Card. Hugo a S. Charo, in Eccle. 2, 2: *Augustinus:* Risus eorum risus est phreneticorum (cfr. in Ioan. Evang. tr. 7. n. 2: Gaudium enim ipsorum quasi phreneticorum est). — Inferius A C D E F L omittunt *immundo* et *et in Deo.*

[4] Ut dicitur Iob 20, 5, cui Vat. cum paucis codd. subiungit: *Hypocrita* est hic mundus, cuius gaudium est *ad instar puncti,* quod nec latum nec longum nec altum est nec profundum. — Sententia Augustini habetur in Ioan. Evang. tr. 7. n. 1. Pro *magno desiderio* textus originalis *magna exspectatione,* et pro *speratur* A C D F L *optatur.* L M addunt: Gloria mundana quantumvis fulmine fulta mox peritura venit, non reditura perit. Item Bernardus [cfr. Epist. 104. n. 1.]: Forma, genus, mores, sapientia, res et honores morte ruunt subita, sola manent merita.

[5] Secundum Anselm., lib. exhortationum etc. (circa finem). — Sequitur Iob 14, 5.

[6] Iob 21, 13, post quem Prov. 14, 13.

[7] Sap. 17, 10: Cum sit enim timida nequitia, dat testimonium condemnationis; semper enim praesumit saeva etc. (cfr. S. Bonav., Comment. in hunc loc.). Pro *praesumat* A C D E F L *timeat.* — Vat. cum pluribus codd. (A C D E F L repugnantibus) addit: An ignoras, o anima, quod non diutius perdurat laetitia, quae est in comedendo et bibendo, quam durat tristitia, quae est in esuriendo et sitiendo? Sic est de omnibus aliis (cfr. August., VIII. Confess. c. 3. n. 7. seq.; Bernard., de Gratia et lib. arb. c. 5. n. 14. et Serm. 12. de Diversis, n. 3.).

[8] Serm. 4. in Vigilia Nativ. Domini, n. 1, ubi primus locus; secundus habetur Serm. 4. super Ps. *Qui habitat,* n. 2. Cfr. Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 8. et 14; de Diligendo Deo, c. 4. n. 11. et Declamationes etc. (inter opera Bernardi) LV. n. 66. seq.

[9] Cfr. supra pag. 44, nota 7. Codd. A C D E F duos praenotatos locos Bernardi omittunt et sequentem assignant *Bernardo,* L omittit *Haec Bernardus. Augustinus,* I omittit *Augustinus.* Cfr. Serm. 9. de verbis Domini in coena (inter opera Bernardi) n. 3. et Serm. 11. n. 7; Serm. in Sap. 7, 30. et 8, 1. (inter opera Bernardi) n. 2.

[10] Supra n. 8. — Inferius pro *Ubi dilectionem* I L *ut dilectionem* (L *dilectationem).*

[11] Ut dicit Bernard. supra c. 1. n. 19. Pro *volutari* Vat. cum pluribus codd. *consolari.* De seq. propositione cfr. Bernard., de Diligendo Deo, c. 7. n. 18. et 21. — Superius post *sperneres* Vat., refragantibus A C D E F L, addit: et discere posses, quam consolationem in tua dilectione affectare non immerito deberes.

[12] Epist. ad Fratres de Monte Dei (inter opera Bernardi), lib. I. c. 8. n. 23. Post *si* A D E F L addunt *ut dictum est.*

adiuncto divini amoris condimento, secundum naturam vivere, si carnalis insania nos permitteret, qua sanata, statim naturalibus natura arrideret ».

estio iu- eos sol- or.

11. Anima. Et quid est proprie *secundum naturam vivere*?

Homo. Propriissime secundum naturam vivere est in terris caelestem vitam ducere, « ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere [1] » et « facere omnia secundum nobilissimum, quod est in homine excellens, hoc est secundum intellectum », ut dicit Philosophus libro decimo Ethicorum [2].

em, alia aestio.

12. Anima. Potestne homo in terris et *in hac lacrymarum valle* [3] caelestem vitam ducere?

Homo. O anima, si de meis verbis tanquam hominis peccatoris dubitas et miraris, audi Augustinum, audi Apostolum Paulum. Ecce, quid dicit Augustinus [4]: « Cum aeternum aliquid per cognitionem et amorem capimus, mente iam non in hoc mundo sumus ». Unde dicit Apostolus [5]: *Nostra conversatio in caelis est.* Puto, anima mea, quod verius es, « ubi amas, quam ubi animas »; quia « quidquid diligis, ipsa dilectionis vi in eius similitudinem transformaris [6] ». Si ergo caelestia contemplaris, si caelestia diligis, quomodo iam non in caelis commoraris, quae caelestibus spiritibus in vita assimilaris?

§ 3.

De consolatione divina et de dispositione ad eam obtinendam.

13. Anima. Heu, heu, iam me infelicem et miseram, miserabiliter multo tempore excaecatam sentio, quae tanto tempore [7] in temporalibus et terrenis rebus oberravi, mundanis vilitatibus me per amorem alligavi, de quibus paucam consolationem, multam vero amaritudinem et desolationem, modicam et valde exilem laetitiam, sed saepe variam et magnam cordis tristitiam sumsi. Dic ergo, quaeso, o homo, quae est caelestis consolatio, et quomodo ad ipsam *in hac valle lacrymarum* et miseriae possim pertingere [8]? Quaestio.

Homo. O anima, secundum Bernardum [9], « haec consolatio nihil aliud est quam gratia quaedam devotionis procedens de spe veniae et quidam gustus boni, licet exiguus, et suavissima quaedam delectatio, qua benignus Deus afflictam recreat animam, qua anima ad Deum quaerendum invitatur et ad divinum amorem accenditur vehementer ». « O anima, quid, putas, est tam dulce tamque suave, quod in recordatione dilecti devotas animas solet tangere et tam suaviter afficere, ut iam totaliter a se ipsis alienari incipiant? Exhilaratur conscientia, et in oblivionem venit omnium dolorum memoria, exsultat animus, clarescit intellectus, cor illuminatur, affectus iucundatur. Iam nesciunt, ubi se esse conspiciunt, et quasi amplexibus amoris aliquid intus tenent et nesciunt, quid sit, et tamen totis viribus tenere concupiscunt. Luctatur quodam modo delectabiliter animus, ne recedat ab eo, quasi in eo finem omnium desideriorum invenerit ». Haec Hugo [10]. O anima, certe haec est consolatio divina. Quid sit consolatio divina.

14. Anima. O homo, quis mihi tribuat, ut haec tam dulcis et inexperta consolatio in cor meum perveniat, ut malorum meorum obliviscar, mundanam consolationem despiciam et a me ipsa feliciter alienari incipiam? Qoaestio, quomodo ipsa acquiratur.

---

[1] Auctor libri de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 14.

[2] Cap. 7: Si igitur intellectus divinum quid est, si ad hominem respiciamus, sic vita, quae ex intellectu traducitur, si humanae comparetur, divina etiam ipsa est. Neque vero oportet, quemadmodum nonnulli monent, unumquemque, cum sit homo, humana, et cum sit mortalis, cogitare mortalia; sed, quatenus licet, immortalem se reddere omniaque efficere, ut ex praestantissimo omnium, quae in ipso sunt, vitam traducat; nam licet id mole sit parvum, vi tamen et pretio omnia longo intervallo excellit.

[3] Psalm. 83, 7.

[4] Libr. IV. de Trin. c. 20. n. 28. Cfr. S. Bonav., I. Sent. d. 15. p. II. dub. 5.

[5] Phil. 3, 20. Quem locum Bernardus, de Praecepto et dispens. c. 20. n. 60, exponens dicit: Neque enim praesentior spiritus noster est ubi animat, quam ubi amat.

[6] Ut insinuat Hug. a S. Vict. supra pag. 30, nota 7. allegatus.

[7] Vat. contra A C D E F L addit *per cognitionem.* Subinde pro *mundanis vilitatibus* (ita C F) D E *mundanis vinculis*, Vat. cum aliis codd. *mundanis et vilibus.*

[8] Vat., refragantibus A C D E F L M, addit: Quid est quod in Deo meo invenio, cum tam libenter et tam faciliter omnia propter ipsum contemno, cum dico intra me ipsum cum gaudio: *Deus cordis mei, Deus pars mea in aeternum* [Ps. 72, 26.]? Quid est, quod in illa brevissima hora in dilecto meo degusto, cum omnia dura et amara et aspera gaudenter et hilariter propter ipsum sustinere totis viribus concupisco et dico: *Mihi adhaerere Deo bonum est* [Ps. 72, 28.]; et: *Quis me separabit a caritate Christi* [Rom. 8, 35.]?

[9] Serm. 1. in festo omnium Sanct. n. 10.

[10] De Arrha animae, in fine (ed. Migne, col. 970). — Auctoritate A C D E F L omisimus quae Vat. hic addit (H I M exhibent tantum primum locum Bernardi): Bernardus [De Contemplando Deo, inter opera Bernardi, c. 9. n. 20.]: « Nonnunquam quasi clausis oculis, bone Iesu, ad te inhianti mittis mihi in os cordis quod non licet mihi scire, quid sit. Saporem quidem sentio, dulcedinem adeo confortantem, quae si perficeretur in me, nihil ultra quaererem ». Nonne hic est iubilus cordis? Gregorius [XXIV. Moral. c. 6. n. 10.]: « Iubilus dicitur ineffabile mentis gaudium, quod non abscondi, non sermonibus aperiri potest. Sed tamen quibusdam motibus aperitur, licet nullis proprietatibus exprimatur. Unde Psalmus [88, 16.]: *Beatus populus, qui scit iubilationem.* Non dicit, qui *loquitur*, sed qui *scit;* quia iubilus quidem sciri potest intellectu, sed dictu seu verbo exprimi non potest ». Bernardus [De Contemplando Deo, inter opera Bernardi, c. 9. n. 20. seq.]: « Istum autem gustum cum accipio, nullo corporis visu, nullo animae sensu, nullo spiritus intellectu advertere me sinis, quid sit; cum accepero et ruminare volo et diiudicare eius saporem, statim transit dulcor eius; diglutio quidem illud, quidquid est, in spe vitae aeternae, sed operationis eius virtutem diu ruminando, omnibus animae venis et medullis quasi vitalem quendam succum optabam infundere, ut ab omnibus aliis

Homo. O anima, magnum est quod desideras,
Responsio. inaestimabile donum est quod exoptas. Unde, ut aestimo, humano studio non potest obtineri, humano merito non potest promereri, sed a Deo humilibus precibus a digne dispositis ex sola divinae pietatis condescendentia vix poterit impetrari. *Omne* enim *aurum in comparatione illius arena est exigua, et argentum illi comparatum tanquam nihilum reputatur* [1].

15. Anima. O homo, dic, qualis debet esse *dis-*
Quaestio de dispositione. *positio*, qua ordinari debet ad impetrandum orantis affectio?

Homo. De hac materia multum posset dici ab
Continuatur responsio. expertis, sed quia inexpertum me recognosco, etiam pauca me dicere erubesco. Unde timeo, ne dicatur contra me: Quare tu enarras quod non degustas? Quare tanquam indignus laudas quod ignoras?

Anima. O homo, noli timere cum reverentia et humilitate quae audisti et legisti proponere. Multi enim de rebus magnis et arduis aliis utiliter proposuerunt quae non de propria experientia, sed aliorum scientia didicerunt.

Homo. Iam cum aliqua audacia loquar. Nam vi-
Triplex praeparatio animae. res, quas imperitia denegat, caritas subministrat. Unde sicut sentio, sic refero. Puto, salvo meliori iudicio, si vis te ad hanc caelestem dulcedinem degustandam praeparare, debes esse *depurata, exer-*
Notandum. *citata* et *elevata*. In primo haec caelestis dulcedo odoratur, in secundo degustatur, in tertio aliquando usque ad ebrietatem sumitur et potatur.

16. Primo dico, quod debet esse mens *depurata*
Primo, mens sit quadrupliciter depurata. *a peccatis*, ab *affectionibus inordinatis*, a *temporali consolatione* et a *creaturarum inordinata dilectione*, quia, secundum Bernardum [2], « errat omnis, qui illam caelestem dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic venenoso gaudio, charismata illa Spiritus sancti huius saeculi illecebris misceri posse arbitratur ». Sed postquam a talibus anima fuerit purgata et depurata, lacrymis purgata, gemitibus dolorosis depurata [3]; tunc odore caelestis dulcedinis anima consolatur et reficitur.

Secundo debet mens esse *exercitata in bo-*
Item, diciter exercitata. *norum operatione* et *malorum perpessione*, quia quos amor veritatis afficit bonorum operum exercitatio et malorum perpessio nunquam frangit. « Unde, revera, ut ait beatus Benedictus [4], quamvis in initio *arcta sit via, quae ducit ad vitam*, processu tamen temporis inaestimabilis delectationis dulcedine dilatatur ». O igitur quam beata consolatio, quae divinitus infunditur laborantibus pro Christo!

Tertium, in quo anima inebriatur hac dulce-
Item, elevata super omnia creata. dine, est *mentis elevatio*, quando feliciter animus a terrenis abstrahitur et miro quodam modo supra se ipsum, supra mundum, immo super omnem creaturam elevatur, ut iam dicere possit anima: *Introduxit me rex in cellaria sua* [5]. Haec est illa cella vinaria, in quam introducitur anima, ubi bibit de *vino* condito, inaestimabilis Divinitatis dulcedine, et de *lacte* albissimo incontaminabilis humanitatis. O anima, hinc *bibunt amici*, sed *inebriantur carissimi*. O felix ebrietas, quam sequitur mentis et corporis tam casta et sancta sobrietas! Hinc efficitur anima more ebrii gaudens et laetabunda in adversis, fortis et secura in periculis, prudens et discreta in prosperis, liberalis et pia in condonandis iniuriis, et tandem quieta et somnolenta, recumbens in amplexibus divinis,

---

affectibus desiperet et illud solum saperet; sed festinat transire, et cum de inquisitione vel acceptione eius vel visu formata quaedam lineamenta memoriae gestio arctius impressa committere, vel etiam memoriam labilem scripto invare, experimento cogor dicere id evangelicum [Ioan. 3, 8.]: *Nescis, unde veniat aut quo vadat* ». Haec Bernardus.

[1] Sap. 7, 9. Pro *illius* A C D E F L *eius*. — Superius pro *a digne dispositis* A C F *et ad ignem divinum* [D E *ab igne divino*] *dispositis*.

[2] Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 13, ubi textus originalis post *balsamum* prosequitur *huic veneno, charismata illa spiritus misceri posse huiusmodi illecebris arbitratur*.

[3] Codd. A I addunt *et candidata fletibus*. Vat. legit: *Sed postquam a talibus anima fuerit purgata lacrymosis gemitibus, depurata et candidata dolorosis fletibus*. Deinde, contradicentibus A C D E F L, prosequitur: quia « dignum est, sicut dicit Augustinus [? potius Gregor., XII. Moral. c. 22. n. 27.], quod mens illa semper in se dolores inveniat, quae, derelicto Creatore, semper in se et in creatura gaudia quaerebat ». Pulcre igitur Gregorius in Moralibus [V. c. 8. n. 14.] super illo verbo Iob [c. 3, 24.]: *Antequam comedam, suspiro*, dicit: « Comedere animae est supernae lucis contemplationibus pasci. Suspirat ergo, antequam comedat, quia qui se in hoc exilio per desideriorum caelestium lamenta non humiliat, aeternae patriae gaudia non degustat. A veritatis enim pabulo ieiuni sunt qui in hac peregrinationis inopia laetantur ».

[4] In Prologo regulae: Sed et si quid paululum restrictius... processerit [regula], non illico pavore perterritus refugias viam salutis, quae non est nisi angusto initio [Matth. 7, 14.] incipienda; processu vero conversationis et fidei, dilatato corde, inenarrabili dilectionis [ita etiam Vat. cum nonnullis codd.] dulcedine curritur via mandatorum Dei etc. Cfr. Gregor., II. Homil. in Ezech. homil. 5. n. 13, qui etiam XX. Moral. c. 33. n. 65. ait: Nulla adversitas deiicit quem prosperitas nulla corrumpit. Qui enim veritati inhaeret vanitati nullo modo succumbit. — Propositio, quam cum L tribuimus Benedicto, D E tribuunt Gregorio. — Superius post *malorum perpessione* Vat., refragantibus A C D E L, prosequitur: *Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* [Matth. 5, 5.]. Quia quos amor veritatis afficit refectio consolationis pascit. Bernardus [Serm. 2. in Cant. n. 3.]: « O bone Iesu, quoties post innumerabiles lacrymas et gemitus sauciatam animam meam unxisti unctione misericordiae tuae, et nonnunquam pene desperantem excepisti, consolatam et de venia praesumentem dereliquisti [cfr. supra pag. 42, nota 2.] »? Ecce, quomodo pretium rerum honestarum in ipsis est. Unde revera etc.

[5] Cant. 2, 4; ibid. 5, 1: Bibi vinum meum cum lacte meo, comedite amici, et bibite et inebriamini carissimi. Ibid. 8, 2: Dabo tibi poculum ex vino condito. Cfr. August., Enarrat. in Ps. 30. enarrat. 2. n. 9. et in Ps. 130. n. 9, ubi humanitas Christi *tac* dicitur; Bernard., de Diligendo Deo, c. 11. n. 31-33, ubi haec applicat ad Sanctos, quibus « hinc sobria illa ebrietas » evenit. — Superius pro *elevatur* A C D F *sublevatur*.

cum *laeva* Sponsi sponsam sub capite amicabiliter sustentat, et *dextera* Dilecti dilectam familiariter amplexatur [1].

Confessio animae. 17. Anima. O homo, confiteor cum humilitate et reverentia, quod accidit mihi aliquando, licet heu, perraro, quod cum magna violentia circa conversionis meae primordia animum a terrenis abstraxi et ad caelestia contemplanda cum conatu nimio elevavi. Intravi cum tremore, circumspexi cum rubore, vidi choros Angelorum, palatia et gaudia Patriarcharum et Prophetarum, Apostolorum aspexi tabernacula, convivia Martyrum, solatia Confessorum et Virginum, et eleemosynam alicuius consolationis a singulis petii, micas decidentes de mensa dominorum desideravi nec obtinui [2]. Sed quod auditu lamentabile est, mox ab omnibus ut peregrina et incognita repulsa fui. Quid ergo profuit mihi laboriosa mentis elevatio, quam nulla secuta fuit consolatio?

Causa derelictionis. Homo. O anima, non fuit sine causa repulsio tam desolatoria. Puto, quod haec fuit causa, quia voluisti esse socia consolationis, antequam fuisses socia passionis [3]; voluisti esse particeps remunerationis, antequam fieres imitatrix virtutum. Satage igitur primo esse socia Angelorum per puritatem et innocentiam, Patriarcharum et Prophetarum per humilitatem et fidei confidentiam; stude esse filia Apostolorum et Martyrum per caritatem et patientiam, Confessorum et Virginum per pietatem et continentiam; et tunc audacter in hoc exsilio saltem cum filio prodigo pii Patris eleemosynam obtinebis [4].

Confessio animae. 18. Anima. O homo, iam quam vana et insipida sint omnia transitoria, agnosco et perpendo et ob hoc mundum despicio, consolationem saeculi vilipendo, gaudia humana sicut venena mortifera fugio et contemno; vitam praeteritam quasi mortuam plango, mentem meam miseram gemitibus et fletibus abluo et repurgo, et si aliquando inter lacrymas et gemitus *odorem* divinae suavitatis vel modicum sentio, adhuc tamen filiorum panem vinumque amicorum infelix, ieiuna et sitibunda non *degusto*. Bernardus [5]: « Non accessit adhuc, Domine Deus meus, cor meum ad *multitudinem dulcedinis tuae, quam abscondisti timentibus te.* Foris enim eius odore utcumque sustentor, quod est mihi super odorem balsami cunctique generis suavia odoramenta ». O Domine Deus, si tam nobilis est *odor*, quam dulcis est tuae dulcedinis *sapor!* Si tantae virtutis est modica degustatio, quantum incunditatis habet felix inebriatio! « O quis mihi det, ut venias in cor meum et inebries illud, et unum bonum amplectar, te Deus meus »? Haec Augustinus [6].

Desideriom praeter odorem Divinitus habendi istum eios.

Redarguitor anima. Homo. O anima devota, loquar salva reverentia; nimis es avara et utinam non praesumtuosa. Vires tuas perpende, merita considera, virtutes discute; et tunc, si placet, sufficiat tibi magis in *odore* divinorum *unguentorum cum adolescentulis* humiliter *currere* [7], quam praesumtuose super merita postulare.

Anima ulterius anhelat ad ebrietatem spiritualem. 19. Anima. O homo, quam durus et onerosus es aliquando mihi miserae consolator, quam parcus, si fas est dicere, divinae bonitatis dispensator! Audacter dico, tacere non valeo, mihi *odor* non sufficit, modicus *gustus* plene non reficit, sed afficit, *ebrietatem* affectus meus appetit et requirit. Scio namque, qui dicit [8]: *Bibite amici, et inebriamini carissimi;* si deprimit indignitas petentis, spem tamen erigit pietas promittentis. O homo, quomodo dubitare valeo, quin paratus sit dare bona sua qui pro me non dedignatus est pati mala mea? An ignoras, qui multos de Dei pietate docuisti, quod de beato Augustino [9] didicisti: « Erubescat humana pigritia; plus enim vult Deus dare, quam audeat homo postulare »? Idem de Vera Religione [10]: « *Deus dedit nobis pignus spiritus,* in quo sentiamus eius dulcedinem et degustemus fontem vitae, in quo sobria ebrietate irrigemur *tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum* ». Chrysostomus [11]: « Nil omnipotentiam Dei clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit eos qui in se sperant. Nam Deo per spem innixum animum nulla fraus, nulla illecebra poterit vel stantem deiicere vel dominantem superare ». Erubescat iam nunc humana desperatio, et maledicta sit pusillanimitatis trepidatio, quae *divitem* et nimis liberalem *in omnes, qui invocant illum* [12],

Exaltatur liberalitas Dei.

---

[1] Cant. 2, 6: Laeva eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Cfr. Bernard., de Diligendo Deo, c. 3. n. 10. et c. 4. n. 12. seq.; Serm. 51. in Cant. n. 5. seqq.

[2] Respicitur Matth. 15, 27: Nam et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum.

[3] Epist. II. Cor. 1, 7: Scientes, quod sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis.

[4] Cfr. Luc. 15, 22. seqq.

[5] Potius *Anselmus*, Meditat. 13. Allegatur Ps. 30, 20.

[6] Libr. I. Confess. c. 5. n. 5. A C D L post *inebries* habent *per illud vinum bonum, et amplectar;* Vat. *illud vino tuo, et amplector;* eadem cum pluribus codd. omittit *Haec Augustinus*, et paulo inferius post *Homo* ponit *Secundum Augustinum, o anima devota* etc.

[7] Respicitur Cant. 1, 2. seq. Cfr. Bernard., Serm. 31. in Cant. n. 7, ubi etiam *in odore*, Vulgata *in odorem.*

[8] Cant. 5, 1; cfr. supra pag. 50, nota 5. Post *amici* A E addunt *mei.* — Superius pro *tacere* C *latere.*

[9] Serm. 105. (alias 29. de Verbis Domini) c. 1. n. 1. Cfr. de Spiritu et anima (inter opera August.), c. 6. in fine. — A C D E F I L *quod a beato Augustino legisti* [F L *audisti*]. Superius pro *bona sua* C E I L *dona sua*, D *bona dona sua.*

[10] Cfr. c. 12. n. 24. seq. Verbotenus habetur in libro de Agone christiano, c. 9. n. 10. Allegantur II. Cor. 5, 5. (Pro *pignus spiritus* ed. Augustini *pignus Spiritum*) et Ps. 1, 3. Pro *degustemus fontem vitae* textus originalis *desideremus ipsum vitae fontem* (cfr. Ps. 35, 10.).

[11] Cod. G *Isidorus.* Sententiam hanc exhibet *Bernardus*, Serm. 85. in Cant. n. 5. Textus originalis post *qui in se sperant* plura addit, et pro *superare* substituit *subiicere.*

[12] Rom. 10, 12. — Subinde allegatur Iac. 1, 17.

aestimat illis qui spem perfectam ponunt in illum, sua posse beneficia denegare. Nunquid non Pater aeternus, *apud quem nulla est transmutatio*, ex sola liberalitatis immensitate Filium suum misit, in quo dedit totum, quod habuit, totum, quod potuit, totum, quod ipse fuit? Si enim sua liberalitas suam infinitam bonitatem diminueret, forsan non immerito nostra infirmitas trepidaret. Sed quia « ex se ipso, non ex accidenti dono bonus est [1] », ex suae bonitatis communicatione non diminuitur, ex alienae bonitatis additione non augetur.

20. Homo. Anima, magna est fides tua, valde fortis es in spe et confidentia. Et quamvis spes, quae procedit ex meritis propriis et divinae clementiae confidentia, meritoria sit, laudabilis [2] et sancta; consulo tamen sane, antequam ad quaerendam *ebrietatem* supra te ascendas, prius per considerationem salubriter infra te descendas, ut discas tuum Sponsum reverenter timere, antequam incipias suum secretum cubiculum introire; quem non solum timere debes, cum irascitur, verum etiam, cum suavissime blanditur. Sanum c. silium.

Capitulum III.

Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis convertere ad inferiora, ut intelligat humanae mortis inevitabilem necessitatem, iudicii finalis formidabilem aequitatem, poenae infernalis intolerabilem asperitatem.

Anima quaerit responsum breve.

1. Anima. Dic quaeso, o homo, breviter, quae sint illa *inferiora*, ad quae mea consideratio est convertenda? Ascendere festino, ebrietatem divinae consolationis quaero, in inferioribus diu morari non valeo. Iam introire *dilecta tabernacula Domini* [3] desidero, habitare in atriis Domini totis visceribus concupisco.

Responsio generalis.

Homo. O anima, haec inferiora sunt, ut te convertas [4] et *videas mortis inevitabilem necessitatem* et *ingemiscas, divini iudicii ineffabilem aequitatem* et *contremiscas, poenarum infernalium intolerabilem asperitatem* et *expavescas.*

§ 1.

Primo, de mortis inevitabili necessitate.

De morte tria consideranda.

2. Considera igitur frequenter, volve et revolve diligenter, quod *mors non potest declinari,* quod *hora mortis non potest investigari,* quod *tempus a Deo praeordinatum non potest immutari.*

Isidorus [5]: « Quid in rebus humanis certius morte, quid hora mortis incertius? Non miseretur inopiae, non reveretur potentiam, non respicit morum aut generis excellentiam, non parcit iuventuti vel aetati, senibus est in ianuis, iuvenibus in insidiis ».

Quaestio, vita temralis tam ligatur.

Anima. Audio, quod nostrum vivere nihil aliud est, quam ad mortem transire [6]. Cur temporalia diliguntur, quae tam incerto tempore possidentur? « Cur tanto tempore vitam istam desideramus, in qua quanto amplius vivimus, tanto plus peccamus, quanto vita longior, tanto culpa numerosior? Quotidie namque crescunt mala, et subtrahuntur bona ». « Quis enim considerare valeat, quanta mala per momenta temporum perpetramus et quanta bona negligimus? Gravis siquidem culpa est, cum nec bona facimus nec bona cogitamus, sed mentem per inania et inutilia vagari permittimus [7] ».

Responsi

3. Homo. Gregorius in Moralibus [8]: « Carnales mentes, o anima, idcirco temporalia diligunt, quia vita carnis quam fugitiva sit, minime perpendunt. Nam si velocitatem transitus eius aspicerent, hanc etiam prosperitatem modicum duraturam minime amarent ». Idem [9]: « Vita mea naviganti similis est, sive dormiam sive vigilem, semper vado festinus ad mortem ». « O vita praesens, quam multos decipis! quae, dum fugis, nihil es; dum videris, umbra es; dum exaltaris, fumus es; dulcis es stultis, amara

Vita est h vis et fall

---

[1] Gregor., I. Homil. in Evang. homil. 14. n. 1: Ecce enim is qui non ex accidenti dono, sed essentialiter bonus est, dicit [Ioan. 10, 11.]: *Ego sum pastor bonus.*

[2] Codd. A C F *merito laudabilis sit.*

[3] Psalm. 83, 2; ibid. v. 3: Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.

[4] Cod. C *ad quae te convertere debes, ut scilicet videas* etc.; E *quae te in melius convertant, videas* etc.

[5] Cod. L addit *in Synonymis* [cfr. I. n. 48. seq.]. Verbotenus occurrit apud Bernard., de Conversione ad clericos, c. 8. n. 16, ubi textus originalis post *incertius* addit *invenitur*, et prosequitur: « Non miseratur inopiam, non divitias reveretur, non generi cuiuslibet, non moribus, non ipsi denique parcit aetati, nisi quod senibus quidem in ianuis, adolescentibus autem in insidiis est ». Pro *in ianuis* A C D E F L *in foribus.*

[6] Cfr. August., XIII. de Civ. Dei, c. 10., et Bernard. Serm. 17. in Ps. *Qui habitat*, n. 1.

[7] Bernard., Meditat. etc. c. 2. n. 5. et n. 6. Codd. B H I M hos duos locos omittunt.

[8] Libr. VIII. c. 10. n. 25.

[9] Libr. VII. Epist. epist. 29. ad Andream: Vita enim nostra naviganti est similis; is namque, qui navigat, stet, sedeat, iaceat, vadit, quia impulsu navis ducitur. Ita ergo et nos sumus, qui sive vigilantes, sive dormientes, sive tacentes, sive loquentes... per momenta temporum quotidie ad finem tendimus.

sapientibus; qui te amant non te cognoscunt, qui te fugiunt, ipsi te intelligunt. Aliis te promittis longam, ut decipias, aliis brevem, ut in desperationem inducas [1] ». Auctor de Spiritu et anima: « Iugi meditatione animum nostrum exerceamus et miserias nostras consideremus. Cum dolore vitam istam intravimus, cum labore vivimus, cum timore exituri sumus ». Bernardus [2]: « Quotquot degimus in hac regione umbrae mortis, in infirmitate corporis, in conflictu et in loco tentationis, si diligenter advertimus, triplici incommodo miserabiliter laboramus. Faciles enim sumus ad seducendum, debiles ad resistendum et fragiles ad operandum ».

nfirmatur anima.

4. Anima. Iam video, quod inutiliter in hoc tempore vivitur, nisi festinetur [3] ad comparandum meritum, quo in aeternitate vivatur; quia, etsi alicui, ut bene vivat, condonetur, tamen, ut diu vivat, certum est, quod nulli conceditur. Bernardus [4]: « O vita secura, ubi conscientia pura; ubi mors sine formidine exspectatur, cum dulcedine adesse optatur et cum devotione acceptatur »!

nm consilium.

Homo. O anima, si haec ita se habere intelligis, audi consilium meum, et « in hac vita, quamdiu durat, compara tibi vitam illam, quae semper durat. Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis Deo vivere incipias ». Haec Bernardus [5]. Intellige, quod « venientem mortem nullus laetus et hilaris suscipit, nisi qui se ad ipsam, dum viveret, bonis operibus praeparavit ». Attende, quod, secundum Senecam [6], insipiens, id est peccator et criminosus, moriendo mortem incipit, sed sapiens et virtuosus moriendo mortem vincit.

Anima. O homo, video, quod bonorum mors est beata, mors vero peccatorum infelix et misera [7].

rs bona et mala.

Homo. O anima, secundum Bernardum [8], « bona est iusti mors propter requiem, melior propter novitatem, optima propter securitatem. Econtra *mors peccatorum pessima,* et bene pessima: mala in mundi amissione, peior in carnis separatione, pessima in duplici vermis et ignis contritione », et quod omnium pessimum est, in divinae contemplationis privatione [9].

§ 2.

Secundo, de iudicii finalis ineffabili aeqnitate.

5. Anima. Iam satis de morte dixisti; dic modo, de *statu* tamen *finalis iudicii.*

Iudicium describitur.

Homo. O anima, facio quod hortaris, sed rogo, audi cum patientia. Scire debes, quod quamvis de morte meditari sit horribile, de statu *finalis iudicii* cogitare, ut aestimo, non minus est formidabile, quia nullus tunc poterit *fallere* sapientiam, *flectere* iustitiam, *inclinare* clementiam, *declinare* ultionis et iustae retributionis sententiam. Considera igitur, anima mea, cum tremore, quid erit de te in die novissimo, quando contra te de cogitationibus loquetur conscientia [10], quando te de tuis actionibus omnibus accusabunt elementa, quando contra te crux portabitur in testimonium, quando verbera contra te clamabunt, vulnera allegabunt, clavi loquentur, cicatrices conquerentur [11]. « O quanta angustia! hinc erunt peccata accusantia, inde terrens iustitia, intus urens conscientia, subtus horrendum chaos inferni, supra Iudex iratus iusti iudicii, foris mundus ardens, intus iustitia iudicantis terrens. *Et si iustus vix tunc salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?* In quam partem se prement? Latere erit impossibile, apparere intolerabile ». Haec Bernardus [12].

Peccatoris errores manifestantur.

— Anselmus in Meditationibus: « O anima peccatrix, lignum inutile et aridum, aeternis ignibus deputatum, quid respondebis in illa die, quando exigetur a te usque ad ictum oculi omne tempus tibi impensum, qualiter sit a te expensum »? Eia tunc, anima mea, quid tunc erit de cogitationibus vanis et otiosis, de verbis levibus, iocosis et ridiculosis, de operibus inutilibus et infructuosis? Ambrosius super Lucam [13]: « Vae mihi, si peccata mea non deflevero; vae mihi,

---

[1] Ita Auctor Sermonum ad Fratres in eremo (inter opera August.), serm. 49. Pro *exaltaris* textus originalis *exaltas.* — Sequitur Auctor de Spiritu et anima (inter opera August)., c. 49.

[2] Serm. 7. de Adventu Domini, n. 4. In fine textus originalis legit: *Nam et faciles sumus ad seducendum et debiles ad operandum et fragiles ad resistendum.* Codd. A C E F L hunc locum Bernardi omittunt.

[3] Codd. A B C F L omittunt *festinetur.* Inferius post *vivatur* Vat. contra codd. A C D E F L addit: *ideo non esset curandum, quamdiu esset vivendum, sed potius, quam bene in hac vita operandum.* Subinde pro *diu vivat* L *semper vivat.*

[4] De Laude novae militiae, c. 1. n. 2.

[5] Epist. 105. Vat. cum codd. ponit tantum *Bernardus,* referens ad propositionem sequentem, quae tamen non est Bernardi, sed *Senecae,* Epist. 30. § 11: « Venit aliquis ad mortem iratus morti; venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat ». — Non abs re erit, annotare quae tum cod. bibliothecae regiae Berolinensis, lat. theol. in fol. 225. tum cod. 1128. Helm. bibliothecae Wolfenbüttel, fol. 1. recto, referunt, scilicet, quod auctor huius opusculi ponit nomina « Sanctorum Augustini, Ambrosii... et aliorum, ita quod quandoque Augustinus simul et ceteri praeponuntur et postponuntur quandoque originalibus suis; unde de hoc sis cautus ».

[6] Apud Senecam hunc locum non invenimus; cfr. Epist. 13. § 15. seq.; Epist. 23. § 8; Epist. 30. § 6. seqq. et Epist. 70. § 3. seq., ubi eos insipientes vocat, qui in morte vivere incipere volunt.

[7] Cfr. Ps. 115, 15. et 33, 22.

[8] Epist. 105. Allegatur Ps. 33, 22. et in fine respicitur Ier. 17, 18: Duplici contritione contere eos. Cfr. Isai. 66, 24.

[9] Vide infra n. 9.

[10] Cfr. Rom. 2, 15. seq.

[11] Vide August., Serm. 249. in Appendice (alias 67. de Tempore) n. 4. — Propositioni *Considera igitur* etc. Vat. praefigit *Bernardus,* quae tamen quoad posteriorem partem (de testimonio crucis etc.) ab aliis *Chrysostomo* tribuitur; cfr. A. Spanner, Polyanthea sacra, § 8. de *Iudicio extremo.*

[12] Tract. de interiori domo (inter opera Bernardi), c. 22. n. 46. Idem dicit Anselm., Meditat. 2. Allegatur I. Petr. 4, 18. — Seq. sententia est Anselmi, Meditat. 2.

[13] Libr. II. in Luc. 3, 9. n. 76. Allegantur Ps. 118, 62. (pro *ad confitendum tibi* C D E F I L *ad confitendum nomini*

si non *media nocte ad confitendum tibi* surrexero! *Iam ad radicem securis posita est,* faciat fructum
Exhortatio. qui potest gratiae, qui debet poenitentiae ». — O anima, « sive vigiles, sive dormias, semper in auribus tuis illa horribilis tuba resonet: *Surgite mortui, venite ad iudicium* [1] ». O anima, nunquam excidat a tua memoria: *Ite, maledicti, in ignem aeternum; venite, benedicti, percipite regnum* [2]. O quid potest lamentabilius et terribilius cogitari quam: *Ite?* Quid delectabilius exprimi quam: *Venite?* Duae voces, quarum una nihil horribilius, et altera nihil iucundius poterit audiri. O anima, separa te modo a mundo, ut tunc possis manere cum Christo. Fuge modo mundum, ut tunc sequaris Deum. Declina modo pravorum societates et consortia, ut tunc valeas sequi Beatorum agmina.

§ 3.

Tertio, de poenarum infernalium intolerabili asperitate.

Tormenta ignis et vermis. 6. Post haec omnia converte radium contemplationis ad reproborum tormenta; vide, quam sint varia, quam aspera, quam horribilia, quam intolerabilia. Bernardus ad Eugenium [3]: « Ego horreo vermem mordacem et mortem vivacem ». « O gehennalis regio! quam fugienda es, ubi est ignis ardens, frigus rigens, vermis immortalis, foetor intolerabilis, mallei percutientes, tenebrae palpabiles, confusio peccatorum, innodatio vinculorum, horribiles facies daemonum ». Augustinus [4]: « Vae illis! quibus praeparabitur dolor vermium, ardor flammarum, sitis sine potu, fletus et stridor dentium, lacrymae oculorum, ubi mors optatur, sed non dabitur », *ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* « Quis, putas, tunc erit moeror, quae tristitia, quis luctus? quando separabuntur iniqui a consortio iustorum et tradentur potestati daemonum *et ibunt* cum eis *in supplicium aeternum;* ibique semper erunt sine fine in luctu et gemitu, procul a gaudiis paradisi, nunquam refrigerium suscepturi, sed per multa millia annorum cruciandi, nunquam tamen, heu miseri, liberandi. Ibi torquens et puniens non fatigabitur, ibi qui torquetur nunquam morietur. Sic enim ignis ille consumit, ut vitam tamen semper servet; sic vetera tormenta patientur, ut semper innoventur; sic sine spe veniae et misericordiae semper vivent, ut tamen semper moriantur; sic morientur, ut tamen nunquam consumantur [5] ».

Quaestio duae ir dentes. 7. Anima. O homo, quare in inferno, ut dicis, mors quaeritur et non invenitur? Et quare punitur aeternaliter quod committitur temporaliter?

Respons nes. Homo. « Quia quibus in hoc saeculo vita offertur et nolunt accipere, in inferno quaerent mortem et non poterunt invenire [6] ». Unde Gregorius: « Iniqui libenter voluissent sine fine vivere, ut potuissent sine fine in iniquitatibus permanere. Ad districti ergo iudicis iustitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato ».

Sopplica ad Iesu 8. Anima. « O mors, quam dulcis esses quibus tam amara fuisti! Te solum desiderant qui te tam vehementer abhorrebant [7] ». « O pie Iesu! propter nomen tuum fac mecum misericordiam; obliviscere superbum provocantem, respice miserum humiliter invocantem; recognosce benignissime quod est tuum, absterge quod est alienum. Miserere, Domine, dum tempus miserendi est, ne damnes in tempore iudicandi ». « Verum quidem est, quod conscientia mea meruit damnationem, poenitentia mea non sufficit ad satisfactionem; sed tamen certum est, quod tua misericordia superat omnem offensionem ». Haec Anselmus in Meditationibus [8]. « O si Deus sic egit cum angelo superbiente, quid de me fiet terra et cinere? Ille superbivit in caelesti palatio, ego in sterquilinio. Quis non tolerabiliorem in divite superbiam quam in paupere asserit? Vae mihi! si tam dure in divite et potente punita est superbia, quamvis semper superbia divitibus et potentibus sit cognata, qualiter in me misera et paupercula erit iudicanda [9] »?

---

tuo) et Luc. 3, 9. — Superius post *infructuosis* L addit: unde quidam sapiens [cfr. tom. VII. pag. 404, nota 12. verba Bernardi] ait: Omne tempus tibi impensum requiret Deus, qualiter sit impensum, nec peribit momentum sicut nec capillus de capite [Luc. 21, 18.].

[1] Hieron., Epist. 66. (alias 26.) n. 10: Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dormias, Amos tibi semper buccina in auribus sonet. Cfr. Regul. Monachor. (inter opera Hieron.) c. 23. Regula Monachor. (inter opera Hieron.) c. 30: Semper tuba illa terribilis vestris perstrepat auribus: Surgite mortui, venite ad iudicium.

[2] Matth. 25, 41. et 34. Cfr. Caesar., episc. Arelatensis, Homil. 14.

[3] Libr. V. de Considerat. c. 12. n. 25. Subinde allegatur Serm. 42. de Diversis, n. 6.

[4] Libr. de Salutaribus Documentis (inter opera August.) c. 49. — Sequitur Iob 10, 22.

[5] Bernard., Meditat. etc. c. 3. n. 10. Allegatur Matth. 25, 46. Codd. H I M hunc locum omittunt; L vero addit: Quia, sicut dicit Gregorius [IX. Moral. c. 66. n. 100.], ibi mors semper vivit, finis semper incipit, et defectus deficere nescit.

[6] August., Serm. 229. in Appendice (alias 252. de Tempore) n. 4. Haec sententia a Vat. et pluribus codd. tribuitur *Gregorio;* M secuti, posuimus *Unde Gregorius,* IV. Dialog. c. 44, pro seq. sententia.

[7] Lib. IV. Sent. d. 50. p. I. a. 1. q. 2. fundam. 2. haec sententia tribuitur *Augustino in libro de Miseria huius mundi* (cfr. ibi nota adiecta, in qua observavimus, quod Innocent. III. in libro III. de Contemptu mundi etc., c. 9. hanc propositionem exhibet); Vat. allegat *Hieronymum.*

[8] Meditat. 2. in fine et 3. in fine. Vat. addit: Augustinus in Meditationibus [c. 39.]: Noli, Domine, sic attendere malum meum, ut obliviscaris bonum tuum. O bone Domine! si ego admisi, unde me damnare potes, tu non amisisti, unde salvare soles. — Notamus, quod Vat. cum B auctoritates Patrum in n. 8. et 9. exhibet alio ordine; secuti sumus codd. A C D E F L; H I M plura omittunt.

[9] Bernard., Serm. 54. in Cant. n. 8.

Poena omni.

9. Homo. O anima, si haec praedicta videntur tibi terribilia, audi, quae sunt his omnibus graviora. Chrysostomus super Matthaeum [1]: « Si mille gehennas mihi proponas, non tantum reputo, sicut ab illius gloriosae societatis iucunditate expelli et exosum fieri Creatori ». O anima, terribilis est gehenna, sed terribilior facies Iudicis irata; sed quod omnium vincit terrorem est a beatissimae et iucundissimae Trinitatis contemplatione elongatio aeterna. Chrysostomus [2]: « Excludi a bonis aeternis et alienum effici ab his *quae praeparavit Deus diligentibus se,* tantum generat cruciatum, ut, si exterius nulla poena torqueret, haec sola sufficeret, et melius esset mille millia flammarum sustinere, quam Christi faciem mansuetissimam iratam videre et ab ipsa aeternaliter discedere ». Gregorius in Homilia [3]: « O si homo intelligere posset, quid admirationis habet: *Ecce sponsus venit!* quid dulcedinis: *Quae paratae erant intraverunt cum eo ad nuptias!* quid amaritudinis: *Et clausa est ianua*»! O anima, quid plura? « Cogita, quantum malum sit a facie Christi separari, ab illo gaudio divinae contemplationis excludi, beatissima Sanctorum omnium societate privari, mori vitae aeternae et vivere morti sempiternae, profundo fluctuantis gehennae immergi, edacissimis vermibus in aeternum dilaniari, nec finiri tribulationes, incendii fluctuantis strepitus pati, barathri fumantis amara caligine oculos obcaecari, non sentire quod illuminat, sed sentire quod cruciat »! Haec Prosper in Vita contemplativa [4].

estio de tu huius itationis.

10. Anima. Iam timore contremisco, iam horrore deficio; dic quaeso, o homo, ad quid valet tam lamentabilis meditatio?

sponsio.

Homo. O anima, puto, quod praedictorum continua et devota meditatio est peccatorum medela et ad quaeque bona agenda et mala sustinenda salutifera excitatio. Bernardus in epistola quadam [5]: « Vigilias times manuumque laborem; sed levia sunt haec meditanti flammas perpetuas. Recordatio tenebrarum facit non horrere solitudinem; si futuram de verbis otiosis cogitas discussionem, non displicebit silentium; fletus ille et stridor dentium ante oculos mentis saepe reducti pares tibi reddunt mattam et culcitram ». Augustinus in quodam sermone [6]: « Mens humana mundi huius illecebris et concupiscentiis devicta, fugit laborem, expetit voluptatem et vix ad hoc ducitur, ut a se consuetudinem vitae prioris excludat. Sed cum coeperit cogitare futuri iudicii necessitatem et poenarum aeternalium crudelitatem, voluntarium bellum indicit passionibus; mota vel spe praemii vel timore supplicii, vim facit pristinis desideriis et violenter se ipsam vincere contendit ». Haec Augustinus [7].

Rogator, ut ad consolationem proponatur felicitas aeterna.

11. Anima. Iam nunc, o homo, me miseram *in hac lacrymarum valle* [8] commorantem satis terruisti, licet non infructuose docuisti. Miserere etiam nunc mihi miserae et fac mecum, sicut iam dudum promisisti. Propone paululum de felicitate perpetua, si forte valeam ex hoc capere aliqua mentis solatia, quia alternis uti delectabile est, « quia, secundum Augustinum [9], sive plectendo sive ignoscendo sive deterrendo sive consolando semper bene agitur, ut vita hominum corrigatur ». Seneca [10]: « Generosus est animus ho- Ratio notanda. minis et in potestatem recalcitrans facilius ducitur quam trahatur ». Attende ergo, homo, quam generosus est animus hominis; saepe enim facilius ducitur lenibus et blandis quam terribilibus et adversis; saepe magis allicitur promissis consolatoriis quam cogatur minis et terroribus. Unde *soror nostra sponsa* trahi cupiebat odore caelestium unguentorum [11], sapore divinorum charismatum, et sic cum Sponso currere et viam mandatorum iam non ex timore, sed amore delectabiliter adimplere.

Necessitas timoris.

12. Homo. O anima, vera esse profiteor, quae loqueris; sed heu, multi sunt, qui Deum nolunt imitari in prosperis; unde necesse est, eos deterreri [12]

---

[1] Homil. 23. (alias 24.) n. 8.

[2] Homil. 23. (alias 24.) n. 7: « Videturque una tantum poena esse, nempe combustio; si vero quis haec accurate exploret, duplex hic supplicium est. Nam qui comburitur a regno excidit omnino; haec vero poena maior est. Novi certe, multos ex gehennae tantum nomine horrere, ego tamen multo graviorem esse poenam duco a gloria illa excidere, quam gehennam subire ». Ibid. n. 8: Melius est mille fulminibus obrui, quam vultum illum mansuetum videre nos aversantem, et placidum oculum nos aspicere non sustinentem. Cfr. ibid. Homil. 78. (alias 79.) in 25, 12. n. 2; Homil. 3. in Epist. ad Eph. n. 3. et Homil. 13. in Epist. ad Phil. n. 4. Respicitur I. Cor. 2, 9: Quod oculus non vidit... quae praeparavit Deus iis qui diligunt illum. Cfr. Iac. 1, 12. et 2, 5.

[3] Libr. I. Homil. in Evang. homil. 12. n. 4: *O si sapere in cordis palato possit* [ita etiam L, qui tamen ponit *posses*], quid etc. Allegantur Matth. 25, 6. et 10.

[4] Libr. III. c. 12. n. 3. (inter opera Prosperi; est Iuliani Pomerii). — Vat. cum paucis codd. addit: Augustinus [Innocent. III., de Contemptu mundi etc. lib. III. c. 7; cfr. supra pag. 54, nota 7.]: Tanta erit in inferno vis doloris, ut se non ferat alias intentio cogitationis.

[5] Epist. 1. n. 12. Respicitur Matth. 12, 36: Reddent rationem de eo [verbo otioso] in die iudicii. Ultima propositio *fletus ille* etc., omittitur a pluribus codd.

[6] Serm. 196. in Appendice (alias 20. de Sanctis et post in Appendice 76.) n. 6.

[7] Vat. cum paucis codd. addit: Unde versus:

> O felix mortale genus, si semper haberet
> Aeternum prae mente bonum finemque timeret.

Iis versibus Vat. et antiquiores edd. finem imponunt cap. tertio, cui tamen auctoritate plurium codd., et materia sermonis suffragante, n. 11-14. subneximus.

[8] Psalm. 83, 7.

[9] Epist. 153. (alias 54.) c. 6. n. 19: Quia et plectendo et ignoscendo hoc solum bene agitur, ut vita hominum corrigatur.

[10] Libr. I. de Clementia, c. 24; cfr. tom. VII. pag. 414, nota 5. Vat. cum nonnullis codd. hunc loc. omittit.

[11] Cant. 1, 3: Trahe me, post te curremus in odorem unguentorum tuorum (cfr. Bernard., Serm. 21. in Cant. n. 4. seqq.). Ps. 118, 32: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.

[12] Nonnulli codd. *necesse habet* [I *habeo*], *eos deterrere.*

adversis. Multi etiam sunt, qui divina charismata vel propter caecitatem non intelligunt, vel propter negligentiam vanis occupationibus perdunt. Unde, ut aestimo, Deus ex suae infinitae bonitatis immensitate semper paratus esset magis consolationibus fovere, quam asperitatibus deterrere, si homines aeque dispositi essent, ut suam divinam consolationem reciperent; quae adeo pretiosa et delicata est, quod nullo modo decet vel expedit, ut indifferenter omnibus tri-
Hortatio. buatur. — Tu ergo, si post haec tibi proposita ad hanc aspiras, vide, quod habeas purgatum intellectum et bene dispositum affectum; quia, secundum Augustinum [1], « summum bonum non nisi purgatissimis mentibus cernitur »; et puto, quod multo minus non nisi valde bene dispositis affectibus degustetur. A multis enim in hac vita valde limpide speculatur, a quibus tamen minime degustatur. Augustinus [2]: « Fac me, Domine, precor, gustare per affectum quod sentio per intellectum; fac me sentire per amorem quod sentio per agnitionem ».

13. Anima. Dic, quaeso, o homo, quae dispo-
Quaestio, qoare protrahatur exaaditio orationm. sitio debet in affectu et intellectu praecedere, ut vel saltem ad modicam mentis ebrietatem valeam caelestem dulcedinem contemplando degustare? Iam enim dudum in speculatione mentem exercitavi, et heu, adhuc nunquam, ut timeo, vel modicam stillam illius caelestis dulcedinis sensi. Multa de Sanctorum vita et conversatione legi, multa de natura, de operationibus [3] et ordinibus Angelorum, nonnulla etiam legi de ineffabilis Divinitatis unitate, de incomprehensibili Divinitatis Trinitate, quam plura de Beatorum omnium inaestimabili felicitate; et quando praedictis totam mentem occupavi, heu, adhuc ieiuna et famelica permansi et cum beato Augustino [4] semper clamavi: « Fac me, clementissime Pater, gustare per affectum quod sentio per intellectum », et tamen non profeci. Saepius etiam longo studio fatigata et mihimetipsi irata clamavi cum Propheta: *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem; usquequo avertis faciem tuam a me?* quia, etsi me indignam ad manducandum filiorum panem iudicavi, micas saltem minutissimas decidentes cum magno desiderio exspectavi; sed heu, ut frequentius aperto ore inhians *in vacuum laboravi* [5]!

14. Homo. O anima, praedicta, quae lamentabi- Duplex ra afferti
liter es conquesta, accidunt ex duplici causa: ali- Prima.
quando ex valde pia et salutifera divinae bonitatis dispensatione; unde Gregorius in Moralibus [6]: « Differre solet Pater piissimus voces petentium ad tempus, ut desideria crescant et eo magis exaudiantur ad meritum, quo citius non exaudiuntur ad votum ». Idem in Homilia [7]: « Sancta desideria dilatione crescunt; si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerunt ». Deus enim, quamvis per pietatem sit clementissimus, tamen aliquando contingit, quod hoc quod libentissime tribuit, protrahit, ut tu discas magna multum et ardenter desiderare et adepta sollicitius cum gratiarum actione conservare. — Aliquando autem beneficium protrahit ex postulantis Secunda
inordinata dispositione. Bernardus [8]: « Errat omnino, si quis illam caelestem dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic venenoso gaudio, charismata illa Spiritus sancti huius saeculi illecebris misceri arbitratur ».

Capitulum IV.

Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis reflectere ad superiora, ut videat duodecim gaudia caeli orta ex contemplatione vel inferiorum, vel exteriorum, vel interiorum, vel superiorum.

§ 1.

De gaudio caelesti in genere.

1. Homo. Sed iam, o anima, ne diutius te pro-
Repetitio. traham nec amplius te per exspectationem affligam; purga *intellectum* a vanis et inutilibus phantasmatibus, a naturalibus et curiosis rationibus, ab extraneis et scientificis occupationibus. Purga etiam *affectum* a culpa, a culpae sequela, a culpae occasione vel causa. Erige rationem, dilata et expande affectionem et *intra in gaudium Domini* [9], *quod nec oculus*

---

[1] Libr. I. de Trin. c. 2. n. 4. Cfr. I. Sent. lit. Magistri, d. II. c. 1, et ibid. Comment. dub. 1.

[2] De Contritione cordis (inter opera August.), c. 2. Idem dicit Anselm., Meditat. 11. in fine; cfr. supra pag. 35, nota 6.

[3] Codd. A C E *operibus*.

[4] Vide supra notam 2. — Sequitur Ps. 12, 1, cui Vat., refragantibus A C D F L, praemittit *exspectando micas, quae cadunt de mensa dominorum in aula caelica*.

[5] Isai. 49, 4. Pro *vacuum* A E L *vanum*.

[6] Libr. XX. c. 31. n. 61.

[7] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 25. n. 2.

[8] Serm. 5. in Ascensione Domini, n. 13. Pro *venenoso gaudio* A C D E F L *venenoso coeno*, I cum textu originali *veneno;* cfr. supra pag. 50, nota 2. Post hunc locum capitulum tertium finiunt A C I L, quos sumus secuti; cfr. supra pag. 55, nota 7. in fine. Cod. M adiungit: Unde Gregorius [cfr. XVIII. Moral. c. 41. n. 66. et supra c. 2. n. 1. et n. 8. in fine]: « Quanto plus homo in istis terrenis delectatur, tanto magis a caelesti amicitia et societate disiungitur et elongatur ». Non enim hic ventrem et ibi mentem quis poterit implere.

[9] Matth. 25, 21, post quem I. Cor. 2, 9. Cfr. I. Sent. d. 2. dub. 1.

in hac vita perfecte *vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.* « Exardesce igitur, o anima mea, amore et desiderio supernae vitae Sanctorum, ubi est actio non operosa, requies non desidiosa, ubi vita sine defectione, laus divina sine cessatione ». Haec Augustinus [1]. Gaude igitur et exsulta ac mercedem laboris tui considera, quae re vera est tam multa, quod non potest numerari, tam magna, quod non potest mensurari, tam pretiosa, quod non potest aestimari, tam copiosa, quod non potest terminari.

estio de gaudio specie.

2. Anima. O homo, iam multa dixisti in genere; dic modo quaeso, singula in specie, quia magis intelligimus quae in specie dicuntur, quam quae generaliter exprimuntur.

udiom a uor pars.

Homo. O anima, quid dicere valeo? Cum futurum gaudium aspicio, iam pene prae admiratione deficio, quia [2] « gaudium erit *intus* et *extra, subtus* et *supra,* circumcirca ». Gaudebis enim in omnibus, gaudebis de omnibus. Gaudium tuum, ut puto,

aefigura- in Apo- psi.

praefiguratum fuit in Apocalypsi [3] per illam mulierem beatam, quae *amicta fuit sole, et luna sub pedibus eius, et in capite eius corona stellarum duodecim.* Mulier ista, ut aestimo, est anima beata, aeterni Regis *filia, sponsa* et *regina: filia* per naturae creationem, *sponsa* per gratiae adoptionem, *regina* per gloriae collationem [4]. Haec bene dicitur *amicta sole,* quia decorata splendore claritatis deificae, *coronata* dignitate felicitatis aeternae; in qua felicitate ob specialem decorem sunt duodecim gau-

na stel- am duo- im.

dia, per *duodecim stellas praefigurata,* per quae decoratur et ornatur felicitas superna.

hortatio aec gau- contem- da.

3. Haec gaudia debes tu, o anima, quotidie devota mente transcurrere et nullam praesentis miseriae et incolatus consolationem quaerere et spe illius gaudii omnem tribulationem vitae praesentis aequanimiter et gaudenter sustinere. « O anima, non turberis, si mali in hoc mundo florent, et tu pateris, ipsi gaudent, et tu perturbaris. Mali heu, nullum locum habent in caelesti gaudio; nec cures tu, si nihil habueris in praesenti saeculo, sed spe illius gaudii, quo tendis, quidquid in via adversitatis occurrit, affectus tuus gaudenter et patienter sustineat ». Haec Beda [5]. O anima, « si te aliquando delectant mundana gaudia, falsa huius saeculi gloria, brevis et caduca potentia; illic mentem evoca et omnia refutabis ut stercora ». Haec Hieronymus in epistola [6]. « Curre igitur, o anima, non passibus corporis, sed affectibus et desideriis; quoniam non solum Angeli et Beati, sed et Angelorum et Beatorum Dominus et magister te exspectat. Exspectat te Deus Pater tanquam filiam dilectissimam, Deus Filius tanquam sponsam dulcissimam, Deus Spiritus sanctus tanquam amicam sibi gratissimam. Exspectat te Deus Pater, ut heredem universorum bonorum te constituat; Deus Filius, ut te fructum suae nativitatis et pretium sui pretiosissimi sanguinis Deo Patri offerat; Deus Spiritus sanctus, ut suae aeternae bonitatis et dulcedinis participem te faciat. Exspectat te illa beatissima omnium caelestium spirituum aeterni Regis familia, ut te in suum collegium suscipiat [7] ».

Item, ad haec desiderauda.

4. Tu igitur ipsorum societatem super omnia desidera. Cum magna enim verecundia illuc venires, si eam *in hac lacrymarum valle* [8] non amasses. « Quoties ergo te vana huius saeculi delectat ambitio, quoties vides in hoc mundo aliquid gloriosum, statim ad caelum mente transgredere, et esse incipe quod futura es [9] ». Revera aestimo, o anima, si haec caelestia gaudia iugiter in mente teneres, de hoc exsilio quoddam suburbium caelestis regni construeres, in quo illam aeternam dulcedinem quotidie spiritualiter praelibando degustares. Quia, « cum aliquid

Notandum.

---

[1] De Catechizandis Rudibus, c. 25. n. 47: « Exardesce amore atque desiderio sempiternae vitae Sanctorum, ubi nec operosa erit actio nec requies desidiosa, laus erit Dei sine fastidio, sine defectu, nullum in animo taedium, nullus labor in corpore » etc. Codd. C D E F omittunt *Haec Augustinus* et seq. propositionem cum praecedente coniungunt legentes: *laus divina sine cessatione, merces laboris tui tam magna, quod non potest mensurari, tam multa, quod non potest numerari, tam pretiosa... terminari.* Deinde E F addunt *Haec Augustinus,* quod etiam L hic subiungit; A omittit *Gaude igitur... terminari,* quam sententiam Vat. cum nonnullis codd. tribuit *Bernardo.*

[2] Ut dicit Eadmerus, de S. Anselmi similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 71.

[3] Cap. 12, 1.

[4] Cod. A addit *Hieronymus.* Cfr. S. Hieron., Epist. 54: « Quid pulcrius anima, quae Dei *filia* nuncupatur et nullos extrinsecus quaerit ornatus? Credit in Christum, et hac ambitione ditata, pergit ad *sponsum,* eundem habens Dominum, quem et virum ». Codd. C F subiungunt *Haec Bernardus.* Vide infra n. 3. et supra cap. 1. n. 19.

[5] Cfr. Comment. in Ps. 36. (inter opera Bedae), clarius in glossa *ordinaria* in lac. 1, 2: Ne indignemini, si mali in mundo florent, si vos patimini; quia non est christianae veritatis in temporalibus exaltari, sed potius deprimi. Mali nihil habent in caelo, vos nihil in mundo. Spe illius boni, ad quod tenditis, quidquid in via contingat, gaudere debetis.

[6] Epist. 52. (alias 2.) n. 10: « Cogitemus crucem eius [Christi], et divitias lutum putabimus ». Codd. I M omittentes quae sequuntur *Curre igitur, o anima... non amasses* (n. 4.) legunt *Hieronymus in epistola: Quoties te vana... futura es.* Haec sententia revera habetur in epist. 22. n. 41. in fine. Vat., quae pro *refutabis ut stercora* substituit *reputabis ut stercora,* illam sententiam tribuit *Bernardo.* Cfr. Chrysost., Homil. 15. ad popul. Antioch. n. 3: Parva videbuntur omnia, et divitiae et gloria et potentia et honor et si quid aliud huiusmodi, cum caelestia respicias, sicut scilicet et Paulo parva omnia videbantur etc. Homil. 30. in Epist. ad Rom. n. 4. in fine: Nam si te hic amor [caelorum] capiat, coenum et lutum deprehendes et ea quae nunc miraris, deridebis.

[7] Bernard., Meditat. etc. c. 6. n. 17, ubi tamen textus originalis sententiam hinc inde paulo aliter exhibet. Pro *aeternae bonitatis* (ita A C D E F L) Vat. *aeternae beatitudinis.*

[8] Psalm. 83, 7.

[9] Hieron., Epist. 22. n. 41. in fine; cfr. supra nota 6.

aeternum mente capimus, iam non in hoc mundo », sed in caelis habitamus. Haec Augustinus [1]. Tanta est, o anima, vis tuae dilectionis, quod « ibi verius habitas, ubi amas, quam ubi animas ». Bernardus. Hoc est, carissima anima, regnum Dei, quod intra nos est [2], quod heu, miserabiliter negligimus, cum foris ad inania et vana fusi sumus. « Fusi sumus foras et de regno Dei, quod intra nos est, nihil curantes, foris quaerimus consolationem de rebus vanis et *insaniis falsis,* ita quod iam religionis antiquae devotionem amisimus, adeo quod nec speciem ipsius retinemus [3] ».

Tu ergo, o anima, aeterni Regis *filia, audi* mente devota *et inclina aurem tuam* [4] ad sancta et salutifera consilia. *Vide* per contemplationem caelestis regni consolationem, *obliviscere* per contemptum et detestationem *populum tuum et domum patris tui,* hoc est mundum, diabolum et te ipsam.

§ 2.

De gaudio caelesti in specie, et primo de triplici gaudio orto ex conversione contemplationis ad ea quae infra sunt.

5. Vide igitur et devota mente pertracta, qualiter illi divini et caelestes spiritus, qui praesentis vitae et miseriae periculum evaserunt, quamvis ab illius aeterni solis splendore se nunquam possint avertere, aliquando tamen radium suae contemplationis convertunt ad *inferiora,* aliquando ad *superiora,* aliquando ad *interiora,* aliquando ad *exteriora.*

In conversione ad inferiora triplex ratio gaudendi.

6. Convertunt, inquam, ad *inferiora,* et gaudent ex triplici causa: primo, quod tam impios, horribiles et crudeles *hostes per divinam potentiam superaverunt;* secundo, quod omnes *defectus et peccata* vel *per divinam sapientiam* [5] *vitaverunt,* vel iam dudum commissa *correxerunt;* tertio, quod tam lamentabiles et interminabiles cruciatus aeternos *per divinam clementiam evaserunt.* O anima, quanto, putas, gaudent quotidie gaudio, quando tot vident a carne et mundo et diabolo superari, tot tam diversis peccatis, de quibus nunquam merentur veniam, inquinari, tot aeternaliter sine fine damnari? Re vera tunc puto, quod de morte transisse ad vitam [6] vitae duplicat gaudium.

Gaudium hostibus victis.

7. O Domine Deus, si nunc tam grave periculum est in bello, quantum, putas, tunc erit gaudium de *triumpho,* « cum post devictum triumphatumque mundum, submerso impio Pharaone cum exercitu suo in mari rubro, tenent omnes electi tympanum, cum Maria psallentes et cantantes, laudantes et benedicentes Dominum, una voce dicentes [7]: *Cantemus Domino, gloriose enim* » etc.

Duo chori electorum gratias agentes.

Tunc constituentur duo Seraphim, hoc est duo chori electorum, scilicet innocentes et poenitentes, clamantes *alter ad alterum: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth* [8]. *Sanctus* Deus Pater, qui nos a mundo, a carne et diabolo tam potenter liberavit. *Sanctus* Deus Filius, qui nos a poena et a culpa tam sapienter iustificavit. *Sanctus* Deus Spiritus sanctus, qui nos tam clementer ab aeternis tormentis praeservavit. *Plena est omnis terra gloria eius,* qui nos de mundi miseria ad caelestis regni gaudia evocavit.

Angusti vitae ter nae conv sae in gr dium.

O anima, qualis tibi erit dies illa, cum ad hanc felicem choream fueris assumta, et cum tibi omne, quod in terra et in mundo pie sustinuisti, convertetur in aeternum inbilum. Tunc de omnibus his *laudabis* Dominum Deum tuum labiis exsultationis, dicens [9]: *Misericordias Domini in aeternum cantabo.* « Quo cantico, secundum Augustinum de Civitate Dei, quod cantatur in laudem gloriae Christi, cuius sanguine liberati sumus, nihil erit iucundius illi civitati », nihil dulcius.

Exhortat

8. Tu igitur, cum tentationibus probaris, cum persecutionibus impugnaris, cumque in hoc saeculo variis tribulationibus infestaris; tunc mente in caelum evola et cogita, quod haec non sunt aliud nisi aeterni gaudii materia. Et tunc, secundum Gregorium, consideratio praemii minuit vim flagelli: « Si enim consideramus, quae et quanta sunt, quae nobis promittuntur in caelis, vilescunt animo omnia, quae habentur in terris ». Haec Gregorius [10]. Revera non tantum bona, quae delectabiliter possidemus, verum etiam mala, quae aliquando lamentabiliter sustinemus vilescunt; « non enim *sunt condignae passiones huius temporis* ad praeteritam culpam, quae dimittitur, ad

Notandum

---

[1] Libr. IV. de Trin. c. 20. n. 28; vide supra pag. 49, notam 4. — Sententia Bernardi habetur de Praecepto et dispensat. c. 20. n. 60.

[2] Luc. 17, 21: Ecce enim regnum Dei intra vos est. Cfr. Bernard., de Praecepto et dispensatione, c. 20. n. 61.

[3] Bernard., Apologia ad Guillelmum, c. 10. n. 25. (respicitur Ps. 39, 4.).

[4] Psalm. 44, 11, ubi etiam locus, qui paulo inferius allegatur.

[5] Codd. D E *misericordiam.* Inferius post *tertio, quod* A C F L addunt *tam horrendum chaos et.*

[6] Respicitur Ioan. 5, 24: Transit a morte in vitam.

[7] Exod. 15, 1. — Superius post *Maria* G addit *sorore Moysi* (cfr. Gen. 15, 20.). Hieron., Epist. 22. n. 41: Qualis erit illa dies... cum post rubrum mare, submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens Maria soror Aaron in sua manu, praecinet responsuris: *Cantemus* etc.

[8] Isai. 6, 3, ubi etiam habetur locus paulo inferius allegatus.

[9] Psalm. 88, 1. — Sequitur August., XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 4. — Superius pro *ad hanc* [C *ad tam*] *felicem choream* D E *ad felicem, aeternam coronam;* M legit: Heu, carissima anima, qualis erit dies illa, cum Dominus ad iudicandum venerit, sicut dictum est in praecedentibus [c. 3. n. 5.]. Sed qualis erit tibi dies illa, cum ad hanc felicitationem et choream etc.

[10] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 37. n. 1.

praesentem gratiam, quae immittitur, et ad futuram gloriam, quae promittitur ». Haec Bernardus [1]. Quam tu tunc, o anima, cum gaudio possidebis, quando perfecte intelliges, quod in mundo cum tanto periculo, quo plerique opprimuntur, vixisti; quod daemonis fallaces astutias, quibus multi decipiuntur, devicisti; quod cruciatus aeternos, quibus innumerabiles affliguntur, evasisti.

ANIMA. O homo, quam sana et salubris est haec tua consolatio, quia, cum haec quae proposuisti, adverto, consolationem ex spe non modicam recipio. Sed, o Domine Deus, quid, putas, tunc erit, cum hoc quod modo spero, veraciter possidebo?

§ 3.

Secundo, Beati convertunt radium contemplationis ad ea quae iuxta se sunt, et triplici obiecto gaudent.

9. HOMO. O anima, modica sunt haec quae audisti, immo in comparatione quasi nulla sunt quae mente percepisti; sed parumper oculos mentales erige, et quanta sint gaudia, quae de his percipies, quae *iuxta te* sunt, devota mente frequentius volve et revolve.

ex ratio dendi. Attende igitur et considera *locum speciosum*, quem tibi divina *sapientia aedificavit;* attende *victum deliciosum*, ornatum curiosum [2], thesaurum pretiosum, quem tibi aeterna *potentia congregavit;* attende etiam *collegium famosum*, cum quo de divina *clementia* mens tua aeternaliter exsultabit.

10. O anima, attende, quam gloriosa est « *civi-*
co spe- ioso. *tas caelestis*, mansio secura, patria continens totum, quod delectat ». Bernardus [3]. Attende, quam luminosa, quam splendida est *civitas* illa caelestis, *quae non indiget sole neque luna, ut luceant in ea* [4], sed ipse Dominus, *sol iustitiae, candor lucis aeternae* lux eius est, *et lucerna eius Agnus.* O quam *gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei* [5]*! O Israel, quam magna est domus Dei et ingens locus possessionis eius!* O anima, licet hic sis corpore, illic esto mente; quia ibi « est requies sine labore, vita sine morte, iuventus sine senectute, lux sine tenebris [6] », pax imperturbabilis. *Sedebit* enim *populus meus, dicit Dominus, in pulcritudine pacis, in tabernaculis fiduciae et in requie opulenta.*

11. Et quis erit ibi noster *cibus* nisi ille Agnus beatissimus, ille mundus et immaculatus Iesus, Dei Patris et Mariae Virginis Filius, de quo sanctis spiritibus ministrabuntur ad omnem sufficientiam fercula nobilissima de ipsius candidissima humanitate et excellentissima Divinitate? O quam *beati sunt, qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt* [7]*!* « Ibi semper erit sitis et satietas, sed miro quodam modo longe erit a siti necessitas, longe a satietate fastidium [8] ». *Inebriabuntur* enim *ab ubertate domus Domini et torrente voluptatis* eius potabuntur. De victu deliciosо.

12. ANIMA. Dic quaeso, quando hoc?

HOMO. Aestimo, quod non prius, nisi quando ille deliciosus pincerna summi Regis, *splendor paternae gloriae* [9], *candor lucis aeternae, figura divinae substantiae, speculum sine macula* claritatis deificae, *in quem desiderant Angeli prospicere*, quando talis ac tantus *praecinget se et faciet illos discumbere et* personaliter *transiens ministrabit illis.* O anima, haec devota mente pertracta. Quantum gaudium tunc illi beati spiritus concipient ex tam Initium caelestis convivii.

---

[1] De Conversione ad clericos, c. 21. n. 37. Allegatur Rom. 8, 18. — In seq. propositione (cfr. Bernard., Serm. 5. in festo omnium Sanct. n. 5. et 7.) pro *daemonis fallaces astutias* A C *daemones fallaces et eorum astutias*, D E F L *daemones et* [F addit *eorum*] *fallaces astutias*, et voci *evasisti* M praefigit *gratia Dei* (cfr. Gregor., II. Homil. in Evang. homil. 40. n. 8.).

[2] Du Cange, Glossarium etc.: *Curiosus*, elegans, exquisitus.

[3] Meditat. etc. c. 4. n. 11: O civitas caelestis! mansio secura, patria fertilis et ampla, totum continens, quod delectat.

[4] Apoc. 21, 23, post quem Malach. 4, 2. (sol iustitiae), Sap. 7, 26. et Apoc. 21, 23. (cfr. libr. Meditat. c. 25. et Manuale, c. 17. inter opera August.), cui Vat., refragantibus A C D E F L, subiungit: O anima, attende, quam alta et quam spatiosa, quam pulcra et speciosa, quam decora et famosa est civitas illa, quam ornat per se ipsam Trinitas beatissima.

[5] Psalm. 86, 3. et deinde Baruch 3, 24, in quo post *O Israel* D E addunt *id est omnis fidelis videns Deum* (cfr. Gen. 32, 28. et 30.). Vat., contradicentibus A C D E F L, post *possessionis eius* subiungit: O anima, illic contemplare tabernacula Patriarcharum et Prophetarum, habitacula Apostolorum et Martyrum, coenacula Confessorum et Virginum, palatium caelestium spirituum, thronum illum beatissimae Trinitatis speciosissimum.

[6] Augst., Soliloq. (inter opera August.) c. 35; Serm. 65. et 67. ad Fratres in eremo (inter opera August.). — Sequitur Isai. 32, 18. — Quae praecedunt Vat., refragantibus A C D E F L, sic exhibet: O anima, hic licet sis corpore, illic esto mente. O anima, transvola omnia, scrutare omnia, visita omnia, ingredere cuncta per ordinem ostia, quousque pervenias ad summi Regis palatia, ibi sit mens et hic erit requies. Augustinus: O anima, in illa sancta civitate libenter studeas morari, libenter conversari, quia ibi est vita sine morte, iuventus sine senectute, lux sine tenebris.

[7] Apoc. 19, 9. — Secuti sumus A C D E F L, Vat. cum aliis codd. legit sic: Secundo attende victum deliciosum, ornatum curiosum et thesaurum pretiosum. Et quis erit ibi noster cibus... fercula nobilissima? Nobilia quidem de ipsius candidissima humanitate, sed nobilissima de ipsius superbeatissima Divinitate. Tunc enim anima *ingredietur* ad degustandum Divinitatem, *egredietur* ad praelibandum humanitatem *et pascua inveniet* ad omnem sufficientiam et satietatem [cfr. de Spiritu et anima, inter opera August., c. 9.]. O quam *beati sunt, qui ad coenam nuptiarum Agni vocati sunt!* « Ibi etiam beata vita in suo fonte bibitur. Unde huic humanae vitae aliquando aliquid aspergitur, unde in tentationibus fortiter, iuste, temperanter et prudenter vivitur [August., XII. de Gen. ad lit. c. 26. n. 54.] ». Ibi semper adhaeret sitis etc.

[8] Gregor., XVIII. Moral. c. 54. n. 91: Erit nobis delectabiliter impressa sitis simul atque satietas. Sed longe abest ab ista siti necessitas etc. Cfr. Speculum (inter opera August.), c. 29. — Sequitur Ps. 35, 9.

[9] Hebr. 1, 3. — Subinde allegantur Hebr. 1, 3; Sap. 7, 26, ubi pro *speculum sine macula claritatis* A C D E F L *speculum summae claritatis;* I. Petr. 1, 12. et Luc. 12, 37. (cfr. Bernard., de Diligendo Deo, c. 11. n. 33.).

stupenda dignitate ministrantis, ex tam miranda caritate cuiuslibet sodalis convivantis, ex ferculorum deliciosa opulentia, ex ministrorum numerosa frequentia, ex musicorum instrumentorum et aliorum psallentium, cantantium et laudantium Regem gloriae, Deum Dei Filium dulcisona resonantia! In hoc caelesti, magno stupendoque convivio audies Angelos iubilantes, Apostolos psallentes, Martyres triumphantes, Confessores et Virgines laudantes, Patriarchas et Prophetas iucundantes, omnes Sanctos et electos Dei unanimiter Patrem et Filium et Spiritum sanctum collaudantes et una voce dicentes [1]: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius.* « O quam gloriosum est regnum, in quo cum Christo regnant omnes Sancti, *amicti stolis albis, sequuntur Agnum, quocumque ierit* »! O anima, quomodo poterit ibi esse alicuius boni carentia, cum ibi tam varia sit exsultandi materia [2] ?

13. Vide iuxta te *omnium Sanctorum collegium,* quod ad beatitudinis tuae cumulum divina clementia congregavit; quia « nullius boni sine socio iucunda est possessio », sicut dicit Seneca[3]. Unde Gregorius: « Quae lingua dicere, aut quis intellectus capere sufficit, illius supernae civitatis quanta sint gaudia, Angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriae Conditoris assistere » et ab illorum beatissima societate nunquam discedere, sed continue cum ipsis et de ipsorum gaudio in perpetuum exsultare! Anselmus [4]: « Ibi enim a singulis omnes, ibi ab omnibus singuli cognoscentur. Nec quemquam latebit, qua patria, qua gente, qua stirpe quis conditus sit ». Ibi enim tam beata et tam perfecta erit caritas iustorum, quod « unusquisque in tantum diliget proximum suum quantum se ipsum [5] ». Ex quo illud inaestimabile sequetur bonum, quod « ita unusquisque tantum gaudebit de alterius gaudio quantum de proprio ». Proinde, cum inenarrabilis sit numerus electorum, quis, putas, narrare sufficiat gaudium Beatorum ?

De collegio famoso.

De perfecta caritate Beatorum et gaudio communi.

Notandum.

14. « Qualis tibi erit dies illa, cum Maria, mater Domini, tibi occurret choris comitata virgineis, cum et ipse Sponsus tibi cum omnibus Sanctis occurret, dicens: *Surge, propera, amica mea, veni, formosa mea, columba mea; iam enim hiems transiit, imber abiit et recessit!* Tunc Angeli admirabuntur de tua gloria dicentes: *Quae est ista quae ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Videbunt te filiae Sion et laudabunt te. Tunc illa centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni et seniorum tenebunt citharas et cantabunt canticum novum. Tunc secura in amplexus Sponsi evolabis, cum iubilo dicens: *Inveni quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam* ». Haec Hieronymus [6]. Tunc *septem filii* illius magni Iob, qui est *magnus inter omnes,* qui morantur in illa beata orientalium regione, *facient convivia, singuli in die suo, et invitabunt sororem suam* [7], te consortem suam. Et dicent tibi singuli: *Bibe nunc et accumbe cum iucunditate, quia invenisti gratiam coram summo principe.* Et tu respondebis cum gaudio dicens: *Bibam* et hilarior fiam, *quia magnificata est hodie anima mea prae omnibus diebus vitae meae.* O vere inaudita magnificentia! o laeta et iucunda excellentia, qualis nunquam in hoc saeculo est audita! Puto, quod omnis huius mundi pompa in comparatione illius esset vix modica gutta [8].

Amplior expositio.

De septem filiis Iob.

15. Anima. O homo, iamdiu tacui, iam satis silui, quia quae proposuisti cum delectatione et admiratione nimia audivi. Ne quaeso, pertranseas, quin perfectius mihi aliqua de hoc caelestium spirituum convivio exponas, quia iam prius [9] aliquid de hoc tetigisti, sed nimis breviter pertransiisti.

Quaestio hoc convi

Homo. O anima, mallem iterum quod petis sub silentio pertransire, quam vel modicum de hoc caelesti mysterio ore polluto proferre, vel etiam mente concipere, quia qui adhuc mundialibus et supervacuis rebus, heu, saepius implicor, qui adhuc heu, heu, *siliquis porcorum* cum ceteris mundanis pascor [10], de tam familiaribus divinorum spirituum operationibus loqui erubesco nimium et confundor. Quia tamen piis votis tuis contraire non valeo, proponam breviter, quod aliquando, Spiritu instigante, licet

Respons

---

[1] Isai. 6, 3. — Sequitur ex Breviario Romano antiphona ad Magnificat 2. Vesp. pro festo Omnium Sanct., in qua allegantur Apoc. 7, 9. (amicti stolis albis) et 14, 4.

[2] Codd. A C D E F L secuti omisimus quae Vat. hic addit: Tunc enim aperientur omnes illi thesauri aeterni Dei, ubi sunt omnes divitiae, omnes deliciae absconditae, et dabuntur a Patre aeterno unicuique varia et pretiosa munera secundum sua merita.

[3] Epist. 6. n. 4. — Sequitur Gregor., II. Homil. in Evang. homil. 37. n. 1.

[4] De Similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 59. Pro *conditus* L *genitus*, textus originalis *editus*.

[5] De Spiritu et anima (inter opera August.), c. 57, ubi etiam seq. locus. Idem docet Anselm., Proslog. c. 25: In illa perfecta caritate innumerabilium Angelorum beatorum et hominum, ubi nullus minus diliget alium quam se ipsum, non aliter gaudebit quisque pro singulis aliis quam pro se ipso. Si ergo cor hominis de tanto suo bono vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum? Cfr. infra finis huius cap.

[6] Epist. 22. n. 41. Allegantur Cant. 2, 10. seq. et 8, 5; respicitur Apoc. 14, 1. seqq. (de centum quadraginta quatuor millibus etc.), et in ultima propositione, quam textus originalis non exhibet, allegatur Cant. 3, 4. Textus originalis hinc inde plura interserit. Vat., contradicentibus A C D E F L, in principio sententiae ponit: Haec gaudia Hieronymus in fine epistolae ad Eustochium describens ait: « Egredere, quaeso, o anima, paulisper de papilione corporis, ut, in ostio stans, videas Dei gloriam pertransire et praesentis laboris ante oculos pinge mercedem » [Epist. 22. n. 41: Egredere paulisper de carcere et praesentis laboris etc.].

[7] Iob 1, 2-4. — Subinde allegantur Iudith 12, 17. et 18.

[8] Cod. M addit *immo quasi nihil.*

[9] Num. 11. seq. — Subinde pro *breviter* Vat. *nimis cito.*

[10] Cfr. Luc. 15, 16, de filio prodigo. — Inferius pro *operationibus* D *operibus.*

indignus, mente pertracto. Quamvis enim in illa caelesti aula, ubi plenitudo omnis boni in omnibus illis perfecta est, quamvis ibi pro differentia meritorum quaedam data sint excellenter; nihil tamen ibi ex inaestimabilis divinae pietatis immensitate, secundum Gregorium [1], possidetur singulariter. Omnia enim sunt omnibus communia propter eum qui *in omnibus* est *omnia*. Ibi enim Virgo gaudebit de sanctae viduitatis merito, ibi Vidua exsultabit de castae virginitatis privilegio, ibi Confessor de Martyrum iucundabitur triumpho, ibi Martyr tripudiabit de Confessorum bravio, ibi Propheta laudabit de Patriarcharum pia conversatione, ibi Patriarcha exsultabit de Prophetarum fide et speculatione, ibi Apostoli et Angeli gaudebunt de merito omnium inferiorum, ibi omnes inferiores laetabuntur de gloria et corona superiorum. Ex illius enim sanctae et perfectae caritatis vinculo [2] fiet, ut unusquisque habiturus sit in alio quod non habet in merito proprio.

ia sunt nibus mnia.

16. Anima. O homo, adhuc nec ista sufficiunt mentem meam quietare; unde quaeso, ne pertranseas, mihi aliqua de dicto convivio singillatim et distincte explicare.

lteratur estio ea-.

Homo. O anima, bene nosti, quod « balbutiendo, ut possumus, excelsa Dei resonamus [3] ». Nec mirum, quia, cum simus minus idonei ad intelligendum, quomodo possumus esse sufficientes ad loquendum, cum illa supercaelestia, quae lippientibus oculis contemplamur, verius sint, quam intelligantur, et verius intelligantur, quam exprimantur vocibus? Ne te tamen diutius protraham, audi, quid imaginatur intellectus, licet adhuc modicum degustet affectus. Puto, quod illi *septem filii*, de quibus supra [4] memoravimus, sunt omnes sancti et electi spiritus, altissimi Patris heredes et filii. Hi *convivia unusquisque in die suo faciunt*, quando se invicem suis caelestibus gaudiis pascunt; in quo de meritis suis singuli iuxta datam sibi gloriam fercula deliciosissima propinant. Primo igitur die primogenitus, hoc est ille caelestium Angelorum numerus, qui non immerito nomine *primogeniti* censentur [5], quia priores sunt creatione et conversione ad Deum, a quo nunquam recesserunt per peccatum, sed semper immobili caritate Deo Patri adhaeserunt et illam hereditatem beatam caelestis regni omnibus priores possederunt. Isti tibi, o anima, in suo convivio diversa fercula deliciosa et pretiosa propinant, cum unusquisque ordo de eo quod excellentius recepit in munere [6], gaudia specialia administrat.

esponsio.

illo cun- o septem rum.

17. Iam cogita, o anima, quale tibi ferculum propinant illi summi spiritus *seraphici* ordinis, qui « adeo vicini illi aeterno Patri sunt, quod inter ipsos et hunc nulli alii spiritus intersint [7] », qui ipsum immediatius contemplentur et suis bonis aeternis perfectius perfruantur. Quale, putas, hi propinant gaudium de naturae suae nobilitate, quale de contemplationis claritate, quale de dilectionis sinceritate? Hi ergo, hoc est, illi qui *Seraphim* nominantur, istud convivium ornant ardore divinae caritatis, *Cherubim* splendore aeternae claritatis, *Throni* aequitate divinae maiestatis, *Dominationes* de dominandi super alios excellentia, *Principatus* de principandi inferioribus magnificentia, *Potestates* de auctoritate malignos spiritus coercendi, *Virtutes* de potestate miracula faciendi, *Archangeli* de dignitate superiora nuntiandi, *Angeli* de agilitate minora divinae scientiae secreta revelandi. Ecce, vides, qualiter singuli mentes Beatorum caelestibus gaudiis pascunt de his quae ab illa supercaelesti aula specialius in munere receperunt. — Nec est mirandum, quod haec praedicta et multa alia nobis adhuc occultiora illi spiritus in nostrum gaudium nobis propinant, qui tam fideliter *in hac lacrymarum valle* [8] nos custodiunt et nos ad illam aeternae beatitudinis patriam perducere totis viribus concupiscunt. Bernardus [9]: « O, si quis cognosceret, qua cura et sollicitudine illi beati spiritus intersunt cantantibus, adsunt orantibus, insunt meditantibus, supersunt quiescentibus, praesunt procurantibus »! O anima ieiuna et famelica, si vel

Fercula novem chororum Angelorum.

Ratio.

---

[1] Libr. IV. Moral. c. 36. n. 70; V. c. 46. n. 86 [cfr. supra pag. 24, nota 5.]; II. Homil. in Ezech. homil. 4. n. 6. et IV. Dialog. c. 35. August., in Ioan. Evang. tr. 67. n. 2: Tanquam stellae [cfr. I. Cor. 15, 28.] Sancti diversas mansiones [cfr. Ioan. 14, 2.] diversae claritatis, tanquam in caelo, sortiuntur in regno; sed propter unum denarium [cfr. Matth. 20, 9.] nullus separatur a regno; atque ita *Deus erit omnia in omnibus* [I. Cor. 15, 28.], ut, quoniam Deus caritas est [I. Ioan. 4, 8.], per caritatem fiat, ut quod habent singuli commune sit omnibus. Sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero quod ipse non habet. Non erit itaque aliqua invidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis.

[2] Codd. A C D E *merito*, I *virtute*.

[3] Gregor., V. Moral. c. 36, n. 66, ubi etiam occurrit dictio *lippientibus oculis* inferius posita; cfr. tom. III. pag. 175, nota 2. — August., VII. de Trin. c. 4. n. 7: Excedit supereminentia Divinitatis usitati eloquii facultatem. Verius enim cogitatur Deus, quam dicitur, et verius est, quam cogitatur.

[4] Num. 14. Cfr. Iob 1, 2. et 4.

[5] Codd. A C F L *nuncupantur*.

[6] Gregor., II. Homil. in Evang. homil. 34. n. 14: Sed idcirco uno eodemque vocabulo communiter non censentur [ordines Angelorum], ut ille ordo vocari privato uniuscuiusque rei nomine debeat, qui hanc in munere plenius accepit. Cfr. II. Sent. lit. Magistri, d. IX. c. 3, et ibid. Comment. S. Bonav. q. 4.

[7] Gregor., loc. cit. n. 10: « *Seraphim* namque ardentes vel incendentes vocantur. Quae, quia ita Deo coniuncta sunt, ut inter haec et Deum nulli alii spiritus intersint, tanto magis ardent, quanto hunc vicinius vident ». Ibidem etiam etymologia nominum aliorum ordinum proponitur, de qua vide Bernard., V. de Considerat. c. 4. n. 8. seqq., et Petr. Lombard., II. Sent. d. IX. c. 2. — Superius pro *spiritus seraphici ordinis* D E *spiritus Seraphim*.

[8] Psalm. 83, 7. — Inferius A C D E L omittunt *aeternae*.

[9] Meditat. etc. c. 6. n. 16. Pro *adsunt orantibus, insunt meditantibus* textus originalis *assistunt orantibus, adsunt meditantibus*. Vat., refragantibus A C D E F L, legit: O si quis cognosceret, quemadmodum *praeveniunt principes coniuncti psallentibus in medio iuvencularum tympanistriarum* [Ps. 67, 26.], videret itaque [I *utique*, textus originalis *procul dubio*], qua cura, quove tripudio intersunt cantantibus etc.

unam micam, *quae cadit de mensa dominorum* [1], in hoc convivio aperto mentis ore sumsisses, puto, quod hanc peregrinationem et omnem tribulationem ex tunc patienter tolerares. Puto, quod si unam guttam de vino potus eius degustasses, omnem huius saeculi dulcedinem fastidires. Gregorius in Moralibus [2]: « Si cor semel in caelestibus », per degustationem subaudi, « figitur, quam abiecta sint mox cernitur quae prius alta videbantur ».

De ferculis aliorum sex filiorum.

18. O anima mea dilecta, de convivio Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum et Virginum, qui per alios sex filios non immerito praefigurantur, quid dicam? Unusquisque enim horum tot in convivio suo proponet fercula, quot habuit in hac vita virtutum opera. Et quis enarrare sufficiat, quantum gaudium quaelibet anima suscipiat de sanctorum Patriarcharum humilitate et simplicitate perfectissima, de Prophetarum credulitate et fidelitate certissima, de Apostolorum caritate et magna diligentia, de Martyrum stabilitate et patientia, de Confessorum pietate et clementia, de Virginum castitate et continentia? « Revera lingua et vox deficit, quia intellectus capere non sufficit, quantum sit gaudium Angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriae Conditoris assistere, praesentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre, nullo metu mortis affici, incorruptionis perpetuae munere laetari ». Haec Gregorius [3].

Epilogus.

19. O quam felix tibi erit haec dies, cum fueris ad hereditatem patrum tuorum reversa et cum omnibus his inaestimabili gaudio fueris assumta et ad thalamum summi Regis feliciter introducta! Iam nunc expergiscere, o anima mea, et cum illa famosa regina [4], cum aromatibus virtutum, cum thesauris bonorum operum, cum magno apparatu caelestium desideriorum ascende in illam Ierusalem supernam et contemplare diligenter singula et vide, quod veritas vincit famam, gloria exsuperat omnem loquelam; et tunc incipies dicere cum beato Petro in magno cordis iubilo: *Domine, bonum est nos hic esse* [5]; hic pater, hic mater, hic soror, hic frater, hic patria! O Domine, permitte nos hic esse et abhinc nunquam discedere! Ambrosius [6]: « Fugiamus, o anima, in patriam verissimam, quia illic est patria, ad quam conditi sumus, Pater, a quo creati sumus, mansio secura, *Ierusalem superna, quae est mater nostra* ». Anselmus [7]: « O anima, tantus debet esse in hac vita mortali amor et desiderium perveniendi ad illud, ad quod facta es, et dolor, quia nondum ibi es, et timor, ne forte non pervenias, ut nullam laetitiam sentire valeas, nisi de his quae tibi auxilium et spem conferunt perveniendi ».

Exhortat

§ 4.

Tertio, Beati convertunt radium contemplationis ad ea quae intra se sunt, et tripliciter gaudent.

Gaudium quatuor tibus co ris.

20. *Corpus* etiam nostrum, quod ex quatuor elementis est compositum, quatuor dotibus erit remunerandum [8]. Terra enim tunc habebit aeternam

---

[1] Matth. 15, 27. Pro *dominorum*, quod A C F L omittunt, D E *Domini*. — Superius A E F L omittunt *ieiuna et famelica*. Inferius pro *patienter tolerares* (ita A C D E F I L) Vat. *impatienter tolerares*, et pro *de vino potus* D E *divini potus*.

[2] Cfr. V. c. 1. n. 1: Pensant autem [viri sancti], quae sint aeterna bona, quae cupiunt, et cognoscunt, quam nihil sit omne, quod blandum temporaliter arridet etc.; VIII. c. 27. n. 46: Sancti viri, quo verius summa cognoscunt, eo sublimius terrena despiciunt. Vide ibid. c. 13. n. 28. Libr. XXVII. c. 16. n. 32: Postquam quae essent aeterna cognovit [animus]... admiratione summorum sese ab infimis suscitatus elevavit, ut nulla iam ei, nisi quae aeterna sunt, libeant et despectis transeuntibus, sola quae permanent requirat. Vide etiam I. Homil. in Ezech. homil. 10. n. 43; I. Homil. in Evang. homil. 11. n. 2: Qui caelestis vitae dulcedinem, in quantum possibilitas admittit, perfecte cognoverit, ea quae in terris amaverat, libenter cuncta derelinquit; in comparatione eius vilescunt omnia, deserit habita, congregata dispergit, inardescit in caelestibus animus, nil in terrenis libet, deforme conspicitur quidquid de terrenae rei placebat specie. Simile dicitur ibid. II. homil. 25. n. 2. in fine. Pro *subaudi* L *summae felicitatis*.

[3] Libr. II. Homil. in Evang. homil. 37. n. 1.

[4] De qua III. Reg. 10, 1. seqq. et II. Paralip. 9, 1. seqq. — Superius pro *cum omnibus his inaestimabili gaudio* (ita A C D E L) Vat. *quando ab his omnibus cum inaestimabili gaudio*.

[5] Matth. 17, 4. — Superius post *loquelam* Vat., refragantibus A C D E F L, prosequitur: si forte posses ex admirationis magnitudine extra humanum spiritum rapi et miro quodam modo in divinum spiritum transformari, ut dicere inciperes cum Petro etc.

[6] De Isaac et anima, c. 8. n. 78: « Fugiamus ergo in patriam verissimam. Illic patria nobis et illic Pater, a quo creati sumus, ubi est Ierusalem civitas, quae est mater omnium ». In fine allegatur Gal. 4, 25. seq.

[7] Libr. I. Cur Deus homo, c. 20.

[8] Secuti sumus codd. A C D E F L, omittentes ea quae Vat. praemisit huic propositioni: *Anima*. O homo, dum haec aliquando cogito, dum haec tacita mente mecum pertracto, quid est, quod tunc interlucet mihi et percutit cor meum sine laesione, et inhorresco et ardesco? Augustinus [X. Confess. c. 40. n. 65.]: « Intromittor aliquando mentaliter in affectum multum inusitatum, nescio quam dulcedinem, quae si perficeretur in me, nescio, quid erit, quod vita ista non erit. Sed recidivo oneris ponderibus et resorbeor solitis curis. Illic esse valeo, nec volo; illic esse volo, nec valeo, miser utrobique ». Haec Augustinus. *Homo*. O anima, puto, quod haec caelestia sine praelibatione dulcedinis non possunt cogitari. Sed nescio, quid tunc erit, cum perfecte in re sine aenigmate poterunt degustari. Unde non est mirandum, si praelibatio talium tibi incutit huius exsilii taedium, quia nihil est magis amarum, quam, postquam anima consuevit talium praegustatione consulari, si rursum inceperit mundialibus et transitoriis implicari. Hinc est, quod anima laborat, luctatur et anxiatur. Illic semper esse cupit, nec sufficit; hic esse compellitur, sed illic post hoc quod praegustatum est, ascendere conatur. Iam enim, « gustato spiritu, desipit omnis caro [Bernard., Epist. 111. n. 3.] ». Vidisti gaudium Beatorum de his quae sunt infra te, et de his quae sunt iuxta te; vide modo, si potes, quale gaudium futurum sit de his quae sunt *intra te*. Homo enim remunerabitur in *corpore* et in *mente* et istorum aeterna et inseparabili *unione*. Corpus enim nostrum etc.

immortalitatem, aqua omnimodam impassibilitatem, aër velocem agilitatem, ignis splendidissimam claritatem [1]. — « In sempiterna patria corda Beatorum sibi invicem et claritate lucent et puritate translucent; ibi uniuscuiusque vultus aspicitur, et conscientia penetratur; ibi cuiuslibet mentem ab alterius oculis corpulentia non abscondit [2] »; « ibi etiam mox, ubicumque voluerit animus, statim aderit corpus ». Augustinus. Sicut enim tunc animus perfectissime obedit Creatori, ita corpus promptissime obtemperabit suo motori [3]. — Ibi erunt omnes sensus in actibus suis. Ibi enim oculus videbit decorem speciosissimum, gustus sapiet saporem dulcissimum, olfactus odorabit odorem suavissimum, tactus amplexabitur obiectum deliciosissimum, auditus innovabitur per sonum iucundissimum [4]. « Recedat ergo, o anima, amor vitae praesentis, et accedat amor vitae advenientis, ubi nulla adversitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat, sed perennis laetitia regnat [5] ». Ibi « *esse* nostrum non habebit mutationem, *nosse* nostrum non habebit errorem, *amare* nostrum non habebit offensionem [6] ». « Ibi aberit omnis deformitas, omnis infirmitas, omnis tarditas, omnis corruptio. Ibi *caelum novum*, ibi *terra nova*. Ibi similes erimus Angelis Dei, etsi non aetate, certe tamen felicitate ». « Ibi vita sine morte, iuventus sine senectute, gaudium sine tristitia, pax sine discordia, voluntas sine iniuria, lux sine tenebris, regnum aeternum expers commutationis [7] ». Ibi « quidquid volueris erit, quidquid nolueris non erit ».

21. Considera etiam, quantum gaudeat animus, cum resumserit tale corpus, quale iam audisti, non tale, quale cum ingenti dolore sustinuisti et cum magno certamine devicisti, de quo saepius timens et impatiens patienter et irascens clementer dixisti [8]: *Quis liberabit me de corpore mortis huius?* Non certe tale, sed iam perfecte obediens et spirituale; tale, inquam, tale, quod erit tibi in contemplationis solatium et in aeternae felicitatis augmentum [9]. Certum est enim, quod ipsa anima nunquam resumtionem corporis appeteret,

---

[1] Bernard., Serm. 4. in festo Omnium Sanct. n. 6: Ipsi [homini exteriori] ergo, *ut inhabitet gloria* etiam *in terra nostra* [Ps. 84, 10.]... quatuor sunt quaerenda, quem nimirum constat ex elementis quatuor esse compactum... Habeat ergo terra nostra immortalitatem, ne iam timeat denuo se in pulverem redigendam... Habeat certe etiam aliquando omnimodam impassibilitatem... Sed iam desiderat corpus nostrum etiam levitatem secundum eam nimirum quam habet ex aëre portionem, ne vel ipso onere sit molestum. Tanta itaque futura credenda est corporum levitas et agilitas Beatorum, ut possint, si velint, absque omni mora seu difficultate ipsam quoque cogitationum nostrarum sequi ad omnia velocitatem. Quid ultra deest ad perfectam corporis beatitudinem? Sola utique pulcritudo. Hanc perfectissimam habituri, non immerito possumus attribuere ei parti, quam habemus ab igne. — Vat. cum nonnullis codd. hic addit: Tunc *fulgebunt iusti sicut sol et tanquam scintillae in arundineto discurrent* [Sap. 3, 7; cfr. Matth. 13, 43, quem Bernard. affert]. *Absterget* enim *Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum, et iam non erit amplius neque luctus neque clamor neque dolor* [Apoc. 21, 4.], sed sempiterna pax et laetitia.

[2] Gregor., XVIII. Moral. c. 48. n. 77. seq. Textus originalis hinc inde plura interserit. — Sententia Augustini habetur XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 1: Certe ubi volet spiritus, ibi protinus erit corpus. Cfr. Serm. 242. (alias 149. de Tempore) c. 3. n. 5. et c. 8. n. 11. Hanc (cfr. nota praeced.) vel sententiam Gregorii A D F I L attribuere videntur Bernardo.

[3] Cfr. August., Epist. 143. (alias 7.) n. 6. et Epist. 205. (alias 146.) n. 11. in fine; XII. de Gen. ad lit. c. 35. n. 68; Serm. 242. (alias 149. de Tempore) c. 8. n. 11. et Serm. 277. (alias 102. de Diversis) c. 7. n. 7; XIII. de Civ. Dei, c. 20; Enarrat. in Ps. 145. n. 5: Accepit homo corpus tanquam in famulatum, Deum autem Dominum habens, servum corpus, habens supra se Conditorem... Regere non potest inferiorem, nisi regatur a meliore... non potest regere quod regebat, quia regi noluit, a quo regebatur. — Vat. contra codd. A C D E F L addit: Tam potentem tunc faciet Deus animam, ut ex eius beatitudine plenissima redundabit (sic!) in corpus [August., Epist. 118. alias 56. c. 3. n. 14.]; ex qua redundantia habebit vigorem impassibilitatis, splendorem claritatis, aptitudinem subtilitatis, promptitudinem agilitatis. Cfr. IV. Sent. d. 49. p. II. per totam, ubi etiam de seq. propositione.

[4] Auctoritate A C D E F L omisimus quae Vat. hic addit: Ibi enim, cum mens in exsultationem rapitur, lingua in canticum laudis elevatur. *Anima.* O homo, audivi iam dudum mirabilia, et cum vera sint haec omnia, quid aliud est haec praesens vita, nisi quaedam mortis umbra? *Homo.* O anima, bene dixisti, quia « temporalis vita aeternae vitae comparata, mors est potius dicenda quam vita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis quid est aliud quam quaedam prolixitas mortis »? « Ergo sancti viri, quia huius vitae brevitatem indesinenter aspiciunt, quasi quotidie morientes vivunt, et ideo se non mansuros sollicitius praeparant, quia haec omnia nihil esse ex fine semper pensant ». « Sed carnales mentes ideo praesentia diligunt, quia vita carnis quam fugitiva sit, minime perpendunt. Nam si velocitatem transitus eius aspicerent, hanc etiam prosperam minime amarent ». Haec Gregorius [II. Homil. in Evang. homil. 37. n. 1; VII. Moral. c. 30. n. 45; VIII. Moral. c. 10. n. 23.].

[5] De Conflictu vitiorum et virtutum (inter opera August.), c. 26. — Vat., refragantibus A C D E F L, addit: Et considera, « quanta sit felicitas futura, ubi nullum erit malum, nullum latebit bonum, vacabitur Dei laudibus, qui erit *omnia in omnibus* [I. Cor. 15, 28.]. Ibi enim nulla desidia cessabitur, nulla indigentia laborabitur » [August., XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 1.].

[6] August., XI. de Civ. Dei, c. 28 [originale *mortem* pro *mutationem*]; ibid. XXII. c. 20. n. 3. habetur seq. locus, in quo allegatur Apoc. 21, 1. (quem textus originalis omittit) et Luc. 20, 36: Aequales enim Angelis sunt; cfr. Matth. 22, 30: Erunt sicut Angeli Dei in caelo.

[7] Serm. 49. (cfr. Serm. 65. et 67.) ad Fratres in eremo (inter opera August.). Vide supra pag. 59, notam 6. — Sequitur sententia Anselmi, Proslog. c. 25: Quidquid volet erit, et quod nolet non erit. Cfr. infra n. 23.

[8] Rom. 7, 24. — Superius pro *devicisti* C D E F *deieristi*.

[9] Vat., contradicentibus A C D E F L, hic addit: *Anima.* Mirari super omnibus h's non sufficio et prae magnitudine admirationis in inquisitione deficio. Unum tamen scire desidero, qualiter mens, quae in praesenti vita adeo in contemplando [ita I, Vat. *a Dei contemplatione*] per corpus deprimitur, illic per ipsum in contemplatione adiuvetur? *Homo.* O anima, scrupulosa est haec quaestio; sed quia magis est curiosa quam devota, brevis erit responsio. Anima enim tunc virtute divina alium habebit modum intelligendi quam in via. Nec est mirandum, si pro loco et tempore mutat ordinem et modum agendi creaturae qui est fabricator et auctor universalis naturae. « In rebus enim mutabilibus [potius mirabilibus] tota ratio facti est potentia facientis » [August., Epist. 137. alias 3. c. 2. n. 8.].

idiom de a anima-

es sen- habeat s actos.

Gaudium animae de unione cum glorioso corpore.

si resumtum, etiam quantumcumque gloriosum, divinam contemplationem impediret. Nunc autem, secundum Augustini [1] sententiam et doctrinam, ipsae animae sanctae desiderant eius resumtionem et exspectant iteratam unionem ipsius, quia ipsarum sine eo non potest consummari felicitas nec satiari iucunditas; et adeo vehementer desiderant quod etiam aliqualiter earum contemplationem impedit et retardat. Bernardus [2]: « O misera caro, foetida et foeda! unde tibi haec gloria, quod animae sanctae, quas Deus sua insignivit imagine, proprio redemit sanguine, te desiderant et exspectant, et ipsarum sine te non potest consummari felicitas nec satiari iucunditas »? Augustinus [3]: « Cum anima hoc corpus non animale iam, sed spirituale receperit, perfectum habebit suae naturae modum, obediens et imperans, vivificata et vivificans. Tunc ineffabili felicitate fiet, ut sit ei gloriae quod fuit sarcinae ».

Desiderium animae reassumendi corpus.

22. O anima, cogita, qualis tibi tunc erit gloria, cum induta fueris illa stola nova et splendida, *ornata omni lapide pretioso* [4], id est corpore glorificato, in quo tot fulgebunt gemmae pretiosissimae, quot modo sunt virtutes in mente. Quis enim enarrare sufficeret, quantum gaudium, quam stupendam gloriam, quam incomprehensibilem laudem habitura sis, pro eo quod corpus proprium tam viriliter per clypeum castitatis et continentiae superasti; pro eo quod mundum tam potenter fugendo et despiciendo debellasti; pro eo quod diabolum prudenter per bellum resistentiae effugasti; pro eo quod omnibus cogitationibus, omnibus affectionibus, singulis inordinatis motibus tam viriliter restitisti. Adverte, si potes, quantam laudem habitura sis ab his quos verbo et exemplo ad meliora provocasti [5]. Et quid plura? De singulis cogitationibus, locutionibus, actionibus virtuosis specialem et aeternam laudem recipies.

Epilogus.

§ 5.

Quarto, Beati convertunt radium contemplationis ad ea quae supra se sunt, et in summo Bono perfecte et secundum tres animae vires gaudent.

23. Igitur consulo tibi, o anima, ut iam per praemissa tanquam excitata, disposita et invitata, ad *auctorem tuum* te convertas, et quantum gaudium ab eo illi beati spiritus recipiant, diligenter consideres et advertas [6], « illud bonum quam sit delectabile, quod continet iucunditatem omnium bonorum in se, non qualem in rebus creatis experti sumus, sed tantum differentem, quantum differt Creator a creatura. Qui hoc bono fruetur, quidquid volet erit, et quidquid nolet non erit ». Anselmus [7]. « Beatam vitam facilius est consequi quam enarrare; cuius cursus sine termino, usus sine fastidio, refectio sine cibo, sub antiquis perpetuisque gaudiis semper nova iucunditas et sine timore amittendi continuata felicitas [8] », ubi « abest omnis *error a ratione*, omnis

Perfect gaudium Deo.

---

[1] Libr. XII. de Gen. ad lit. c. 35. n. 68. Cfr. IV. Sent. lit. Magistri, d. XLIX. c. 4.

[2] Serm. 3. in festo Omnium Sanct. n. 2.

[3] Libr. XII. de Gen. ad lit. c. 35. n. 68. Respicitur I. Cor. 15, 44: Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.

[4] Eccli. 50, 10. — Inferius post *in mente* Vat., refragantibus A C D E F L, addit: Tunc, ut puto, cantabis cum iubilo canticum novum Domino dicens: *Gaudens gaudebo in Domino, quia induit me vestimento salutis et indumento laetitiae circumdedit me et tanquam sponsam decoravit me corona* [Isai. 61, 10.]. Adhuc vide tertio et diligenter considera, si tantum gaudium habitura sis quasi de alieno, quid hauries de proprio?

[5] Haec propositio omittitur ab A E F L. Inferius post *recipies* Vat., contradicentibus A C D E F L, addit: et id quod tibi in te defuerit, illa caelestis et divina Beatorum societas caritate mutua adimplebit; quia unusquisque habebit ibi in proximo, quod sibi deficit in merito proprio. O anima, haec cogita, haec mente pertracta, cum tibi pie viventi inferuntur adversa, ad haec mente evola, cum premit corpus, cum fremit mundus, cum insidiatur diabolus, ad haec recurre, his mentem delinire; quia *id quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum et in sublimitate aeternum gloriae pondus in nobis operatur* [II. Cor. 4, 17.]. Sed quia « revera id solum et verum gaudium est, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur, cui omnis comparata aliunde iucunditas moeror est, omnis suavitas dolor est, et postremo omne, quod delectari potest, molestum est », secundum Bernardum [Epist. 114. n. 1.].

[6] Fide A C D E F L omisimus quae Vat. hic subiungit: quia omne gaudium propositum vel est accidentale, et ob hoc non satiat, sed excitat, ut est illud quod beati spiritus de his quae infra vel iuxta ipsos sunt accipiunt; vel est consubstantiale, et ob hoc non sufficit, sed afficit, ut est illud quod de his quae intra ipsos sunt concipiunt. Hoc vero gaudium, quod de superioribus hauriunt, solum substantiale vocatur, quia per hoc solum affectus rationalis creaturae satiatur. Hugo de sancto Victore [Homil. 2. in Eccle.]: « Omnis iucunditas, omnis suavitas, omnis dulcedo rerum creatarum afficere cor humanum potest, satiare non potest ». *Anima.* Dic quaeso, o homo, quale et quantum sit istud gaudium? quia hoc solum desidero, hoc est quod prae omnibus concupisco, quia scio, quod haec omnia, etiam si habentur sine illo, non solum non sufficiunt, sed etiam animam ieiunam, famelicam et miseram derelinquunt. *Homo.* Anima, tu quaeris, quale et quantum sit istud gaudium? Interrogavi omnia intima mea, et mihi narrare non sufficiunt. Anselmus: « Si enim singula, quae praedicta sunt, bona sunt et iucunda, cogita mente illud bonum » etc.

[7] Proslog. c. 24. et 25. (ex quo est ultima propositio).

[8] Caesarius episc. Arelatensis, Homil. 9. (Migne, Patrolog. Lat. tom. 67. col. 1067). — Auctoritate A C D E F L omisimus quae Vat. hic addit: Augustinus [XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 1.]: « Praemium virtutis est qui virtutem dedit, et qui se ipsum, quo nihil maius aut melius esse possit, repromisit. Quid enim aliud est quod per Prophetam dicitur: *Ego ero illorum Deus* [Ezech. 37, 27; cfr. Lev. 26, 12. et II. Cor. 6, 16.], nisi ego ero, unde satientur, ego ero quaecumque ab omnibus honeste desiderantur »? Augustinus de Civitate Dei [XXII. c. 30. n. 1.]: « Ipse est finis desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur, hoc munus, hic affectus, hic actus, profecto erit *omnia in omnibus* ». Haec Augustinus. Puto tamen, ne diutius te protraham, quamvis revera inaestimabile sit illud gaudium et ineffabile; aestimo tamen, quod de tribus proveniat, et triplex

dolor a voluntate, et *a memoria omnis timor*, ubi mira serenitas, plena suavitas, omnium bonorum sine fastidio aeterna securitas ». Haec Bernardus [1].

Primum finem erit perfecta letitia.

24. O anima, quantum, putas, gaudent et laetantur qui illud aeternitatis speculum iugiter contemplantur, in quo omnia praeterita, praesentia et futura, quae summae beatitudini competunt, apertissime speculantur? Augustinus [2]: « Dum ad illam supernam lucem Patris luminum venerimus, totum, quod in creaturis esse potest, intelligemus ». Anselmus [3]: « Tunc iusti scient omnia, quae Deus fecit scienda ». Et « quid est quod nescire possent qui scientem omnia vident »?

Complex obiectum videt.

Fulgentius [4]: « Sicut per speculum trina nobis visio demonstratur, quia videlicet nos ipsos, ipsum speculum et quidquid praesens est, videmus; sic per speculum divinae claritatis ipsum Deum, nosmetipsos et creaturas alias cognoscemus ».

Exhortatio.

O anima, quae naturaliter scire desideras [5], hoc speculum videre affecta, in illo studere et legere desidera, quia hoc semel vidisse est omnia didicisse. Ibi revera stultitia videbitur et reputabitur Platonis theoria, Aristotelis philosophia, Ptolomaei astronomia, quia quidquid hic de veritate intelligimus, minima pars eorum est, quae ignoramus. *Tunc videbis et affluES, et mirabitur et dilatabitur cor tuum* [6].

25. Anima. Et quid videbo?

Homo, visio divinitatis Dei.

Homo. *Regem* caeli *in decore suo* [7]. Beda: « Splendor aeternae gloriae est tantae pulcritudinis tantaeque dulcedinis, ut etiam ipsi Angeli, qui sole sunt incomparabiliter clariores, eo satiari non possint ». Tunc ergo *affluES* deliciis in stupenda divinae claritatis visione, *miraberis* in tui ipsius deliciosa consideratione, *dilataberis* in omnium creaturarum perfecta speculatione. O contemplatio stupenda et admirabilis! O consideratio deliciosa et delectabilis! O speculatio gaudiosa et ineffabilis! O quam digne dictum est de te, Domine Deus meus: *Melior est dies una in atriis tuis super millia* [8]; *quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna, quae praeteriit*; et secundum Augustinum, « tanta est pulcritudo supernae gloriae, tanta est iucunditas lucis aeternae, ut etiam, si non liceret amplius in ea delectari quam unius diei hora, propter hoc solum innumerabiles huius vitae dies pleni deliciis et circumfluentia bonorum temporalium recte meritoque despicerentur ». Tam pulcra enim est et suavis, ut, ea visa, non amplius valeat aliud delectari, omnem vincit dulcedinem, omnem exsuperat concupiscentiam.

26. Anima. Estne aliquid aliud, cuius visio delectet, cuius contemplatio laetificet?

Secundo, visio Reginae caeli.

Homo. O anima, quamvis haec sola sufficerent, si nulla alia adessent, est tamen adhuc una, ut de aliarum omnium pene innumerabilium iucunda visione taceam, quae mirabiliter omnium spirituum mentes laetificat et miro quodam, nescio quo inaestimabili gaudio omnem beatam creaturam inebriat, videre scilicet illius caelestis Reginae deificam claritatem et suae beatissimae Prolis glorificatam humanitatem. Quis, o anima, vel cogitare sufficiat, quantum gaudium generat, illam Matrem misericordiae, Reginam pietatis et clementiae videre, iam non recumbentem cum Parvulo vagiente in praesepio, cui omnes chori Angelorum modo famulantur ut dominae; iam non circumeuntem et quaerentem cum lacrymis Filium, cum perdiderat dilectissimum infantulum in triduo [9], sed eum nunc inspicientem in sempiterno gaudio; iam non turbatam cum eo fugientem in Aegyptum a facie Herodis, quia ipse ascendit in caelum, et Herodes descendit in infernum; iam non turbatam erga plurima, quae fecerunt Filio suo Iudaei, quia *omnia subiecta sunt ei* [10];

---

gaudium illos beatos spiritus laetificat et delectat. Gaudent enim delectabiliter in perfecta et clarissima divinae claritatis contemplatione, gaudent dulciter in mellifiua et suavissima divinae bonitatis degustatione, gaudent sempiternaliter in tranquilla et securissima divinae maiestatis tentione. Scis enim, o anima, quod tribus viribus naturalibus praeemines in tua substantia: habes enim vim rationalem, quae non perfecte illuminatur nisi per primae veritatis apertam cognitionem; et vim concupiscibilem, quae non satiatur nisi per summae bonitatis perfectam dilectionem; vim quoque irascibilem, quae non quietatur nisi per aeternae maiestatis securam comprehensionem. De his tribus dicit beatus Bernardus super Cantica [Serm. 11. n. 5. seq.]: « *Qui replet in bonis desiderium tuum* [Ps. 102, 5.], ipse futurus est rationi plenitudo lucis, voluntati multitudo pacis, memoriae continuatio aeternitatis. *Quare tristis es, o anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi* » [Ps. 41, 6.].

[1] Serm. 11. in Cant. n. 6.

[2] Libr. I. de Mirabilibus sacrae Scripturae (inter opera August.), c. 7: Sed si ad illam lucem Patris luminum [cfr. Iac. 1, 17.] venerimus, nihil in creaturis erit, quod nesciamus.

[3] De Similitudinibus (inter opera Anselmi), c. 49. — Sequitur sententia Gregor., IV. Dialog. c. 33: Quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? II. Moral. c. 3. n. 3: Quid enim de his quae scienda sunt nesciunt, qui scientem omnia sciunt? Cfr. II. Homil. in Evang. homil. 34. n. 14. Vide supra pag. 46, notam 10.

[4] Non occurrit in opp. Fulgentii, sed in opusculo *de Triplici Habitaculo* (inter opera August.), c. 6. — Huic loco Vat. praemittit: *Anima. Et quomodo simplicitas hoc permittit? Homo*, et deinde addit: *Anima. O beata veritas, iam video, quod « sine te sapere desipere est, te vero nosse perfectum scire est »* [Anselm., Orat. 2; cfr. supra pag. 46, nota 11.]. Tam primum quam secundum additamentum omittunt A C D E F L.

[5] Aristot., I. Metaph. c. 1: Omnes homines natura scire desiderant. — Inferius pro *semel vidisse* D E *solum vidisse*.

[6] Isai. 60, 5. — Superius post *Aristotelis philosophia* Vat. addit *Empedoclis theoremata, Hippocratis scrutinia*.

[7] Isai. 33, 17. — De seq. sententia Bedae cfr. III. Homil. subdit. sect. 1. homil. 70. (2. in festo Omnium Sanct.); clarius tamen insinuatur in libro de Cognitione verae vitae (inter opera August.), c. 8.

[8] Psalm. 83, 11, post quem 89, 4. (quem Vat. omittit), et August., III. de Lib. Arb. c. 25. n. 77.

[9] Cfr. Luc. 2, 7. et 43. seqq.; de fuga in Aegyptum vide Matth. 2, 13. seqq.

[10] Epist. I. Cor. 15, 27. — Sequitur II. Reg. 18, 33. et respicitur Ioan. 19, 25: Stabant autem iuxta crucem Iesu Mater eius etc.

certe iam non eiulantem, vociferantem et clamantem: *Quis mihi det, ut moriar pro te, fili mi?* cum staret prope unigenitum Filium suum morientem et pendentem in crucis patibulo; iam non lamentantem lacrymabiliter, cum sibi daretur « discipulus pro magistro, servus pro Domino [1] », quasi alienus pro unigenito et dulcissimo Filio: sed hanc quondam propter nos tam miseram, tot moeroribus plenam, iam nunc inaestimabiliter super choros Angelorum et omnem creaturam exaltatam, regnantem cum Christo Filio suo [2] in Trinitatis palatio.

Tertia, visio humanitatis Christi.

27. O anima, mente devota pertracta, quam sit plenum omni suavitate gaudium videre hominem hominis Conditorem, feminam Conditoris genitricem, Iesum fratrem nostrum quondam perditum, abiectum et despectum, nunc inventum, nunc reversum, nunc regnantem, nunc omnibus imperantem. *O quis mihi det, ut videam te fratrem meum sugentem ubera matris meae, ut inveniam te foris et deosculer* [3] labiis devotionis, amplectar te brachiis dilectionis, *et iam me nemo despiciat*, cum introduxero te in cubiculum cum dulcedine suavissimae fruitionis? Hanc visionem desiderabat ille devotus Anselmus in Meditationibus [4], quando dicebat: « O dulcissime puer, quando te videbo, quando ante faciem tuam apparebo, quando satiabor pulcritudine tua, quando videbo vultum tuum desiderabilem, *in quem desiderant Angeli prospicere?* Vae animae te non amanti, te non quaerenti! quae, si mundum diligit, peccatis servit, nunquam est quieta, nunquam est secura. Nihil, quaeso, sine te mihi placeat, nihil dulcescat, nihil speciosum, nihil praeter te arrideat pretiosum. Vilescant omnia praeter te. Quod tibi est adversum mihi sit molestum, et tuum beneplacitum sit meum indeficiens desiderium. Taedeat gaudere sine te, delectet gaudere tecum et flere tecum. O bone Iesu, si tam dulce est flere de te, quam dulce erit gaudere de te »? Haec Anselmus.

Desiderium animae.

Anima. O homo, iam amore videndi Dominum Deum creatorem meum langueo, ardore cernendi Iesum fratrem et redemptorem meum deficio. Iam desiderio intuendi Matrem Virginem vulnerata ingemisco. « O quando videbo gaudium meum, quod desidero; quando apparebit gloria, quam esurio? O quando veniet consolator meus, quem exspecto? O quando inebriabor ab ubertate domus eius, ad quam suspiro [5] »? Iam gravis est mihi omnis creatura ad videndum, quia nimis incomparabiliter supereminet eius pulcritudo, a quo processerunt haec omnia.

Homo. O anima, exspecta cum patientia, ut crescant tua desideria, quia scriptum est [6]: *Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me.*

Anima. O modicum longum, modicum nimis prolixum, quia etsi modica sint merita, longa tamen sunt desideria [7].

Secunda gaudium de dilectione divinae voluntatis possessi aeternae iestat

Homo. O anima, si longa et magna videntur tibi tua desideria, quibus aestuas ad aeternam *claritatem* contemplandam; quanto, putas, desiderio aestuare debes ad aeternam *bonitatem perfecte diligendam* et summam *maiestatem aeternaliter possidendam*? Si enim summe non diligeres, quomodo de visione gauderes? Et si bene videres et diligeres, et tamen secura mente non possideres; quomodo beata permaneres? « Ibi igitur vacabimus et videbimus, videbimus et amabimus, amabimus et habebimus [8] ». « Ipse enim est finis desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione in summa felicitate in aeternum laudabitur ». — Audi, quid de praedictis omnibus caelestibus gaudiis dicat ille devotus Anselmus in fine Proslogii [9], et attende, « quam delectabile sit illud bonum, quod continet iucunditatem omnium bonorum. Si iucunda est vita creata, quam iucunda est creatrix essentia! Si iucunda est salus facta, quam iucunda salus, quae fecit omnia! Si amabilis est sapientia de creaturis, quam delectabilis est illa quae est de rebus increatis [10] »! « Cur ergo per multa vagaris, quaerendo bona creata? Ama unum bonum, in quo sunt omnia.

Epilogus Anselr

Gaudiu beatit propri

---

[1] Bernard., Serm. in Dominica infra Oct. Assumt. B. M. Virg. n. 15: O commutationem! Ioannes tibi pro Iesu traditur, servus pro Domino, discipulus pro magistro. Cfr. Anselm., Orat. 20.

[2] Pro *Filio suo* (ita D E) A C F L *felici gloria*. Vat. contra A C D E L prosequitur: in Trinitatis superbenedictae palatio cantantem, iubilantem et dicentem: *Tenui illum nec dimittam* [Cant. 3, 4.]. *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* [Matth. 11, 28.]. Et illud [Eccli. 24, 26.]: *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis adimplemini.*

[3] Cant. 8, 1.

[4] Quae Anselmo attribuuntur inveniuntur tum in Orat. 19, ubi occurrit *O dulcissime... pulcritudine tua;* tum in Meditat. 14. c. 3, ubi habetur *Vae animae... est secura;* tum in Orat. 2, ubi invenitur *Nihil quaeso... flere tecum.* Omnia in unum collecta habentur in Lamentatione in passionem Christi (inter opera Bernardi), n. 3. Allegatur I. Petr. 1, 12.

[5] Anselm., Orat. 20. In secunda et quarta propositione respicitur Ps. 16, 15. et 35, 9.

[6] Ioan. 16, 16.

[7] Secundum Bernard., Serm. 74. in Cant. n. 4.

[8] August., XXII. de Civ. Dei, c. 30. n. 5, ubi pro *habebimus* textus originalis et I *laudabimus*, A C D E brevius: *Ibi igitur amabimus et videbimus, videbimus et habebimus.* Ibid. n. 1. habetur seq. locus, in quo textus originalis omittit *in summa felicitate in aeternum.* Fide A C D E F L omisimus quae Vat. hic addit: « Una enim ibi et tota virtus est amare quod videas, et summa felicitas aeternaliter habere quod amas. Ibi beata vita in suo fonte plene perfecte bibitur, unde miro quodam modo et delectabiliter impressa sitis simul atque satietas alternatur. Sed longe a siti necessitas repellitur, longe a satietate fastidium amovetur ». Haec Augustinus [XII. de Gen. ad lit. c. 26. n. 54; Speculum (inter opera August.) c. 29.]. Sed ne te iam, o anima, diutius protraham.

[9] Cap. 24. Etiam Breviloquium Bonaventurae (tom. V.) explicit afferendo eundem Anselmi locum.

[10] Textus originalis et F *salus, quae fecit omnem salutem? Si... illa quae omnia condidit ex nihilo.* Cod. L cum textu originali addit: Denique, si multae et magnae delectationes

Si delectat pulcritudo, *fulgebunt iusti sicut sol*[1]; si libertas aut fortitudo, *similes erunt Angelis Dei in caelo;* si longa et salubris vita, est ibi sanitas aeterna; si satietas aut ebrietas, satiabuntur de gloria Domini et *inebriabuntur ab ubertate domus Dei;* si melodia, ibi canunt Angeli; si societas et amicitia, ibi est Beatorum societas et omnium una voluntas; si honores et divitiae, *gloria et divitiae in domo eius;* si securitas et certitudo, ibi omnium temporum aeterna longitudo. O cor humanum, cor indigens, cor expertum aerumnas, immo obrutum aerumnis, quantum gauderes, si his omnibus abundares! Interroga intima tua, si capere possint tantum gaudium suum de tanta beatitudine sua. — Sed si homo de tanta beatitudine vix capiet gaudium proprium, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum, quantus est numerus electorum, ubi unusquisque tantum diligit proximum suum, quantum se ipsum, et tantum de suo gaudio gaudet, quantum diligit! Ita etiam quisque plus absque aestimatione de Dei quam de sua et omnium electorum gaudet felicitate; quia, sicut Deum *toto corde, tota anima, tota mente diligit*[2], ita ad plenitudinem gaudii illius totum cor, tota anima, tota mens non sufficit, quia tantum gaudebunt, quantum amabunt; tantum amabunt, quantum cognoscent. Certe, *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit,* quantum te amabunt et cognoscent Sancti Dei. — Oro, Deus meus, cognoscam te, amem te, ut aeternaliter gaudeam de te. Et si non possum ad plenum in hac vita, crescat saltem hic notitia tui et amor, ut ibi sit plenum gaudium, hic sit in spe et ibi sit in re. Domine Pater, per Filium tuum consulis, immo iubes petere et promittis accipere, ut *gaudium* nostrum *plenum sit*[3]. Peto, Domine, quod per admirabilem consiliarium tuum consulis petere et promittis accipere, ut *gaudium* nostrum *sit plenum;* meditetur interim de hoc mens mea, loquatur inde lingua mea, amet illud cor meum, sermocinetur os meum, esuriat anima mea, sitiat caro mea, desideret tota substantia mea, donec *intrem in gaudium* Dei mei, qui est trinus et unus *benedictus in saecula. Amen*[4]».

Oratio ad Deum.

---

sunt in rebus delectabilibus, qualis et quanta delectatio est in illo qui fecit ipsa delectabilia! — Quae sequuntur habentur ibid. c. 25. et 26, in quibus tamen textus originalis hinc inde plura interserit.

[1] Matth. 13, 43. Subinde allegantur Luc. 20, 36. (cfr. Matth. 22, 30; vide supra pag. 63, notam 6.); Ps. 35, 9. et 111, 3.

[2] Matth. 22, 37. — Sequitur 1. Cor. 2, 9.

[3] Ioan. 16, 24.

[4] Rom. 1, 25, praecedens locus est Matth. 25, 21. — De gaudio Beatorum in caelis diffuse disputat, allegatis multis auctoritatibus, auctor opusculi de Septem Donis Spiritus S. (de dono Sapientiae c. 8-11), qui videtur esse Rodulphus de Bibraco (cfr. Prolegomena in V. tom. cap. 7. § 1.). Impressum est hoc opusculum inter opera Bonaventurae, ed. Vaticana tom. VI, pag. 236-276.

Quoad nostram huius opusculi editionem haec in fine observamus.

Primo, plus temporis et laboris, quam facile creditur, consumsimus, ut *fontes* auctoritatum, quibus totum opusculum contextum est, quorumque citationes in praecedentibus editionibus saepe vel neglectae vel falso notatae erant, sincere indicaremus. Re vera invenimus fere omnes locos, quorum auctores saltem quoad nomina in textu notati erant, sed insuper non paucos indicatione auctoris penitus destitutos, ita ut hi potius ipsi Bonaventurae attribuendi viderentur. Attamen, spectata stili indole, suspicamur, non paucos residuos esse locos aliunde sumtos, quorum veri auctores inveniri non poterant, quia, ubi quaerendi in tanta asceticorum scriptorum copia essent, nec minimo signo constabat.

Secundo, multa *inserta supposititia,* quae in textu hucusque vulgato occurrunt, ad calcem posuimus, non tantum meliorum codd. auctoritate confisi, sed etiam rationibus inducti ex contextu vel qualitate sententiarum sumtis, quas semper explicare nimis longum et taediosum fuisset.